

**TOPLUMSAL VE SOSYO-POLİTİK
DÖNÜŞÜMLER EKSENİNDE ÇİN HUKUKUNUN
GELİŞİM SÜRECİ**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ**

İhsan Haşim KUTLUK

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali ASKER**

**TOPLUMSAL VE SOSYO-POLİTİK DÖNÜŞÜMLER EKSENİNDE ÇİN
HUKUKUNUN GELİŞİM SÜRECİ**

İhsan Haşim KUTLUK

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali ASKER**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Mayıs 2023**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	11
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	11
1. BÖLÜM TOPLUMSAL VE SOSYO-POLİTİK DÖNÜŞÜMLER: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	13
1.1. Toplum Kuramlarına Giriş	13
1.1.1. Toplum Kavramı	13
1.1.1.1. Geleneksel Toplum	15
1.1.1.2. Modern Toplum	17
1.1.1.3. Post Modern Toplum.....	18
1.1.2. Toplumsal Değişim	19
1.1.3. Toplum Kuramları	22
1.2. Modernleşme	25

1.3. Liberalleşme	29
1.4. Sekülerleşme.....	32
2. ÇİN HUKUKUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ: GELENEKSELDEN MODERNİTEYE.....	35
2.1. Çin'in Toplumsal Yerleşim Süreci	35
2.2. Geleneksel Çin Toplumunda Eski Hukuk ve Temel Özellikleri	41
2.3. Modernleşme ve Çin	48
2.4. 19. Yüzyıl-20. Yüzyılın Başlarında Çin'de Hukuksal Dönüşüm	58
3. GÜNÜMÜZ ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE HUKUK VE TOPLUM.	64
3.1. Çin'de Sosyalist Sistemin Oluşumu ve Temel Özellikleri	64
3.2. Sosyalist Anayasa ve Temel Özellikleri	70
3.3. Anayasal Dönüşüm Süreçleri.....	76
3.4. 2018 Anayasası ve Temel Özellikleri.....	79
3.4.1. Anayasanın İşleyişi	79
3.4.2. Devletin Yapısı	80
3.4.3. Temel Hak ve Özgürlükler	83
3.5. Çin Hukuk Sisteminin Genel Çerçevesi.....	84
SONUÇ	87
KAYNAKÇA.....	92
ŞEKİLLER LİSTESİ	102
ÖZGEÇMİŞ	103

TEZ ONAY SAYFASI

İhsan Haşim KUTLUK tarafından hazırlanan “TOPLUMSAL VE SOSYO-POLİTİK DÖNÜŞÜMLER EKSENİNDE ÇİN HUKUKUNUN GELİŞİM SÜRECİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali ASKER

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası Siyaset Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 18/05/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Turgay DÜĞEN (NÖHÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: İhsan Haşim KUTLUK

İmza :

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim süresince derin bilgisi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Ali ASKER'e sonsuz teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca bilgileriyle gelişimimde katkıda bulunun tüm hocalarıma, özellikle tez jürimde yer alarak tez yazım sürecimde kıymetli önerileri ile yönlendirmelerde bulunan Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK ve Dr. Öğr. Üyesi Turgay DÜĞEN hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Hayatım boyunca karşılaştığım tüm zorlukların üstesinden gelmem için desteklerini esirgemeyen sevgili aileme saygılarımı sunarım. Tez yazım sürecinde bilgilerinden yararlandığım tüm arkadaşlarıma, özellikle bu süreçte dil bilgisine ve kıymetli fikirlerine başvurduğum yol arkadaşım Zeynep AYDOĞAN ve manevi ağabeyim Turdi KARA'ya teşekkür ederim.

ÖZ

Günümüzde çok kutuplu uluslararası sistemin önemli güç merkezlerinden biri Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Devlet ve hukuk tarihi açısından, ayrıca uygarlık bakımından Çin eski geleneklere sahip bir devlet olarak bilinmektedir. Çin'in gelişim tarihinde çok sayıda hanedanlıklar var olmuştur. Bu devletler iç ve dış tehditler karşısında sürekli olarak kendini koruma refleksi altında gelişmiştir. Bu faktör Çin gelenek devletine özgün bir yapı kazandırmıştır. Bu özgünlük günümüzde de devam etmekte olup Çin'e özel bir nitelik kazandırmaktadır.

20. yüzyılda dünyada gelişen olaylar Çin'in devlet sistemini ve siyasal yapısını yakından etkilemiştir. Bu dönemde milliyetçi güçlerle komünist güçler arasında yaşanan mücadele Çin'in kaderini yakından etkilemiş ve 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin meydana gelmesine neden olmuştur. Yukarıda bahsi geçen özgün devlet olma niteliği sosyalist sistemde de kendisini göstermiştir. Nitekim bu ülkede Sovyetlerden farklı bir sosyalist sistem şekillenmiştir. Günümüze kadar gelişen süre zarfında Çin'de yaşanan dönüşümler, ayrıca iç siyasi mücadele ve reformlar liberal ekonomi ve sosyalist ideolojiyi bir araya getirmiştir. Bahsi geçen tarihsel gelişim süreçleri Çin'in devlet ve hukuk sistemindeki değişimlerin nasıl evirildiği konusunu tartışmaya açmaktadır. Bu doğrultuda tez çalışması üç bölüm olarak yazılmıştır. Birinci bölüm teorik çerçeveyi içermektedir. İkinci bölümde Çin hukukunun tarihsel gelişimi gelenekselden moderniteye doğru ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Çin Halk Cumhuriyeti'nin hukuk sisteminin siyasi ve toplumsal faktörlerin etkisi altında nasıl şekillendiğinden bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çin Halk Cumhuriyeti; Çin Sosyalizmi; Toplumsal Değişim; Devlet Geleneği; Hukuk Tarihi

ABSTRACT

In contemporary world affairs, People's Republic of China emerged as one of the most important power centers that represents the multipolar international system. It is known fact that Chinese civilization is regarded as oldest civilization of the world. Chinese people are still very much attached with their ancient customs and traditions that can be seen in their legal history as well. China has experienced several dynasties in her history, but these dynasties constantly remained under the fear either from inside enemy or outside enemy. Therefore, these dynasties had been more focused on self-preservation against internal and external threats. Due to these reasons Chinese traditional state has been unique as far her structure is concerned. There is no much change in the situation, China is still living under old fear that gives modern Chinese state a special character.

The events that took place in the world during the 20th century that also affected the China's state system and her political structure. Especially the struggle between nationalist and communist forces during this period left deep impact on the fate of China that consequently led to the formation of the People's Republic of China in 1949. The unique character of state that has been mentioned above also manifested itself in the Chinese brand of socialist system. Therefore it was observed that socialist system in China evolved differently from the Soviets one. The transformations that took place in China since beginning till now including internal political struggle and subsequent reforms have combined liberal economy and socialist ideology together. The process of developments that took place in China at massive level also raises the question how Chinese state and legal system evolved to cope with these changes. Accordingly, the thesis has been written in three parts. The first part deals with theoretical framework. Second part discusses about historical development of Chinese law from tradition to modernity. In the third chapter, author argued how political and social factors played major role in shaping the legal system of the People's Republic of China.

Keywords: People's Republic of China; Chinese Socialism; Social Change; State Tradition; The History of Law

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Toplumsal ve Sosyo-Politik Dönüşümler Ekseninde Çin Hukukunun Gelişim Süreci
Tezin Yazarı	İhsan Haşim KUTLUK
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Ali ASKER
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	18/05/2023
Tezin Alanı	Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	103
Anahtar Kelimeler	Çin Halk Cumhuriyeti; Çin Sosyalizmi; Toplumsal Değişim; Devlet Geleneği; Hukuk Tarihi

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Development Process of Chinese Law on the Axis of Social and Socio-Political Transformations
Author of the Thesis	İhsan Haşim KUTLUK
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Ali ASKER
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	18/05/2023
Field of the Thesis	Department of International Political Economy
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	103
Keywords	People's Republic of China; Chinese Socialism; Social Change; State Tradition; The History of Law

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
NEP	: Novaya Ekonomiçeskaya Politika (Yeni Ekonomi Politikası)
p.	: page
pp.	: pages
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar (sayfadan sayfaya)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
UHK	: Ulusal Halk Kongresi
YHM	: Yüksek Halk Mahkemesi

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu Toplumsal ve Sosyo-Politik Dönüşümler Ekseninde Çin Hukukunun Gelişim Süreci'dir. Konu salt bir hukuk yapısını öngörmemekle birlikte Ekonomi Poliğinin araştırma alanı kapsamında irdelenen süreçleri ele almayı öngörmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı Çin devlet tarihinde yaşanan değışim ve dönüşümlere uygun olarak hukuk sisteminin nasıl geliştiğini, bu gelişmede hangi saiklerin etkin olduğunu incelemektedir. Türkiye'de Çin üzerine yapılan araştırmaların sınırlı olduğunu dikkate alırsak, tez çalışmasının alan yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu husus, araştırmanın önemine işaret etmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma, geniş bir literatür taraması yapılarak tasnif edildikten sonra tarama-inceleme yöntemiyle yürütülmüştür. İhtiyaç duyulduğu durumlarda Çin'in devlet yapısı ve siyasi sistemi, ayrıca hukuk sisteminin oluşum seyri liberal rejimler ve Sovyetler Birliğinde gelişen süreçlerle karşılaştırılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Araştırmanın temel hipotezi Çin tarihi boyunca yaşanan siyasi ve sosyo-politik değışim ve dönüşümler, ayrıca bu bağlamda gelişen hukuk sistemi liberal ve sosyalist sistemlere nazaran özgün nitelik taşımış olup bu özgünlük günümüzde de korunmaktadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Türkiye'de Çin üzerine yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olması, ayrıca tez konusuyla doğrudan ilgili olan alan yazınındaki yetersizlik tez çalışması sırasında karşılaşılan en büyük zorluklardandır. Ayrıca, Türkiye'de Çin'le ilgili yapılan

araştırmalar üzerinde çoğu zaman ideolojik yaklaşımların etkili olduğu dikkate alındığında araştırma boyunca objektifliğin sağlanması karşılaşılan bir diğer zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. BÖLÜM TOPLUMSAL VE SOSYO-POLİTİK DÖNÜŞÜMLER: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplum Kuramlarına Giriş

1.1.1. Toplum Kavramı

Toplum (society) kavramı Hilmi Ziya Ülken tarafından;

Organlaşmış veya yaygın bütün zümreler arası birliklerin bütününe verilen ad, ki iki cinsi, her yaştan insanı içine alır, devamlıdır ve herhangi bir sözleşme veya içgüdü eseri olmayıp ortak inançlar, kurumlara dayanan tabii bir kuruluştur. Toplum aile, kilise, sendika, cemaat, yerleşme zümresi gibi çeşitli zümreleri içine alır. Eski terimle “cemiyyet”, ayrıca birlik (association) ve “düğün” anlamlarını da gösterir.¹

şeklinde tanımlanmıştır. Gordon Marshall ise *Sosyoloji Sözlüğü*'nde toplumu; “genel olarak, ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup”² şeklinde açıklamıştır. Kavramın Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından yapılan tanımı “aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü; cemiyyet”³ şeklindedir. Bu tanımlamalar dikkate alındığında toplumun kolektif hafıza ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Bloch’a göre ise, “toplum, çeşitli zihniyetlerin birbirini etkilediği dokudur.”⁴

Sorokin’e göre toplum sosyokültürel bir olaydır.⁵ Toplum birbirleriyle etkileşim içinde olan ve belirli değer kuralları bulunan kişi ve gruplardan meydana gelmektedir. Toplum kavramı farklı kuramsal çerçevelerde tanımlanabilmektedir. Bu nedenle toplum kavramının herkes tarafından kabul görülen genel bir tanımını yapmak mümkün değildir. Toplum kavramına dair yöneltilen tüm sorulara çeşitli kuramcılar kendi yönelimleri doğrultusunda yanıt vermektedir.⁶ Fuat Ercan topluma dair yapılan tüm

¹ Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1969, s. 292.

² Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay; Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.732.

³ Toplum, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

⁴ Marc Bloch, *Feodal Toplum*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Savaş Yayınları, Ankara, 1983, s. XIII.

⁵ Fuat Ercan, *Kırsal Yapıda Toplumsal Değişme*, Yar Yayınları, İstanbul, 1993, s.18.

⁶ Marc Bloch, a.g.e., s. IX.

tanımlamaların temelde insan ve doğa ilişkisine dayandığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda toplumun tanımından ziyade toplumun temel özelliklerine değinmenin gerekliliğini vurgulamıştır:

Bu anlamda her toplumun temel özelliklerini, bir araziyi işgal etme, işgal ettiği arazi üzerinde belirli bir nüfus kompozisyonu ve bu nüfusu oluşturan bireylerin yaşamı yeniden üretmek için doğayı belirli aletlerle işleme ve tüm bunların oluşturduğu sosyal örgütlenme ile sosyal örgütlenmenin kendine uygun olarak yarattığı değerler sistemi oluşturur. Bunların hepsi birden toplumu oluşturur. Bu özelliklerin tarihsel süreç içinde sistematik bütünlük gösterdiği dönem ve süreçler ise belirli toplum tiplerini verir.⁷

Toplum, bireylerin bir araya gelmesi sonucu oluşmaktadır. Bireylerin birbirleri ile olan etkileşimleri toplum ilişkilerinin düzenlenmesini sağlayan kurumları meydana getirir. Toplumdaki her birey belli hedefler doğrultusunda bir araya gelerek gruplar oluşturur ve bu gruplar ise toplumsal yapının biçimlenmesinde rol oynar.⁸ Toplumun, onu meydana getiren çevre, nüfus, aile, din, ekonomi, siyaset, hukuk gibi kurucu unsurları bulunmaktadır. Bu unsurların toplum içindeki konumunu açıklayan ise toplumsal yapıdır.

Tönnies, cemaat (gemeinschaft) ve cemiyet (gesellschaft) şeklinde iki farklı toplum tipinden söz etmektedir. Cemaat tipinde bireyler içinde buldukları sosyal oluşumun ortak çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Bu nedenle bahsi geçen toplum tipinde “ben” temelli değil, “biz” temelli bir yaklaşım söz konusudur. Cemiyet tipi toplum ise tam aksine bireysel çıkarların ön plana çıktığı bir sistemdir. Bu toplum tipinde “ben” duygusu hakimdir ve menfaat ortaya çıkar. Cemaat ve cemiyet tipleri aynı zamanda iki ayrı toplum yapısını sembolize etmektedir.⁹

İnsanların belli bir toprak parçası üzerinde bir araya gelerek sosyal ilişkiler kurduğu birlikteliği ifade eden toplumun birtakım özellikleri bulunmaktadır. Toplumu oluşturan kişiler arasında sosyal ilişkiler önemli yere sahiptir. Arkadaşlık, aile, iş, komşuluk veya eğitim gibi ilişkiler kurarak toplum içinde bir etkileşimin oluşmasını sağlar. Toplumlar, genellikle bir araya gelen bireylerin ortak değerleri üzerine kuruludur. Toplum içinde sosyal düzeni tesis eden kurumlar bulunmaktadır. Toplumlar

⁷ Fuat Ercan, a.g.e., s.19.

⁸ A. Faruk Sinanoğlu, “Toplumsal Yapının Oluşumu: Bilim, Din ve Toplum Arasındaki İlişkiler”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2015, (ss. 213-220), s. 214.

⁹ Muazzez Özdemir, “Modernleşme ve Toplum: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma”, *İçinde: Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XIII*, (Ed. Erkan Arslan), Eğitim Yayınevi, Samsun, 2023, (ss. 145-168), s. 148-149.

dinamik yapıdadır. Yani devamlı bir değişim ve etkileşim içindedir. Zaman içerisinde edindiği bilgi birikimi, teknolojik ilerlemeler ve kültürel etkileşim gibi etkenler aracılığıyla dönüşebilen bir oluşumdur.

İnsanlık tarihi boyunca klan, kabile, topluluk, site-toplum, toplum gibi farklı farklı örgütlenme biçimleri var olmuştur. Bu örgütlenme biçimleri aynı zamanda sosyal birliktelik biçimleridir. Sanayi Devrimi'nin ardından kentler ile kırsal bölgeler arasındaki farklılıklar meydana gelmiş, böylelikle sosyal birliktelik tipi olan toplum ön plana çıkmıştır.¹⁰

Toplumlar, tarihsel süreç içerisinde edindikleri bilgileri hangi yollar ile hangi amaçlar doğrultusunda kullanacağına kendileri karar verir. Toplumlar kendi güncellerinde yeni bilgiler üretmekte, koşulları değiştirmekte ve sonuçta yeni toplumlar oluşturmaktadırlar. Örneğin eski zamanlarda bulunan skolastik düşünce toplumu, dogmatik bilgi yerine hümanist bilgiyi üretmiş ve yeni bir toplum yapısına ulaşmışlardır.¹¹

İnsanlar geçmiş zamandan şimdiki zamana ve geleceğe yönelik edinmiş oldukları bilgi birikimleri ile toplumları oluşturur. İnsan belleği vasıtasıyla toplum günümüze kadar ilkel toplum, sanayi toplumu, bilgi toplumu, elektronik toplum gibi süreçlerden geçmiştir.¹²

Toplumlar genel itibariyle yaşanan toplumsal olaylar sonucunda değişen dinamikleri, tarzı ve çözülmüş yapılarının özellikleri ve yeniden bütünleşme biçimleri ile üç ayrı grup altında incelenmektedir. Bunlar şu şekildedir: geleneksel toplum, modern toplum ve post modern toplum.

1.1.1.1. Geleneksel Toplum

Sosyolojide toplumsal sınıflandırmayı ilk yapan kişi Tönnies'tir. Alman bir sosyolog olan Tönnies, yukarıda da bahsedildiği gibi toplumu cemaat (topluluk-

¹⁰ Serkan Güzel, "Sosyal Yapı ve Toplumsal Yapı Bileşkesinde Sosyo-Kültürel Yapı Kavramı", *Sosyoloji Konferansları*, Sayı: 34, 2006, (ss. 83-96), s. 85-86.

¹¹ Mübeccel B. Kıray, *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, s.36.

¹² Veda Aşkaroğlu, "Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Sayı: 35, 2017, (ss. 72-77), s.73.

gemeinschaft) ve cemiyet (toplum-gesellschaft) olarak iki ayrı grupta incelemiştir. Cemaatler toplumsal olarak homojen bir yapıya sahipken; cemaatlerin aksine cemiyetle sosyal, kültürel, ırksal vb. gibi yönler bakımından farklılaşmış toplumlardır.¹³

Toplumları üç kategoride inceleme girişimi Parsons (ilkel, geleneksel, modern toplumlar), Giddens (sınıfsız kabile, sınıflı geleneksel ve modern sınıflı toplumlar) ve Habermas'da (ilkel, geleneksel, modern) görülmektedir.¹⁴

Geleneksel toplumlar genellikle ilkel toplum tipi olarak değerlendirilmektedir. Bu toplumlarda yaşam kalitesi, eğitim düzeyi ve sağlık hizmetleri gibi birey için gerekli temel ihtiyaçların en düşük seviyede olduğu iyi bilmektedir. En tipik örneği köy olan geleneksel toplumlar aynı zamanda klan, kabile gibi topluluklar ile de özdeşleşmiş olan tarım topluluklarıdır. Bu toplumlarda kadınların genellikle ev işleri ve tarla işleri gibi görevleri varken; erkeklerin tüccar, hükümet görevlisi ve askerlik gibi meşgul diyetleri bulunmaktadır.¹⁵

Geleneksel toplumlar genelde iş bölümünün henüz olgunlaşmadığı toplumlardır. Bu toplumlarda güçlü duygusal bağlar ile aile birliklerinin varlığından söz edilebilir. Ebeveynler ve akrabalar coğrafi olarak bütünleşmiş olmanın yanı sıra aynı zamanda meslek ve sorumluluklar bakımından da özdeşleşmiş durumdadırlar.¹⁶

Geleneksel toplumlarda bireysel ilişkiler aile temelli olduğundan çok kuvvetli duygusal bağlar mevcuttur. Bu toplumlarda statü ön planda olmakla birlikte, örf, adet ve törelere oldukça özen gösterilmektedir. Ayrıca hiyerarşik düzen hakimiyeti kendini göstermektedir.¹⁷

Geleneksel toplumlardan oluşmuş olan geleneksel devletler ya ticari yöntemler ile kurulmuş ya da askeri fetihler neticesinde meydana gelmişlerdir. Geleneksel

¹³ Abdülkadir Zorlu, "Toplumsal Kuramda Topluluk, Geleneksel Toplum ve Gelenek", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, 2005, s. 138.

¹⁴ Abdülkadir Zorlu, a.g.m., s. 143.

¹⁵ İbrahim Arslanoğlu, *Genel Sosyoloji*, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2015, ss. 95-96.

¹⁶ Şule Şahin Ceylan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, SBÜ, Hukuk Anabilim Dalı, 2007, s. 136.

¹⁷ Ali Akdoğan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat (Rize İl Merkezi Örneği)*, (Doktora Tezi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBÜ, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 1999, s. 17.

devletlerde hükümet sistemi otokrasidir. Yani iktidar tüm yetkileri elinde bulundurmakta ve hiçbir güç tarafından sınırlandırılmamaktadır. İktidar gücünü yegâne geleneksel otoritesinden almaktadır. Bu tür devletler genellikle krallığa dönüşmektedir.¹⁸

1.1.1.2. Modern Toplum

16. yüzyılda başlayan, Aydınlanma düşünürlerinin etkisiyle şekillenen, Fransız Devrimi ile politikleşen ve Sanayi İnkılabı ile birlikte kurumsallaşmış olan modernleşme, geleneksel toplum yapısını zayıflatarak modern toplumları meydana getirmiştir. Kısacası geleneksel toplumdan, modern topluma geçiş Aydınlanma Düşüncesi, Fransız Devrimi ve Sanayi İnkılabı gibi toplumsal olayların sonucunda gerçekleşmiştir.

Levent Köker'in belirttiğine göre:

Modern toplum kavramı, belirli bir insan tipini, insanla doğa ve insanla insan arasındaki ilişkilerin belirli bir kavranış biçimini (veya belirli bir kültürü), belirli bir iktisadî ilişkiler sistemini ve nihayet, genellikle bu öğelerin oluşturduğu toplumsal ve iktisadî temel üzerine bina edildiği düşünülen bir siyasal yapıyı içermektedir.¹⁹

Modern toplumlarda birbiri ile bağlantılı olarak liberalizm, milliyetçilik, emperyalizm gibi akımlar görülmektedir. Bununla birlikte gelişmiş sanayi, kentleşme, demokrasi gibi unsurlar modern toplumlar için bir gerekliliktir. Modern toplumlarda üretim ilişkileri tamamen değişmiştir. Modern sanayinin gereği olarak üretimde makineleşme yaygınlaşmıştır. Modern toplumun meydana gelmesiyle birlikte tüketim alışkanlıkları değişmiş, beraberinde yeni hammadde ve pazar arayışları da ortaya çıkmıştır.²⁰

Modernleşme, toplumu ve bireyi özgürleştirme yönüyle ilerlemeyi ve gelişmeyi ifade etmektedir. Modern toplumların modern olarak kalabilmeleri o toplumun kesintisiz biçimde gelişmesine bağlıdır: “*Modern toplumun ayakta kalma koşulu onun gelişmesine bağlıdır, insanın özgürleşmesi onun gelişmesine bağlıdır.*

¹⁸ İbrahim Arslanoğlu, a.g.e., ss. 95-96.

¹⁹ Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.40.

²⁰ Mehmet Yazıcı, “Toplumsal Değişim Durumunun Şiddet Biçimiyle İlişkisi: ABD/Avrupa-Türkiye Karşılaştırması”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 46, 2013, (ss. 350-369), s. 354.

Modern toplumun varoluşu sadece yaratıcı olan insana bağlı değil fakat yaratan olarak sürekli gelişebilen bir insana bağlıdır.”²¹

1.1.1.3. Post Modern Toplum

Post modernizm, temelde modernizme yöneltilen bir eleştiridir. Modern dönem ürünlerinden ayrılan mimarlık, felsefe, güzel sanatlar, edebiyat gibi alanlarda farklı bir kültür biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Kelime anlamı olarak modernizm sonrası veya ötesi gibi ifadeler karşılık gelmektedir. Kültürel, toplumsal, politik ya da iktisadi konuları modernizmi eleştirerek açıklamaktadır.²²

Bilim ve teknolojinin ciddi ölçüde ilerlemiş olduğu 21. yüzyılın sonlarında yeni bir zihniyet, yaşam biçimi, düşünce şekli olan post modernizm doğmuştur. Bazı düşünürler modern dönemin tamamen bitip yeni bir döneme geçildiğini ileri sürmekteyken, bazı düşünürler ise modernizm içinde bir sürecin yaşandığını yani modernizmin evirildiği düşüncesini savunmaktaydılar. Nietzsche, Heidegger, Derrida, Rorty, Lyotard gibi filozoflar bu dönemde öne çıkan isimlerdir.²³

Post modernizm, topluma dair öngörülen tüm düzenlemeleri reddeder. Bu reddetme davranışının altında ise, yapılacak olan her türlü düzenlemenin bireyin özgürlüğünü sınırlandıracağı düşüncesi yatmaktadır. Toplum bilimleri söz konusu olduğunda post modernist düşünürler şüpheli ve olumsuz post modernistler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Şüpheli post modernistler bu dönemi toplumsal kaos çağı olarak adlandırmaktadır. Ayrıca çözüme, anlamsızlık, parçalanma, hastalık çağı olduğunu ileri sürmektedirler. Olumsuz post modernistler ise bu döneme daha iyimser ve ümitli bakmaktadır.²⁴

Modern toplumun ötesinde gelişmiş olan post modern toplumlar kimlik çeşitliliği bakımından oldukça zengindir. Post modern toplumlarda, geleneksel toplum kurumları çözülmüş ve azalmıştır. Bilim, iletişim ve teknoloji anlamında ciddi

²¹ Fuat Ercan, *Modernizm, Kapitalizm ve Az gelişmişlik*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, s.32.

²² Nedret Çağlar, “Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, 2008, (ss. 369-386), s.370.

²³ Mehmet Yazıcı, a.g.m., s. 356.

²⁴ Mehmet Yazıcı, a.g.m., s. 358.

değişimlerin meydana geldiği bu toplumlarda genel anlamda şüphecilik hakimdir. Post modern toplumlarda tüketim kültürü bir çeşit kimlik belirleme aracı olmuş; ifade özgürlüğü artmış; geçici konutlar önem kazanmaya başlamıştır. Post modern toplumlarda sanat ve estetik alanında çeşitli akımlar meydana gelmiştir.

1.1.2. Toplumsal Değişim

İnsanlık tarihinin önemli bir bölümü tarımsal üretimin hâkim olduğu çerçevede şekillenmiştir. Ancak Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesinin bir neticesi olarak toplumlar, tarımsal ilkelerin geçerli olduğu bir durumdan makineleşmenin hâkim olduğu bir dünyaya gözlerini açmıştır. Sanayileşmenin etkisiyle ortaya çıkan değişme fenomeni toplumları yoğun ve süratli bir şekilde içine çekmeye başlamıştır.²⁵

Toplumlar ile bilim, esasında ortak bir ilişki ve etkileşim içerisindedir. Ancak bilgi ekseriyetle toplum tarafından sınırlandırılmaktadır.²⁶ İnsanlık tarihi boyunca “bilgi” daima özel bir konumda olmuş ve kullanıldığı müddetçe de toplumda sürekli olarak gelişmeler görülmüştür. İnsanlık tarihinin evrimsel prosesi içerisinde meydana gelen teknolojik ve bilimsel gelişmeler aynı zamanda toplumsal yapıda da önemli değişimlere neden olmuştur. Bu değişimler ise, kendisiyle birlikte toplumsal, ekonomik ve kurumsal yapılanmaları beraberinde getirmiştir. Bahsi geçen yapılanmaların meydana geldiği üç dönemden söz edilmektedir: Tarım toplumu, Sanayi toplumu ve son olarak Sanayileşme sonrası bilgi toplumu.²⁷

Modernlik öncesi toplumlar üç ana başlık altında toplanmaktadır. Birincisi avcı-toplayıcı toplumlardır. Bu toplumlarda, avcılık temel geçim kaynağı olmakla birlikte eşitsizlik oldukça cılız kalmıştır. İkinci toplum, tarım toplumlarıdır. Bu toplumlar avcı-toplayıcı toplumlara göre daha kalabalık olmakla birlikte henüz kent veya kasaba gibi yerleşim yerleri oluşmamıştır. Geçimlerini avcılığın yanı sıra tarımsal faaliyetler ile sürdürmektedirler. Modernite öncesi var olan toplumlardan üçüncüsü ise

²⁵ Meder Mehmet, “Bilgi Toplumu ve Toplumsal Değişim”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 9, 2001, (ss. 72-81) s. 72.

²⁶ Mübeccel B. Kıray, a.g.e., s. 11.

²⁷ Murat Aktaş, “Toplumsal Dönüşüm ve Bilgi Toplumu”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, Cilt: 35, Sayı: 6, 2020, (ss. 1605-1621), s. 1606.

sanayileşmemiş geleneksel toplumlardır. Bu toplumlarda tarım ve ticaret gelişmiş, kentleşmeler meydana gelmiş ve sınıfsal farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Sınıf farklılarından kaynaklanan eşitsizlikler bulunmakla birlikte aynı zamanda toplumda kral ya da imparatorun hakimiyetinin olduğu bir yönetim aygıtı da bulunmaktadır.²⁸

Toplumların sanayi toplumuna dönüşmesi, 18. yüzyılda başlangıç noktasının buhar makinesinin kullanımı olan makineleşme süreci ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde bedensel güç kullanılarak yapılan işler, makineler aracılığıyla yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla üretim alanları tarlalardan fabrikalara doğru kaymış ve kentleşme oranları ciddi ölçüde artış göstermiştir. Endüstrileşmenin gerçekleştiği toplumlarda aile, eğitim, din, mimari, kurumsal yapılar, kültür vb. gibi çeşitli alanlarda önemli dönüşümler vuku bulmuş, bu dönüşümler sonucunda ise modern ulus devletler gelişmiştir.²⁹

Toplumların, mevcut koşulları bağlamında geliştirdikleri teknolojik ürünleri günlük yaşantılarında kullanmaya başladıkları taktirde bununla doğru orantılı olarak refah düzeylerinin de arttığı şüphe götürmez bir gerçektir. Nitekim avcı- toplayıcı toplumlar tarımsal üretimi keşfet ettiklerinde tarım toplumlarına; ilerleyen süreçte sanayi devriminin gerçekleşmesi sonucunda sanayi toplumuna; nihai olarak endüstri alanında meydana gelen dönüşümler ve bilgi iletişim araçlarının yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanması ile araştırmanın, sentezlemenin, bilgiyi üretmenin, yaratıcı düşüncenin ön plana çıktığı bilgi toplumuna dönüşmüşlerdir.³⁰

Değişme kavramını “bir yapıda meydana gelen değişiklik” olarak tanımlamak mümkündür. Sosyolojik anlamda değişme; toplumsal hayatın içinde belli bir zaman diliminde oluşan hadiseler aracılığı ile bir durumdan başka bir duruma geçişi ifade eder.³¹ Sosyal ilişkileri ve davranışları kapsayan toplumsal değişim ise kısaca “ilişkilerin değişmesi” olarak tanımlanabilir. İnsanların var olduğu tüm tarihsel süreç içerisinde toplumsal değişim de mevcudiyetini korumuş bir fenomendir. İnsanlık tarihi boyunca değişimin hüküm sürmediği tek bir toplum dahi bulunmamaktadır. Ancak bu noktada belirtmekte fayda var ki; toplumsal değişme sadece ileriye yönelik bir değişim olarak

²⁸ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 68-69.

²⁹ Murat Aktaş, a.g.m., s. 1607-1608.

³⁰ Murat Aktaş, a.g.m., s. 1610-1611.

³¹ “Toplumsal Değişme Nedir?”, Sosyoloji, <https://www.sosyoloji.gen.tr/toplumsal-degisme-nedir/>, (Erişim Tarihi: 16.05.2023).

anlaşılmamalıdır. Toplumlarda meydana gelen geriye yönelik çökme ve çözümler de toplumsal değişim olgusu içinde değerlendirilmektedir. Hiçbir toplumsal yapı durağan değil, aksine dinamik yani canlı bir yapıya sahiptir ve sürekli bir değişim içindedir.³²

Toplumsal değişme kavramını en kaba haliyle “tarihsel süreç içerisinde toplumlarda görülen farklılaşma olayı yani dinsel ve maddesel unsurlarda vuku bulan değişimler” şeklinde tasvir etmek mümkündür.³³ Toplumların gelecekleri hakkında duymuş oldukları endişe duygusu, güven, iş birliği, adalet gibi arayışlar içinde bulunması gibi faktörler değişime ihtiyaç duymalarına neden olmuştur.³⁴ Toplumsal değişimin insan yaşantısındaki farklı alanlarda meydana getirdiği dönüşümlere vurgu yapan Gökalp’in bu konuda; “[...] eski yaşamın yetersizliğini görerek gerçekleştirilecek olan bir toplumsal devrim; iktisat, hukuk, ahlak, sanat, siyaset, aile gibi çeşitli alanları kapsayan bir bütün, yeni bir yaşam anlamına gelir” gibi bir düşüncesi bulunmaktadır.³⁵

Toplumsal değişme konusu, toplumbilim yani sosyoloji alanındaki incelemelerin en temel hususlarından biridir. Toplumsal düzeni önceleyen toplumsal değişmeyi, bu düzenden ayrı bir konuma yerleştirmek yanlış bir adım olacaktır. Bilgi toplumuna geçiş yapıldığından beri toplumsal değişimin evrensel sebepleri temel tartışma konusu olmuş ve bu problem hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır.³⁶

Toplumsal değişim problemi hakkında gerçekleşen tartışmalar toplumsal değişim kuramlarını meydana getirmiştir. Bu kuramlar başlıca evrim kuramı, denge kuramı, çatışma kuramı, yükseliş ve çöküş kuramı olmak üzere dört adettir. Bu kuramları aşağıda Richard P. Appelbaum’dan yapmış olduğumuz bir alıntı ile kısaca açıklayalım:

Evrimeci kuramlar; bunlar, genellikle doğrusal bir biçimde daima daha fazla karmaşıklık ve uyma yeteneği doğrultusunda gelişen, düzgün ve birikimsel bir değişim tarafından nitelenir. Denge kuramı; dengeleşim kavramı ve sonuçta kararlılığı sağlayacak koşullar üzerinde

³² Samettin Gündüz, “Eğitim ve Toplumsal Değişme”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 10, 2005, s. 155.

³³ Fuat Ercan, a.g.e., s. 29.

³⁴ Şaban Ali Düzgün, “Değişim Kavramı ve Toplumsal Değişimin Şartları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 38, Sayı: 1, 1998, s. 309.

³⁵ Ayşe Yıldırım, “Ziya Gökalp’te Toplumsal Değişme: Kültür-Uyarılık Tezi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, 2013, s. 7.

³⁶ S. N. Eisenstadt, “Toplumsal Değişme ve Gelişme”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (Çev. Birsen Örs), Sayı: 14, 1996, s. 15.

yoğunlaşma bunu belirler. Çatışma kuramı, tüm toplumsal organizmalarda değişimin yaygın olarak bulunduğu varsayımı ve sonuçta kararsızlığı sağlayacak koşullar üzerinde yoğunlaşma tarafından nitelenir. "Yükseliş ve çöküş" kuramları; toplumların, kültürlerin, uygarlıkların hem yükseldiği hem de gerilediği bütün toplumların aynı yönde hareket etmediği varsayımlara tarafından belirlenmiştir.³⁷

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler belli bir süre içerisinde yayılsa da mutlaka toplumun tüm alanlarında gerçekleşir. Fuat Ercan bu konuda Kıray'a atıfta bulunarak şöyle bir ifade kullanmıştır: "[...] *değişimin farklı öğelerde farklı hızda gelişmesi nedeniyle toplumsal yapı kendi içinde boşlukları dolduracak mekanizmaları geliştirmesidir*".³⁸

1.1.3. Toplum Kuramları

Sosyoloji biliminde devlet, toplum ve devlet-toplum ilişkileri çeşitli kuramlar ile açıklanmıştır. Bu kuramların en başında klasik sosyoloji kuramları gelmektedir. Marx ve Weber'in başlıca temsilcileri olduğu çatışmacı kuram ile Durkheim'in temsilcisi olduğu uzlaşmacı kuram klasik sosyoloji kuramlarıdır. Bunun dışında modernleşme kuramı, bağımlılık kuramı, dünya-sitemi perspektifi, sınıf-temelli kalkınma kuramları, neo-liberal kuramlar, devlet -merkezli yaklaşımlar, post-modern kuramlar ve küreselleşme kuramları gibi çeşitli teorilerden söz edilebilir. Ancak tez çalışması kapsamında Çin'in özellikle hukuk alanındaki modernleşmesi ön planda tutulması dolayısıyla bu başlık altında modernleşme kuramları ele alınacaktır.

Levent Köker, modernleşme kuramının Batı dışı toplumlarda gerçekleşen toplumsal değişim süreçlerini açıklamak amacıyla geliştirildiğini dile getirmektedir. Aynı şekilde modernleşme kuramının "geleneksel" ve "modern" toplum tiplerinin karşılaştırılmasına dayandığını belirtmiştir. Modern toplum tipi üzerinde duran modernleşme kuramı, geleneksel toplumları "modern olmayan toplum" şeklinde nitelendirmektedir.³⁹

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yeni bir dünya düzeninin oluşması ve Batı-dışı toplumlara bilgi akışının sağlanması bu toplumlarda yeni kimlik arayışlarına yol

³⁷ Richard P. Appelbaum, *Toplumsal Değişim Kuramları*, (Çev. Türker Alkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1970, s. 13.

³⁸ Fuat Ercan, a.g.e., s. 34.

³⁹ Levent Köker, a.g.e., s. 39.

açarken, Batının da kendini yeniden tanımlamasına neden olmuştur. Kısacası İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yeni yapılanma sistemi ve bu sistemin yorumlanması, Batıda “modernleşme kuramı” kavramının kullanılmaya başlamasına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlar arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar göze çarpmaya başlamıştır. Bu toplumlar arasındaki derin uçurumu kapatmak amacıyla gelişmekte olan ülkelerin uyması gereken bir çizelgenin varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda toplumsal yapıların incelenmesinde kullanılan yaklaşımlar, modernleşme kuramının ortaya çıkmasında rol oynamıştır.⁴⁰

Modernleşme, Avrupalı olmayan toplumların Avrupalı toplumların seviyesine ulaşmak için kat ettikleri veya edecekleri mesafeye işaret etmektedir. Yani aslında modernleşme Batı-dışı toplumların durumunu konu edinmektedir.⁴¹

Bu başlık altında modernleşme kuramı, kuramcılar üzerinden açıklanacaktır. Weber ve Durkheim, klasik sosyoloji kuramcılarıdır. Weber çalışmalarının birçoğunu rasyonaliteye dayandırmaktadır. Rasyonalizmi 16. yüzyılda Calvin'in dinde meydana getirdiği reformlara dayandıran Weber, aynı şekilde modernitenin Batı toplumunda oluşması ile kapitalizm arasındaki ilişkiyi de rasyonalite ile açıklamıştır. Çünkü, kapitalist sistemin mantığına da uyan Calvinist anlayış sadece inananların dünyada başarıyı hak ettiğini savunmaktadır. Weber'e göre gelişmiş olmanın ölçütü rasyonelliktir. Modern olmanın rasyonel olmakla aynı anlamı ifade ettiğini savunan Weber, rasyonelleşmemiş olan toplumları geleneksel toplumlar olarak nitelendirmekte ve rasyonelleşmenin ayırt edici özelliğinin ise bürokrasi olduğunu öne sürmektedir.⁴²

Klasik düşünürlerin hemen hemen hepsi modernleşmeyi var olan iki farklı toplum tipinin birinden diğerine geçiş süreci olarak değerlendirmektedir. Tönnies de toplumu incelerken cemaat ve cemiyet şeklinde bir ayrıma gitmiştir. Ancak bu konu “Toplum Kavramı” ve “Geleneksel Toplum” başlıkları altında kısaca incelemiş olduğundan burada tekrar değinilmeyecektir. Bu nokta da Durkheim da mekanik ve

⁴⁰ Celal Metin, Türk Modernleşmesi ve İran (1890-1936), (Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi), Ankara, 2006, s. 35.

⁴¹ Ahmet Özkiraz, Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum, (Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1993, s. 26.

⁴² Fecri Arslan, Wallerstein'in Modern Dünya Sistemi Modeli Açısından Modernleşme Kuramı, (Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2011, s. 21-22.

organik toplum ayrımı yapmıştır. Modernizm öncesi toplumlarda iş bölümü oldukça azdır. İnsanların aynı fikirlere, geleneklere sahip olduğu bu toplumlarda birey ve toplum arasındaki ilişki dolaysızdır. Bu noktada mekanik dayanışmadan söz eden Durkheim, modernleşen toplumlarda iş bölümünün ve birbirine olan bağımlılığın arttığını vurgulamıştır. Çünkü bu toplumlarda bireyler birbirinin eylemlerine bağımlı hale gelmektedir. Bu noktada ise organik dayanışma ortaya çıkmaktadır. Durkheim, mekanik dayanışmadan, organik dayanışmaya geçiş bireyi yalnızlaştıracağını ve onu toplum tarafından kontrol edilemez kılacağını dile getirmektedir. Çözüm olarak ise toplumdaki bütünleştirici kurumların artırılmasını önermiştir.⁴³

Modernleşme kuramı, klasik sosyoloji kuramının devamıdır. Modernleşme kuramı genel itibariyle liberal ideoloji ile işlevselci yaklaşımdan etkilenmiştir. Modernleşme kuramı, az gelişmiş olan toplumları kendi özel şartları çerçevesinde değerlendirmekte ve gelişmeleri için öncelikle toplumsal şartlarının iyileştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Modernleşme kuramı bu kapsamda toplumların gelişmemiş olmalarını kendi toplumsal şartlarına bağlayarak suçlamaktayken, Batıyı ise bu toplumlar karşısında yüceltmektedir.⁴⁴

Georg Simmel, toplumsal ilişkilerin farklılaşmasının doğurduğu sonuçlar ile ilgilenmiştir. Modernleşme ile birlikte değişen zihinsel algıları, toplumsal ilişkileri ve meydana gelen toplumsal değişimlerin kendisini analiz etmiştir. Simmel modernleşmeyi, bireyin özgürleşmesi olarak nitelendirmektedir. Nitekim geleneksel toplum yapıları gittikçe zayıflamakta ve birey bu eskimiş yapılardan kurtulmaktadır. Ancak birey çevresinde oluşan yeni yapılar ile sağlıklı ilişkiler kuramamaya başlamıştır. Modernleşme sonrasında farklılaşan toplumsal ilişkilerin insan psikolojisindeki etkilerini incelemiştir.⁴⁵

Modernleşme kuramını ve teorisyenlerinin hepsini tek tek incelemek çok uzun ve zor bir uğraştır. Bunun yerine bir kısmının ismini zikretmek yerinde olacaktır. Klasik sosyoloji kuramcıları; Max Weber, Karl Marx, Ferdinand Tönnies, Auguste Comte,

⁴³ Ahmet Özkiraz, a.g.t., s.28.

⁴⁴ Fecri Arslan, a.g.t., s.23.

⁴⁵ Mahmut Kaya, "Klasik Sosyolojik Perspektifte Modernleşme Tartışmaları", *Birey ve Toplum*, Cilt: 2, Sayı: 4, 2012, (ss. 111-132), s.118.

Emile Durkheim iken modernleşme kuramcıları ise: S. Eisenstadt, Alex Inkeles, Daniel Lerner, Talcott Parsons, Neil J. Smelser ve W.W. Rostow ‘dur.

Kısaca modernleşme kuramı az gelişmiş toplumların gelişmiş olan Batı toplumlarını taklit etmeleri üzerine meydana gelmiştir. Gelenekten modernliğe doğru bir gelişme söz konusudur. Bu gelişme, ekonomik olarak piyasanın ve dış yatırımların aktifleşmesi ve toplumsal olarak ise Batı kurumları, değerleri ve davranışlarının benimsenmesi ile gerçekleşebilmektedir.⁴⁶ Son olarak:

Modernleşme kuramı geleneksel Batı modernliğinin ideolojik zemini olan Aydınlanmanın anlam dünyası, pozitivistin ilerlemeci tarih anlayışı, klasik sosyolojinin organizmacı ve rasyonelliğin dönüştürücü gücü, gelişen kapitalizmin eylem mantığından beslenmiştir.⁴⁷

1.2. Modernleşme

16. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyıla değin devam eden coğrafi keşifler, Avrupa ekseninde gerçekleşen Rönesans ve Reform hareketleri, Skolastik düşüncenin yerini Aydınlanma düşüncesine bırakması, bu olayları takip eden teknolojik gelişmeler “modern” ve “modernleşme” terimlerinin meydana gelmesine neden olmuştur.⁴⁸

Latince “modernus” kelimesinden türetilmiş olan “modern” kavramı, eski olanı terk edip yeni olana intikal etmeyi ifade etmektedir. Buradan çıkarılan sonuç modern kavramının şimdiki zamana ait olduğudur.⁴⁹ Bu açıdan ele alındığında modern kavramı zaman ile ilişkilidir. Tarihsel süreç içerisinde şimdiki zamanı geçmiş zamandan ayırtırmak için kullanılan bir bilinç durumudur. O halde modern terimi esasında tarihsel olanın karşıtıdır.⁵⁰ Çağ değıştikçe, ifade ettiğı anlamın da eş zamanlı olarak değıştiğı modern kelimesi Türkçede “Asri” ya da “Çağdaş” olarak da kullanılmaktadır.

Modern olarak nitelendirilen olgunun ortaya çıktığı tarih konusunda çeşitli yaklaşımlar vardır. Bu olayla genellikle Avrupa’da yaşanan 16. ve 19. yüzyıllar arasında

⁴⁶ Celal Metin, a.g.t., s.36.

⁴⁷ Celal Metin a.g.t., s.37.

⁴⁸ Celal Metin, “Bir Tarihsel Süreç Olarak Modernleşme”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 25, 2021, (ss. 71-119), s.73.

⁴⁹ Nurullah Bülbül, *Modernleşmenin Önemi ve Gelişmesi*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996, s.6.

⁵⁰ Ahmet Özkiraz, a.g.t., s.6.

yaşanan gelişmelere dayanmaktadır. Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkması sonucu gelişen endüstrileşme ve kentleşme gibi olaylar sosyal yapıda değişimin gerçekleşmesine neden olmuştur. Sosyoloji bilimi de sosyal yapıda meydana gelen bu değişime vurgu yapmakta yani modern toplumu ele almaktadır. Batıda gerçekleşen Rönesans, Reform, Aydınlanma ve Fransız İhtilali gibi gelişmeler sonucunda ortaya çıkan modern olma kavramı da özgürlüğü, Orta Çağ düşüncesinin zıttı olma durumunu, aklı, aklın ürünü olan bilimi ifade etmektedir.⁵¹

TDK, modern kavramını “çağdaş; çağcıl” olarak nitelendirmekteyken, modernleşme kavramının karşılığını ise “çağdaşlaşma” şeklinde vermektedir.⁵² Niyazi Berkes, “secularism” terimini “çağdaşlaşma” kelimesinin tam karşılığı olacak şekilde nitelendirmiştir. “Saeculum” kelimesinin Arapçada “asr”, Türkçede “asır” olarak kullanılan sözcüklere denk olan “çağ” terimine tekabül ettiğini belirtmiştir. “Secularism” kavramının, “çağa uymak, onun gereklerine ayak uydurmak” anlamı taşımaktayken Türkçede “Asrileşmek, muasırlaşmak” biçiminde kullanıldığına vurgu yapmıştır.⁵³

Marshall Berman *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*’da modernliği ve modern olmayı açıklayarak başlamıştır. Bu açıklama şu şekildedir:

Bugün, dünyanın her köşesindeki insanlarca paylaşılan hayati bir deneyim tarzı; başka bir deyişle uzay ve zamana, ben ve ötekilere, yaşamın imkânları ve zorluklarına ilişkin bir deneyim tarzı var. Bu deneyim yığını modernlik diye adlandırmak istiyorum. Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, bildiğimiz her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi. Modern ortamlar ve deneyimler coğrafi ve etnik, sınıfsal ve ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesine geçer; modernliğin, bu anlamda insanlığı birleştirdiği söylenebilir. Ama, paradoksal bir birlik bu, bölünmüşlüğü birliktir: Bizleri sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler. Modern olmak, Marx’ın deyişiyle “katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği” bir evrenin parçası olmaktır.⁵⁴

Ahmet Cevizci ise modernleşme kavramını siyasi yönüyle, toplumsal yönüyle ve iktisadi boyutuyla ele alarak aşağıdaki şekilde yorumlamıştır:

⁵¹ Ayşe Şallı, “Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi”, *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 4, 2017, (ss. 55-82), s. 57-58.

⁵² Modern; Modernleşme, <https://sozluk.gov.tr/>

⁵³ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (Yay. Haz. Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s.18.

⁵⁴ Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.27.

Eski ve geleneksel toplumların modern olmalarına, moderniteye ulaşmalarına imkân veren süreçler için kullanılan genel terim. Sınırları genişleyen kapitalist dünya pazarının hızlandığı bilimsel ve teknolojik keşiflerle yeniliklerin, sanayideki ilerlemelerin, nüfus hareketlerinin, ulus devletleri ve kitlesel hareketlerin doğuşuyla birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik değişimlerin birliği.⁵⁵

Gelenekten kopuşu ifade etmek için kullanılan modernlik kavramını Anthony Giddens *Modernliğin Sonuçları* eserinde hem “Modernlik nedir?” sorusunu sorarak şöyle cevaplamıştır:

Nedir “modernlik”? İlk yaklaşım olarak basitçe şunu söyleyelim: “Modernlik”, on yedinci yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder. Bu yaklaşım, modernliği belirli bir zaman süreci ve coğrafi çıkış noktasıyla ilişkilendirir; ama, onun temel karakteristiklerini de şu an için bir kara kutu içinde dikkatlice istiflenmiş olarak bir kenara bırakır.⁵⁶

Modernleşme temelde bir süreci ifade etmektedir. İlerlemeyi esas alan toplumsal değişim sürecidir. Bu toplumsal değişim sürecinde kentleşme, bireylerin mesleki alanlarında uzmanlaşması, toplumsal hareketlilik, politik arenada çoğulculuk ve temsili demokrasi gibi değişimler gözlemlenmektedir. Tabii ki modernleşme süreci veya eylemi sadece bu başlıklar ile sınırlı değildir. Toplumsal değişimin gerçekleşmesi yani bireylerin hayatına modernleşmenin girmesi algı biçimlerinin de değişmesinde etkili olmuştur. Modernleşme; toplumsal, politik, kültürel, ekonomi gibi alanlarda değişimi kaçınılmaz kılmış ve bireylerin beklentilerinin de değişmesine neden olmuştur. İktisadi, politik, kültürel ve toplumsal değerler de modernleşme sürecinin sonucu olacak dönüşüme uğramıştır. Batı toplumlarında ortaya çıkan ve zaman içinde Batı dışı toplumlara dek genişleyen modernleşmenin başlangıç tarihi belirli bir döneme tekabül ediyor olsa da sonunun hangi tarihi işaret ettiği tamamen belirsizdir. Nitekim Touraine’nin ifadesine göre modernleşme, eylem halindeki modernliği işaret etmektedir.⁵⁷ Sürekli hareket halinde olan bu olgu, son noktasının nereye ve ne zamana tekabül edeceğini, hatta son noktasının dahi varlığını şüpheye düşürmektedir.

Faruk Yahşi’nin aktardığına göre Daniel Lerner modernleşme kelimesini Batılılaşma kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanmakta ve modernleşmenin belli

⁵⁵ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma, İstanbul, 1999, s.603.

⁵⁶ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, (Çev. Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, s.9.

⁵⁷ Fecri Arslan, a.g.t., s. 18-19.

gelişmelerin takipçisi olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ona göre Batı modeli, modernleşmenin tek ve evrensel olan modelidir.⁵⁸

Özkeraz, Jeaniere'nin moderniteye geçişi dört temel devrime dayandırdığını aktarmıştır. Bunlar başlıca bilimsel, siyasal, kültürel ve endüstriyel devrimlerdir. Jeaniere bilimsel devrimi Newton ile başlatırken siyasal devrimi modern demokrasinin sırasıyla İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Fransa'da görülmesinin ardından başlatmaktadır. Şüphesiz ki demokrasinin tek rasyonel hükmetme şekli olması modern devletin gerekliliğidir. Kültürel devrim düşünce hareketini sembolize etmektedir. Laik düşüncenin oluşması, tüm alanlarda rasyonelleşmeyi getirmektedir. Son olarak ise emeğin soyutlandığı toplumda endüstriyel devrim gerçekleşmektedir.⁵⁹

Batı dışı toplumlarda modernleşme devlet organlarının yeniden düzenlenmesi sonucu meydana gelmiştir. Bu toplumlarda modernleşme Batı'yı gören veya Batı ile temasta bulunan aydınlar ve devlet adamları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu toplumlarda yaşanan askeri mağlubiyetler, siyasette zayıflamaya neden olmuş ve dolayısıyla mevcut durumun nasıl iyileştirileceği problemi üzerine başlayan arayışlar devlet temelli modernleşme hareketlerini beraberinde getirmiştir.⁶⁰

Modernleşme toplumsal değişme değerlendirmelerinden biridir. Modernliğin tüm toplumlar için uygun nitelikleri bulunduğunu savunan modernleşme teorisi, toplumların modernleşmemesinin temelinde kalkınma probleminin olduğunu ileri sürmektedir. Kalkınma probleminin ise az gelişmişlikten kaynaklandığı düşünüldüğünde bu anlayışa göre modernleşme ile birlikte kalkınma problemi de çözüme ulaştırılacaktır.⁶¹ Modernleşme teorileri, "Toplum Kuramları" başlığı altında detaylı olarak incelenmiş olduğundan bu başlık altında bu konuya değinilmeyecektir.

⁵⁸ Faruk Yahşi, "Modernleşme Kavramı Çerçevesinde Ernest Gellner'in Milliyetçilik Kuramına Bakış", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt: 6, Sayı: 18, 2017, (ss. 699-710), s.702.

⁵⁹ Ahmet Özkeraz, a.g.t., s.8.

⁶⁰ Celal Metin, a.g.m., s.77.

⁶¹ Tuba Köksal, "Modernleşme ve Kimlik", *Mavi Atlas*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2022, (ss. 605-612), s.607.

1.3. Liberalleşme

Liberalleşme, bir toplumun veya devletin iktisadi, sosyal ve politik alanlarda liberal politikaları benimsemesi ve mevcut politikalarını liberal politikalar çerçevesinde revize etmesi anlamına gelmektedir. Liberalizmin temel öğretilerinin uygulamaya geçildiği süreci ifade eden liberalleşme, liberal değerlerin ön plana çıkarılmasıdır. Yani liberalleşme, liberalizmin ve liberal düşüncenin bir ürünü ve sonucudur. Bu nedenle öncelikle liberalizmin ele alınması gerekmektedir.

Kökleri 14. yüzyıla dayanan ve bugüne kadar varlığını devam ettiren liberalizm, devlet, birey ve toplum gibi konularda çözümler yapmaktadır. Liberalizm kelimesinin kökeni “özgürlük, hürriyet, serbestlik” anlamlarına gelen “liberty” sözcüğüne dayanmaktadır. Latince “liber” sözcüğü 18. yüzyılın sonlarına kadar “özgür olana yaraşan” anlamında kullanılmış, “liberal” ifadesi ise entelektüel açıdan ufku geniş, aydın, özgür düşünceli, hoşgörülü anlamını bulmuştur.⁶² “Liberal” kelimesinin tarihte ilk kez “vosotros liberales” biçiminde 1812 yılında İspanya’da kullanıldığı bilinmektedir. Bu kelimenin o dönemdeki kullanım amacı Muhafazakâr Anayasal Parti’sini nitelemektir. Liberalizmin tarih boyunca kendisiyle en çok özdeşleştirildiği kavram özgürlüktür.⁶³

Avrupa Aydınlanmasından doğan liberalizm akımı, o dönemden kalan en etkili ve kalıcı olan ideolojidir. Liberalizm; temel hatlarıyla özgürlüğü, rasyonaliteyi ve ilerlemeyi savunan bir akımdır. Bir kamu yönetimi görüşü olarak liberalizm, insan haklarına, anayasacılığa, iktidarın yetkilerinin sınırlandırılmasına ev bir yönetim biçimi olan demokrasiye atıfta bulunmaktadır. Ayrıca piyasa ekonomisini savunmakta ve bunun herkesin refahı için en etkili olan yöntem olarak görmektedir.⁶⁴

Devletlerin davranışlarını ve diğer devletlerin davranışları üzerindeki etkilerini inceleme, liberal disiplinin diğer bir yönüdür.⁶⁵ Liberal değerler; devlet-birey ilişkisine, bireyin sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerine ve yeni iktisadi modellere değinen ve

⁶² Birsen (Örs) Hekimoğlu, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018, s.49.

⁶³ Sıla Sabancılar Eren, *Türkiye’de 1980 Sonrası Yaşanan Liberalleşme Sürecinin Siyasal ve Sosyal Etkileri*, (İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi), Malatya, 2017, s.7.

⁶⁴ Scott Burchill vd., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Küre Yayınları, İstanbul, 2019, s.85.

⁶⁵ Ramazan Gözen, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s.129.

bu ilkeleri kendi yönelimi doğrultusunda savunmaktadır. Andrew Heywood, liberalizmi detaylı bir biçimde incelemiştir. Siyaset isimli eserinde liberalizmin unsurlarını; bireycilik, özgürlük, akıl, eşitlik, hoşgörü, rıza ve anayasacılık olarak sıralamıştır. Bu unsurları ele almak liberal düşüncenin ana temasını, yönelimini ve değerlerini anlamak açısından elzemdir.

Bireycilik: Bireycilik liberal ideolojinin en temel ölçütüdür. Liberalizmde toplumdan ve devletten önce gelen bireydir. Bireyciliğin tarihsel temellerini Rönesans'ta bulmak mümkündür.⁶⁶ Rönesans ile birlikte yeni bir insan anlayışı gelişmeye başlamış ve özgürlük vurguları yapılmaya başlanmıştır. Rönesans döneminde bireyin toplumdan tamamen ayrı bir varlık olduğu anlayışının temelleri atılmıştır. Birey; cemaat, aile gibi toplumsal yapılardan soyutlanmıştır.⁶⁷

Özgürlük: Liberalizmin diğer bir merkezi değeri; özgürlük (freedom) ve hürriyet (liberty) olgularıdır. Birey nasıl ki toplum karşısında öncelenmişse aynı şekilde özgürlük de eşitlik, adalet ve otoritenin karşısında öncelikli konumdadır. Ancak bu noktada liberal düşüncenin hukuka bağlı olan özgürlüğü savunduğunu belirtmek gerekmektedir. Öyle ki bir bireyin özgürlüğü diğer bireylerin özgürlüklerini tehdit edebilir. Bu durum bireylerin özgürlüğüne ve özgürlük ilkesine saygısızlık olacaktır.⁶⁸

Akıl: Aydınlanma düşüncesinin bir ürünü olan liberalizm tıpkı Aydınlanma düşüncesi gibi rasyonalizme (akılcılık) önem vermektedir. Rasyonalizm akla olan inanca ve dolayısıyla bilimselliğe vurgu yapmaktadır. Kant, bireyin aklının doğru olana ulaşmak için kullanılan en önemli anahtar olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹ John Locke; “*belki de en az benim kadar cahil olan ve benim selâmetimle benden daha az ilgili olan bir kimsenin kılavuzluğuna kendimi güvenle bırakamam*”⁷⁰ ifadelerini kullanarak insan aklına vurgu yapmıştır. Akılcılık, bireyleri dolayısıyla toplumu ilerlemeye ve

⁶⁶ Sıla Sabancılar Eren, a.g.t., s.14.

⁶⁷ Halis Çetin, “Liberalizmin Tarihsel Kökenleri”, C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2002, (ss.79-96), s. 86-87.

⁶⁸ Andrew Heywood, *Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara, 2015, s.58.

⁶⁹ Sıla Sabancılar Eren, a.g.t., s. 29-30.

⁷⁰ John Locke, *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*, (Çev. Melih Yürüşen), Liberte Yayınları, Ankara, 2012, s.49.

anlaşmazlıkları kan dökerek değil ikna, tartışma gibi yöntemler ile çözmeye yönlendirmektedir.

Eşitlik: Liberal anlayışa göre her birey eşit doğmuştur. Eşitlik ilkesi esasında hukuki ve siyasi eşitlik ilkelerinde kendini göstermektedir. Ancak liberaller, bireylerin aynı düzeyde aynı yeteneklere sahip olmamaları dolayısıyla sosyal eşitliği veya gelir eşitliğini doğru bulmamaktadır.⁷¹

Rıza: Yönetimde önemli olan yönetilenlerin rızasıdır. Toplumsal ilişkiler ve mevcut siyasi gücün otoritesi gönüllü anlaşmalara dayanmalıdır. Bu öğretiyi, liberal düşünce savunucularını demokrasiden, temsilden ve liberal demokrasiden yana olmalarını telkin eder.⁷²

Anayasacılık: Liberalizme göre toplumda düzen ve istikrar olması hayati önem taşımaktadır. Bunun için hükümet gereklidir. Ancak hükümetin, bireyin özgürlüklerini engelleyebileceği ve bir çeşit tiranlığa dönüşebileceği ihtimaline karşın sınırlandırılmış bir hükümeti savunmaktadırlar. Birey ile hükümet arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve hükümetin sınırlandırılabilmesi ise ancak bir anayasa ile mümkün olabilmektedir.⁷³

Liberalizm, bireyciliği, özgürlüğü yorumlama ve anlamlandırma bakımından iki ana türe ayrılmıştır: Klasik liberalizm ve Modern liberalizm. Bu çalışmada liberalizm ideolojisinin genel özellikleri incelenmiş olup türlerine detaylı şekilde yer verilmeyecektir. Ancak Klasik liberalizme İskoç Aydınlanma Hareketi kaynaklık etmekteyken; Modern (Sosyal) liberalizmin ise Kıta Avrupası Aydınlanma Hareketi'nden süregeldiğini belirtmek gerekmektedir.⁷⁴

Liberal değerleri hayata geçirme süreci olarak liberalleşme; piyasada rekabetçi ortamın oluşması, gelişmiş teknolojilerin ülkeye girebilmesi ve kendi üretimlerinin daha geniş pazarlarda yer bulabilmesi noktasında önem taşımaktadır. Liberalleşme bu yönleriyle ele alındığında bir ülke için iktisadi yönden yarar sağlayabilir. Nitekim ticaret serbestliği, liberalleşmenin en önemli ve en belirgin niteliklerinden biridir. Liberal yaklaşımın serbest piyasa ekonomisini savunması, liberalleşmekte olan ülkelerin diğer

⁷¹ Andrew Heywood, a.g.e., s.58-59.

⁷² Andrew Heywood, a.g.e., s.59.

⁷³ Andrew Heywood, a.g.e., s.59.

⁷⁴ Sıla Sabancılar Eren, a.g.t., s. 39.

lkeler ile yapmış oldukları ticari ilişkilerinde serbest politikalar izlemeleri anlamına gelmektedir.⁷⁵

Liberalizmin ve liberalleşmenin sonuçları arasında sayılabilecek olan iktisadi büyüme, demokrasinin güçlenmesi, bireycilik, özgürlük ve anayasacılık unsurları temelinde bireysel özgürlüğün artması; refah seviyesinin artması gibi faktörler liberalleşmenin olumlu etkileri arasında yer almaktadır. Ancak liberalleşme ve liberalizm; olumsuz sonuçları olan eşitsizlik, yoksulluk ve çevre kirliliği gibi faktörler bakımından eleştirilmektedir.

1.4. Sekülerleşme

Sekülerleşme terimi felsefe, hukuk, sosyal bilimler, teoloji gibi çeşitli alanlarda farklı anlamlarda kullanılan bir kelimedir. Birbiriyle bağlantılı birçok kavramı ifade etmesi hasebiyle çatı terim olarak düşünülebilir. Bu sebeple kavramı tam anlamıyla açıklamak oldukça zordur. Sekülerleşme tarihten günümüze kadar çeşitli anlamları ifade etmiş ve sosyolojide kullanılmaya başlayınca kadar kavram üzerinde kesin bir anlaşmaya varılamamıştır. Kavram sosyoloji literatürüne eklendiğinde kesin tanımlamalar getirenlerin yanı sıra kendi düşünce yapısına göre tanımlama yapan sosyologlar da olmuştur. Karmaşık bir terim olan sekülerleşmenin tam manasıyla anlaşılması için kavramsal açıklama yapmamız gerekmektedir.

Seküler kelimesi İngilizce aracılığıyla Latince “soeculum” sözcüğünden türemiştir. Söz konusu terim zaman ve mekân çağrışımlarının birleşimiyle “bu dünyaya ait şu anki zaman, şu anki çağ” anlamlarına gelmektedir. Tarihteki kullanımına bakıldığında atletik yarışmaların belli aralıklarla yapıldığını ifade etmek için kullanılan bir terim olmuştur. Yani belli bir zaman diliminde, belli bir dönemde anlamlarını ortaya koymaktadır.⁷⁶

“Sekülerizasyon” ifadesi Batı’da ilk 1644-48 yıllarında gerçekleşen Katolikler ve Protestanlar arasındaki savaş sonunda imzalanan “Westfalya” anlaşmasında

⁷⁵ Betül İnam; Filiz Giray; Selim Tüzüntürk, “Liberalleşme Sürecinde Özelleştirme, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ticaret Serbestliği: Bazı AB Ülkeleri ile Türkiye Karşılaştırması”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 4, 2016, (ss. 251-270), s.252.

⁷⁶ İsmail Ekinci, “Sekülerleşme ve Din”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2018, s. 325.

kullanılmıştır. Söz konusu terim kilisenin elindeki mülkiyetin kamulaştırılması anlamında kullanılmıştır. Resmi olarak ilk defa kullanılan bu ifade ile dünyevi gücün yönetimi ruhani iktidardan alınıp dünyevi iktidara verilmiştir. Bu, din ve devlet işlerinin ayrımı konusunda atılmış önemli adımlardan biri olmuştur. Sekülerlik terimine “izm” ekleyerek kullanan 1851 yılında George Jacob Halyoake olmuştur. Sekülerizmin siyasi, sosyal, ahlaki amaçlarının ateist inançları ortaya çıkarmamasının mümkün olduğunu vurgulamıştır. Sekülerizmi ateizmden ayıran Halyoake, terimin özgür düşüncenin savunulması, dini dogmatizme karşı mücadele edilmesi gerektiği fikrinden kaynaklandığını belirtmiştir. Ayrıca, sekülerleşme terimini literatüre kazandıran Weber, işbu terimi dünyanın gözünü açması, rasyonelleşme, büyü ve gizemden uzaklaşma anlamlarında kullanmıştır. Görüldüğü gibi sekülerleşme terimi farklı şekillerde tanımlanmıştır, ancak tüm tanımlamalarda dinin toplum üzerindeki etkisinin azalması gerektiği anlamına geldiğini görmek mümkündür.⁷⁷

Sekülerleşmenin başlangıcı çok eskilere dayansa da esas olarak Rönesans ve Reform dönemine dayandırılmaktadır. Bu dönemde sekülerleşme kilise otoritesine karşı mücadeleyle başlamış, daha sonra sanat, felsefe, bilim gibi alanlara da sirayet etmiştir. Bu dönemde dini otoritenin sorgulanması, kilise hegemonyasının azaltılması, bireysel inanç özgürlüğüne, insan ve tanrı ilişkisinin tartışılması gibi konulara vurgu yapılmıştır. Dini alanın yanı sıra toplumsal ve düşünsel alanlarda da sekülerleşme meydana gelmiştir. Sekülerleşme süreci, dini inancın yerine bilimsel düşüncenin geçmesini savunan pozitivist felsefenin de yükselmesiyle ideolojik anlamda güçlenmiştir. Sanayileşme ve kentleşme sürecinde sosyal farklılaşmalar artmıştır. Bu da insanların kendi kendine yeterlilik duygularını geliştirmiş, kentsel bireyciliğin yükselmesine sebep olmuştur. İnsanlar daha bağımsız düşünmeye, inançları ve değerlerine kendileri karar vermeye başlamışlardır.⁷⁸

18. yüzyıl Aydınlanma Dönemi sekülerleşme sürecinin gerçek anlamda başlangıç noktası olduğunu ifade etmek mümkündür. Akılcı düşüncenin, bilimsel yöntemin ön plana çıktığı bu dönemde bilim, din, felsefe, sanat, kültür gibi alanlar farklı ve yeni perspektiften değerlendirilmeye başlanmıştır. Aydınlanma hareketinin amacı eski

⁷⁷ Ali Bayer, *Sekülerleşme ve Din*, İksad Yayınevi, Ankara, 2022, ss. 11-13.

⁷⁸ Celaleddin Çelik, “Sekülerleşmenin Kuramsal Sosyolojik Serüveni”, *İslami Araştırmalar*, Cilt: 28, Sayı: 3, 2017, s. 215.

düzenden kurtulup yeni düzene-akıl düzenine geçmektir. Bilimsel aklın rehberliğinde dogmalara bağlılık yerine rasyonel düşünce ve sorgulamaya odaklanmıştır. Bu dönemde yapılan yenilikler Orta Çağ'dan alınan dini, kültürel, felsefi mirasın sekülerleştirilmesi olarak belirtilebilir. 19. yüzyılda G. J. Halyoake tarafından kavram resmen benimsenmiş ve “Secular Society” adında dernek kurarak seküler toplumun savunucusu olmuştur. Bu dernek insanların karşılaştıkları sorunları doğaüstü açıklamalara başvurmadan ahlaki ve etik değerlere uygun bir şekilde çözüme kavuşturulmasını hedeflemiştir. 20. yüzyılın başında A. E. Crawley dinin ilkel dönemlerden kalma olduğunu ve yakın gelecekte tamamen yok olacağını ifade etmiştir.⁷⁹

Weber'e göre dünya insanlık tarihinin başlangıcında kutsal bir anlam taşır. İnsanlar doğaya, nesnelere ve olaylara dini ve mistik önem atfeder. Ancak çağımıza gelindiğinde “dünyanın büyüü bozulmuştur”. Rasyonel düşünce, teknolojik gelişmeler, toplumsal değişimler sonucunda dünya kutsal bir anlamdan çıkarak -büyüsü bozularak- maddi ve rasyonel gerçeklik olarak algılanan bir mekân haline gelmiştir.⁸⁰

Yukarıda bahsedilen teorik bilgilerden de anlaşıldığı üzere sekülerleşme tarih boyu çeşitli aşamalardan geçmiş, zamanla çeşitli anlamlar içerse de hep bir çatı görevi görmüştür. Yani sekülerleşmenin insanların gittikçe kutsal ve ilahi olandan uzaklaştığı, dini gücün zayıfladığı veya dinin özel alana çekildiği bir süreci kapsadığını söylemek mümkündür.

⁷⁹ Ali Bayer, a.g.e., s. 18.

⁸⁰ Ali Bayer, a.g.e., s. 19.

2. ÇİN HUKUKUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ: GELENEKSELDEN MODERNİTEYE

2.1. Çin'in Toplumsal Yerleşim Süreci

Tarihi kaynaklar Çin uygarlığının çok eski dönemlere dayandığını göstermektedir. Dünya üzerinde insan kültürünün başlangıcına ilişkin ilk izler M.Ö. 7000 yıllara kadar uzanmaktadır. Çin tarihindeki tohum ekerek bitki üretme, hayvanların ehlileştirilmesi ve köy şeklindeki ilk yerleşim birimlerinin kurulması gibi önemli gelişmelerin M.Ö. 7500 yılına dayandığı tahmin edilmektedir. Bu tarihin belirlenmesinde, ilkel tarım ve hayvancılıkla birlikte köylerin oluşması temel alınmıştır. Köylerin genişleyip kabile olması ve reislerinin belirlenmesi şeklindeki siyasi bir aşamaya ise M.Ö. 4000 yıllarında geçilmiştir.⁸¹

Milattan 2500 yıl önce Çin'de yazılı hukuk şekillenmeye başlamış ve bu doğrultuda hem medeni hem de ceza kanunnameleri oluşturulmuştur. Aynı zamanda bu dönemde imparatorun başkanlığında bakanlıklar kurularak teşkilatlanmış bir devlet yapısı da inşa edilmiştir. Yine bu dönemde daimî ordu, nehir ve kanallar sistemi; hanelerde yapılanmış olan üretim ve endüstri sistemi; mahalli idare ve vergi düzeni teşkilatlanmıştır.⁸² Çin yıllıkları ve Çin tarihi kayıtlarının ilki olan “Shiji” isimli kitaba göre tarihin başlangıcı sayılan dönemlerde Proto-Çinliler, Proto-Türkler ve Proto-Moğollar birlikte yaşamışlardır. Çin tarihinin ikinci hanedanlığı olarak bilinen ayrıca Çin yazısının şekillenmesinde büyük katkısı olan Shang Hanedanlığı ve üçüncü hanedanlık olarak bilinen Zhou Hanedanlığı dönemlerinde devletin üst kademelerinde Türk kabilelerinin de görev aldığı bilinmektedir.⁸³

Çin, medeniyetinin oluşum sürecini “Çin Medeniyetinin Beşiği” şeklinde anılan Sarı Irmak'a borçludur. İsmi ırmağın başlangıcındaki toprak yapısından alan Sarı Irmak, geçtiği yol üzerindeki ve çevresindeki tarımsal bölgeleri kolay işlenebilir toprağa dönüştürmesiyle tarımdaki verimliliği arttırmıştır. Sarı Irmak ile diğer bir önemli ırmak

⁸¹ İbrahim Erol Kozak, *Genel Hukuk Tarihi: Kadim Dönemler*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011, s. 523.

⁸² İbrahim Erol Kozak, a.g.e., s. 523-24.

⁸³ Umay Türkeş Günay, *Türklerin Tarihi: Geçmişten Geleceğe*, 4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012, s. 45-47.

olan Uzun Irmak -bilinen adıyla Yangtze- arasındaki bölgeye “Sarı Irmak Havzası” ismi verilmiştir. Çin’in ilk devletleri olan Xia, Shang ve Zhou Hanedanlıkları Sarı Irmak Havzası’nda varlığını sürdürmüşlerdir.

Sarı Irmak Havzası’na Orta Doğu’dan buğday ve arpa gelirken, Asya’nın muson ikliminden ise pirinç gelmiş ve bu tahıllar topraktan alınan verimliliğe göre bölgede yayılmaya başlamıştır. Havzanın orta kesimlerinde köy tipi yerleşim yerleri gelişmiş ve bu köyler topraktan yapılan surlar ile korunmuştur. “Kara Çömlek” kültürü adı verilen bu yerleşim yerlerinde kullanılan eşyaların, Çin medeniyetinin ilk çağlarındaki Tunçtan yapılmış eşyalar ile benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik dolayısıyla “Kara Çömlek” kültürü, yazı tarihine geçen Çin topluluklarının başlangıcı olarak bilinmektedir.⁸⁴ Nitekim “Kara Çömlek” kültürü, tunç döneminden daha eski bir dönemi işaret etmektedir.

Çin’in ilk Hanedanlığı olarak bilinen Xia Hanedanlığı dönemi, tarihi kayıtlara göre M.Ö. 2100’lü yıllarda başlamış ve yaklaşık 600 yıl sonra Shang Hanedanlığının yerine geçmesi ile sona ermiştir. Xia Hanedanlığı ile ilgili yeterli bilgi bulunmamakla birlikte elde edilen bilgiler ise oldukça sınırlıdır.

Shang Hanedanlığı (M.Ö.1525-1028) hakkındaki bilgilerin büyük bir kısmı, hanedanlığın son başkenti olarak bilinen Anyang antik kenti bulgularından elde edilmiştir. Arkeolojik kazılarda ortaya çıkan ve kehanet için kullanıldığı tahmin edilen kemiklerin üzerindeki yazılar doğrultusunda dönemin dini ritüelleri ve tanrılarının isimleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Ancak kemikler aracılığıyla bu bilgiler dışında herhangi bir bilgi edinilememiştir. Anyang’daki diğer arkeolojik kalıntılar ise dönemin zanaat ustalığını gözler önüne sermekle birlikte toplumun savaşçı toplum yapısına sahip olduğu ve soylu kişilerle askerler dışında kalan halkın çiftçilikle meşgul olduğu bilgisini vermektedir.⁸⁵

Shang Hanedanlığı döneminde tunçtan yapılmış aletlerin yaygınlaştığı görülmektedir. Savaşlarda kullanmak amacıyla tunç silahların ve tarım alanında kullanılması amaçlanan birtakım aletlerin üretildiği bilinmektedir. Shang döneminde

⁸⁴ William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, (Çev. Alâeddin Şenel), 6. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, s. 164.

⁸⁵ William H. McNeill, a.g.e., s. 166-68.

tunç kullanılarak yapılan iki tekerlekli savaş arabalarının, tarla sürmek için yapılan sabanların ve savaşta kullanmak için yapılan okların kalıntıları sayılı miktarda günümüze değin ulaşmıştır. Shang döneminin Çin tarihine sunduğu en önemli katkılarında biri ise Çince yazı sisteminin ortaya çıkması ve bunun kullanılmaya başlanmasıdır. Tunç aletlerin ve kemiklerin üzerine kazılan yazılar günümüz Çin yazısının atası olarak kabul edilmektedir.⁸⁶

Shang Hanedanlığı yöneticileri meşruiyeti dini yapısından almaktadır. Hanedanlık teokratik yapıya sahip olduğu için siyasi merkezi olan başkent aynı anda dini merkezi olmuştur. Shang'ların önde gelenleri Shangdi adındaki baş tanrıya tapılmaktadır. Onun altında doğa olayları ve yere hükmeden alt tanrılar vardır. Yağmur tanrısı, ay tanrısı, güneş tanrısı bunlara örnek olarak verilebilir. Bu inanç sisteminin yanı sıra günümüzde de varlığını sürdüren ve “atalara tapma” şeklinde isimlendirilen inanç sistemi de mevcuttur. Öldükten sonra cennete gidileceğine inanılan bu inanç biçiminde; atalarından medet ummak, önemli işlerinde yardımcı olmaları için atalar adına kurban kesmek, kralların ölümden sonraki yaşamda tek kalmaması için devlet adamları ve kölelerle beraber gömülmesi gibi ritüeller bulunmaktadır. Aynı zamanda bu inanç sisteminde devletin başına gelen felaketlerin, krallar ve atalar adına yapılan törenleri için gereken özenin gösterilmemesi yani bu törenlerin layığıyla yerine getirilmemesi sonucunda gerçekleştiğine inanılmaktadır.⁸⁷

Shang Hanedanlığına bağlı olarak varlığını sürdüren Zhou, daha sonraki yıllarda güçlenerek Shang Hanedanlığının yerine geçmiştir. Zhou Hanedanlığının ilk yılları tarihi kayıtlara küçücük bir suçun dahi işlenmediği, barış ve huzur içinde yaşanmış yıllar olarak geçmiştir. Zhou'un altın çağı olarak bilinen bu yıllar kuzeyden gelen kabilelerin saldırılarıyla sonra ermiştir.⁸⁸ M.Ö. 771'den öncesi Batı Zhou sonrası ise Doğu Zhou olarak adlandırılmaktadır. Doğu Zhou Hanedanlığı dönemi ise, İlkbahar ve Sonbahar Dönemi (M.Ö. 770-476) ile Savaşan Devletler Dönemi (475-221) olarak iki döneme ayrılmaktadır.

⁸⁶ Susan Wise Bauer, *Dünya Tarihi: İlk Çağ*, (Çev. Mihriban Doğan), 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2015, s. 66-68.

⁸⁷ S. Can Yolaç, *Herkes İçin Çin Tarihi*, 2. Baskı, E Yayınları, İstanbul, 2020, s. 35-36.

⁸⁸ Linda Jaivin, *Kısa Çin Tarihi*, Kronik Kitap, İstanbul, 2023, s. 28-29.

Zhou hanedanlığı yöneticileri meşruiyetini cennetin vekaleti inancından almaktaydılar. Bu vekaletin Zhou'a Shang'dan, Shang'a ise Xia'dan geçtiğine inanılmaktadır. Halkı yönetme yetkisinin atalara bağlanması, Zhou hanedanlığındaki inanç biçiminde de varlığını sürdürmüştür. Ülkede gerçekleşen depremler, hastalıklar, hava durumundaki kötü koşullar, tarımdaki verimsizlik gibi olumsuz durumların temelinde yönetme vekaletini elinde tutan kralın, cennete karşı hoş olmayan davranışlarının bulunduğu inanılmaktadır. Kralın bu konudaki davranışlarına özen göstermemesi söz konusu olduğunda ise vekâlet başka birine geçecektir. Söz konusu dönem için belirtmek gerekir ki; isyanlar yoluyla yönetimin değişmesi, cennetin adaleti olarak bilinmektedir.⁸⁹

Savaşan Devletler Dönemi'nde Zhou Hanedanlığına bağlı beylikler ile Vasal devletler arasında şiddetli çatışmalar gerçekleşmiştir. Bahsi geçen çatışmalar en son yedi adet devlet kalana kadar devam etmiş ve bu süreçte büyük devletler küçük devletleri ilhak ederek güçlenmiştir. Qi, Chu, Yen, Han, Jiao, Wei, Qin olarak bilinen bu yedi devlet arasındaki savaş, Çin'in efsanevi kralı Qin Shihuang'ın diğer altı devleti fethetmesi ve Qin İmparatorluğunun kurulması ile sonuçlanmıştır. Günümüzdeki Çin Halk Cumhuriyeti'nde yer alan "Çin" ismi, tarihsel süreçte Çin topraklarında birliği sağlayan Qin devletinin isminin Batı dillerine girmesinden kaynaklanmaktadır.⁹⁰

Qin Hanedanlığının Çin tarihine sağladığı en büyük katkı; tüm Çin topraklarında var olan küçük devlet ve beylik gibi oluşumları tek bir çatı altında birleştirerek imparatorluk kurması olmuştur. Qin Shihuang konuyla ilgili olarak; "...eğer ben kendi ülkemde prenslikler yaratır, akrabama, dostlarıma veya bana sadık tebaama topraklar verirsem, o zaman kendi hanedanımı elimle yıkmış olurum"⁹¹ ifadelerini kullanmış ve toprak sahipleri yaratılmasının önüne geçmiştir.

Qin Shihuang, iktidarda olduğu süreçte devlet yönetimi ile ilgili birtakım yenilikler getirmiştir. Mağlup ettiği beylik ve devletlerin prenslerini hanedanlığın merkezine getirerek, geldikleri yerlerdeki yaşam standartlarında yaşamalarına imkân tanımıştır. Önceden yaşadığı yerlerdeki saraylara benzer saraylar yaptırarak onları

⁸⁹ S. Can Yolaç, a.g.e., s. 45.

⁹⁰ S. Can Yolaç, a.g.e., s. 43.; Linda Jaivin, a.g.e., s. 29.

⁹¹ İbrahim Özmen; Abdulkadir Buluş, "Başlangıçtan Devrime Çin'i Anlamak (Mı)?", *Medeniyet ve Toplum*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2017, (ss. 9-33), s. 16.

yakınında tutmuştur. Hanedanlığa karşı isyanların ve iş birliğine gidilmesinin önüne geçen bu uygulama sadece prenslerin eski gücünü elinden almış, dış görünüşü ve refah seviyesinde kayba uğratmamıştır.⁹²

Qin Shihuang öldükten sonra devletin dört bir yanında isyanlar çıkmıştır. M.Ö. 206 yılında Liu Bang -bilinen adıyla Gaozu-, imparatoru tahttan indirerek başa geçmiş ve yaklaşık 400 yıl devam edecek olan Han Hanedanlığının (M.Ö. 206-M.S. 220) kurucusu olmuştur. Çin bu hanedanlık sırasında dış dünya ile iletişim kurarak Hint, İran ve Yunan medeniyetiyle etkileşimde bulunmuştur. Bu dönemde bilim, edebiyat ve sanat oldukça gelişim göstermiştir. Qin Shihuang tüm Çin'i birleştirerek merkezi yönetime sahip bir devlet inşa etmiştir. Han Hanedanlığı da Qin'den aldığı bu mirasla tüm uzak doğuya hükmetmiştir.

Günümüz Çin'inde nüfusun yaklaşık %91'ini oluşturan Han etnik grubu, Han hanedanlığı döneminde bu ismi almış ve devlet adına da yansıtmıştır. Bu dönemde kültürel farklılıkların yönetim tarafından hoş karşılanmaması sonucu yönetimdeki Han grubunun baskınlığı artmıştır. Zaman zaman farklı gruplar iktidara gelmiş olsa da Hanlar diğer grupları eriterek sayısal üstünlüğünü korumaya devam etmiştir.⁹³

Yeni imparator Gaozu, Qin Shihuang'ın kimseye toprak bölüştürmeme düşüncesinin aksine akrabalarına ve destekçilerine toprak vererek beylikler oluşturmuştur. Devletin yarısı iller bazında memurlar eliyle merkezden yönetilmiş, diğer yarısı ise beylikler tarafından yönetilmiştir. Toprakların satılabilir olmasından sonra köylerdeki toplum yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Bunun sebebi ise şehirlerde yaşayan zengin insanların fakir köylülerden toprak satın almaya diğer bir deyişle köylerde toprak sahibi olmaya başlamış olmalarıdır. Nihayetinde kendisine miras yoluyla toprak kalan zengin köylüler ile zengin şehirliler köyün üst tabakasını oluşturmaktadır. Toprak sahibi insanlar, toprağı işletebilmek için kölelere ihtiyaç duymaktadır. Fakat Çinlilerden köle olmaması gerektiği düşünce hâkim olduğu için yalnızca savaşlardan elde edilen yabancılar köle olarak çalıştırılmaktaydı. Ancak söz konusu dönemde savaşların az yapılması dolayısıyla toprağı işletecek köle bulmak oldukça zor olmuştur. Toprak sahipleri bu durumda çareyi toprağı satın aldıkları

⁹² İbrahim Özmen; Abdulkadir Buluş, a.g.m., s. 16.

⁹³ Abdürreşit Celil Karluk, *Çinlilik ve Çin'de Ötekiler*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Basım, 2021, s. 16-17.

insanlara kiralamakta bulmuştur. Toprağın bu şekilde işletilmesi, devlet için de gelir kapısı olmuş ve vergi toplama yolunu açmıştır.⁹⁴

Çin’de Wendi dönemi; büyük yönetim bölgelerinin ilk defa birbirleriyle çatışmadan ve oldukça sakin geçen dönem olmuştur. Bu dönemde ekonomi oldukça ilerleme kaydetmiştir. Ayrıca nüfusta artışın gözlemlenmesi, köylülerin iş yükünü azalmıştır. Bu dönemde deflasyonu önlemek amacıyla bakır paranın basımı serbest hale gelmiştir. Devlet, vergileri para ve mahsul olarak toplamış ve bu adım devleti güçlendirmiştir. Üst tabaka, gün geçtikçe halktan ayrı bir konuma sahip olmuştur. Uzun süre terk edilen konfüçyüsçülük düşüncesi, üst tabakanın ilimle meşgul olması sonucu tekrar canlanmıştır. Konfüçyüs düşüncelerinin yaygınlaşması, memur alımı için yapılan imtihanları da etkilemiş ve böylelikle söz konusu imtihanların Konfüçyanizm fikirleri ile gerçekleştirildiği bir sistemin oluşmasında etkili olmuştur. M.Ö. 2. yüzyılda ortaya çıkan bu imtihan sistemi 1904’e kadar devam etmiştir.⁹⁵

M.Ö. 154 yılında İmparator Jingdi tahttayken meydana gelen bir isyan sonucu derebeylerin hakları kısıtlanmıştır. Derebeylerine ya merkezde kalarak derebeyliklerini uzaktan yönetmeleri ya da kendi bölgelerinde yaşamaya devam edip merkezin memuru gibi çalışmayı kabul etmeleri şeklinde iki seçenek sunulmuştur. Bu dönemde güçlü aileler arasında gerçekleşen evliliklerin ve ittifak yoluyla klik denilen grupların sayısı artmıştır. Kitap fiyatlarının ve öğretmen tutma ücretlerinin yüksek olması sebebiyle güçlü ailelerin ve klik fertlerinin memuriyet sınavlarında başarılı olma oranı yüksek olmuştur. Bu nedenle devlet idaresini genel olarak bu güçlü aile ve klikler ele almıştır. Han Hanedanlığının yıkılmasının nedenleri arasında en büyük pay bu kliklere aittir.⁹⁶

Çin’de ilk yerleşimlerin oluşmasından M.Ö. 221 yılına kadar olan dönem *tarih öncesi dönem* olarak adlandırılmıştır. Bu dönem, Çin’in toplumsal yerleşim sürecinin ilk aşamasıdır. Bu dönemde insanlar küçük köylerde kabileler halinde yaşamış, geçimlerini ise tarım ve avcılık faaliyetleri ile sağlamışlardır. Tarih öncesi dönemde toplumsal yerleşimlerin şekillenmesinde etkili olan faktörler; nehir vadileri ve özellikle tarımın gelişmesidir. Özellikle Yangtze ve Sarı Irmak vadileri, su kaynakları

⁹⁴ Ahmet Rıza Bekin, “Han Sülâlesi Devrinde Çinin Durumu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 1977, (ss. 47-57), s. 47,48.

⁹⁵ Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1947, Ankara, s. 91-92

⁹⁶ Ahmet Rıza Bekin, a.g.m., s. 49.

bakımından zengin olması nedeniyle tarım faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, dolayısıyla yerleşimlerin yoğunlaştığı bölgeler haline gelmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere Qin Shihuang'ın Çin'deki bölünmüşlüğe son vererek, temelinde Han milletinin bulunduğu yeni bir imparatorluk kurması Çin tarihinde yepyeni bir sayfa açmıştır.⁹⁷

Qin hanedanlığı ile başlayan ve son hanedanlık olan Qing hanedanlığının yıkıldığı tarihe (M.S. 1912) kadar olan dönem *imparatorluk dönemi* olarak adlandırılmıştır. İmparatorluk dönemi, Çin'in toplumsal yerleşim sürecinin ikinci aşamasıdır. Bu dönemde, Çin'de şehirler ve kasabalar kurulmuştur. Bu şehir ve kasabalar zaman içinde önemli ticaret ve kültür merkezleri haline gelmiştir. Çin'in imparatorluk dönemi boyunca başkentlerdeki büyük saray kompleksleri ve yasama merkezleri gibi büyük yapılar, toplumsal yerleşimlerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde özellikle büyük şehirlerde sosyal sınıflar arasındaki ayırım daha belirgin hale gelmiştir. İmparatorluk döneminde Çin'de hüküm süren hanedanlıklar sırasıyla şu şekildedir; Qin Hanedanlığı, Han Hanedanlığı, Üç Krallık Dönemi ve Jin Hanedanlığı, Sui Hanedanlığı, Tang Hanedanlığı, Song Hanedanlığı, Yuan Hanedanlığı, Ming Hanedanlığı ve Qing Hanedanlığı. 1911 yılında Çin'in büyük şehirlerinde ayaklanmalar meydana gelmiş ve isyanlar neticesinde son kral Puyi tahttan feragat etmiştir. Bu olay ile birlikte Çin'de iki bin yıllık hanedan yönetimi sona ermiştir.⁹⁸

2.2. Geleneksel Çin Toplumunda Eski Hukuk ve Temel Özellikleri

Çin'de zaman zaman kuzeyden gelen göçebe halkların saldırılar düzenleyerek yönetimi ele alsalar da eski çağlardan 19. yüzyılın ortalarına kadar olan süreçte geleneksel toplum düzeni hiç değişmemiştir. Dışardan gelen halkları sindirme gücüne sahip bu geleneksel toplum, Batının geleneksel toplum düzeninden tamamen farklılık göstermektedir. Bu toplumun anlayışına göre yeryüzü, gökyüzü ve insanlar arasında etkileşim mevcuttur. Yeryüzü ve gökyüzü değişmezdir yani sabit kabul edilir. Bunun

⁹⁷ Varis Çakan, "Ülke Tanıtımı: Geçmişten Günümüze Çin", *Asya Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2017, (ss. 111-130), s. 118.

⁹⁸ S. Can Yolaç, a.g.e., s. 162.

aksine insanların hareketleri değişiklik göstermektedir. İnsanların davranışları düzeni etkilemekte ve düzenin uyum içinde çalışmasına olanak sağlamaktadır.⁹⁹

Bu geleneksel toplum anlayışı, insanlarla doğa ve insanlarla insanlar arasındaki ilişkileri içermektedir. Özellikle yöneticiler, doğa düzenine aykırı hareket etmemelidir. Güneş tutulması, mevsimlerin akışı, yıldızların durumu vs. göz önünde bulundurularak hareket edildiği takdirde ülkede hastalık ve doğal afetler görülmeyecektir. Doğal düzenin akışına boyun eğildiği zaman ülke çapında refah kaçınılmaz olacaktır. Aynı zamanda yöneticiler, ahlak sahibi kişiler olmalıdır. İnsanlar arasındaki ilişkiler, barış temelli yürütülmelidir. Herhangi bir sebep ile ortaya çıkan ihtilaflar, yaptırımlar yoluyla değil ikna ve anlaşma ile çözümlenmelidir. Kimse karşılaştığı olay yüzünden üzülmemeli ve haksızlık yapıldığı düşüncesi hissetmeden olayı çözebilmelidir.¹⁰⁰

Çin’de hukuk uygulamalarının ve devlet düşüncelerinin ortaya çıktığı dönem Zhou Hanedanlığı (M.Ö. 1027- M.Ö. 256) dönemi olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde Lao Zi, Konfüçyüs (Kong Zi), Mo Zi, Mensiyüs (Meng Zi) gibi ünlü filozoflar ortaya çıkmıştır. Konfüçyüs ve çoğu düşünürü göre yöneticilerin iyi olması, halkı yönetmek için yeterli olarak görülmüştür. Bunun aksine yasacılar okulunun düşüncesine göre, yönetim ayrıntılı yasaların uygulanmasıyla sağlanmalıdır.¹⁰¹

Çinli filozoflar genel olarak devleti doğrudan doğruya incelemeyip, devletin uygulamaları ve felsefi yönleri üzerine fikir beyan etmişlerdir. Çin filozoflarınca felsefe insanların bir arada yaşayabilmeleri için kurallar düzenleyecek, bireyle devlet ve devletle birey arasındaki hak ve görevlerini saptayacaktır.¹⁰²

Çin’in uzun bir tarihi olması sebebiyle Çin’de tarih boyunca uygulanan eski hukuk, sosyal ve kültürel hayatı metin şeklinde aktarmak oldukça güçtür. Bu sebep dolayısıyla, düşünürler ile düşünce okullarını ele alarak incelemek kanımızca daha sağlıklı bir anlatım yöntemidir.

⁹⁹ René David, *Çağdaş Büyük Hukuk Sistemleri*, (Çev. Argun Köteli), Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1985, s. 475.

¹⁰⁰ René David, a.g.e., s. 475-476.

¹⁰¹ Sami Selçuk, “Eski Çağlarda Suç Hukuku”, İçinde: *Prof. Dr. Nevzat Toroslu’ya Armağan (Cilt-I)*, (Haz. Muharrem Özen), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2015, (ss. 1013-1057), s. 1037.

¹⁰² Recai G. Okandan, *Umumî Âme Hukuku (Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1968, s. 126.

Konfüçyüs (Kong Zi)

Yaşadığı devirdeki sosyal ve siyasal olaylardan etkilenen Konfüçyüs, toplumun sürüklendiği mevcut kötü durumdan kurtulabilmesi için belirli bir ahlak düzeninin oluşması ile birlikte sosyal ve siyasal hayatın yaşanabilir boyuta ulaşmasını ummuştur. Konfüçyüs devleti ayrı bir konuma koymayıp, ahlak biriminin bir parçası olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle devlet ile ilgili düşünce ve görüşlerini ahlakın bakış açısından irdelemiştir. Konfüçyüs'ün devlet düşüncesinde devlet, ilahi güç kaynağına sahip değildir. O da insanlar tarafından kurulmuştur. Aile, en küçük devlettir. Aile ile devlet arasında bağlantı vardır. Devletin kurulmasında aile örnek olarak alınmıştır. Ailede herkesin görevi olduğu gibi devlette de görevler bölüştürülmüştür.¹⁰³

Filozof, dünyada herkesin birbirine ihtiyaç duyduğunu, insanların bir arada yaşaması gerektiğini ve herkesin fazilet sahibi olduğunu düşünmektedir. Bu faziletin en önemli göstergelerinden biri ise sevgidir. Olgun insan, herkese eşit şekilde sevgi beslemelidir. Tüm insanlar kardeş gibidir.

Konfüçyüs, herkes bulunduğu konuma uygun davranırsa toplumda herhangi bir sorun çıkmayacağına inanmıştır. Çocuklar babalarına, kadınlar kocalarına, hizmetçiler prenslerine karşı saygı duyarak aykırı harekette bulunmazlarsa aile, devlet ve toplumda sorun görülmeyecektir. Ona göre hiçbir şey, üzerinde konuşulmayacak kadar değersiz değildir. Kitaplarında, erkeklerin hangi renk kıyafet giymeleri, yemek sofrasında konuşulmaması gerektiği ve hatta oturmadan önce minderlerin düzeltilmesi gerektiği ile ilgili metinler yazmıştır.¹⁰⁴

Konfüçyüs öğretilerinin temelini, düzen içindeki huzurlu bir toplum için gerekenler ve bu toplumu sağlamakla görevli olan yöneticiler oluşturmaktadır. Yöneticilerin erdemi, bu toplumu oluşturacak en önemli vasıftır. Bununla ilgili “ülkeyi yönetenler bir gün için bile doğru olduklarında göğün altındaki herkes insanlığa döner”, “ülkeyi yöneten doğruysa emir vermese de insanlar onu takip eder, doğru değilse emir verse de itaat edilmez” şeklinde ifadeler kullanmıştır.¹⁰⁵

¹⁰³ Recai G. Okandan, a.g.e., s. 127-128.

¹⁰⁴ Linda Jaivin, a.g.e., s. 32.

¹⁰⁵ Fatih Oktay, *Çin: Ekonomi ve Politika*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2020, s. 419.

Qin Shihuang döneminde Konfüçyüs kitapları toplatılıp yakılmıştır. Kısa süren Qin devrinden sonra başa gelen Gaozu döneminde ise, Konfüçyüs kitaplarını okumak ve yaymak serbest bırakılmıştır. Gaozu, bir önceki dönemde yakılma tehlikesinden kurtarılan kitapları toplattırılmış, eksik parçaları tamamlamak için yeniden yazdırmıştır.¹⁰⁶ İmparator Wen döneminde yayımlanan fermanla Konfüçyüs düşüncesi dışındaki düşüncelerin çalışılması durdurulmuştur. Konfüçyüs, Çin'in düşünce ideolojisi olarak kabul edilmiş, üstelik memurlar Konfüçyüsçü fikirlerden imtihana tabi tutulmaya başlamıştır.¹⁰⁷

Lao Zi

Çin'in en eski filozofu olarak bilinen Lao Zi, Taoizm'in kurucusudur. Lao Zi'nin düşüncesinin merkezinde fazilet yatmaktadır. Fazilet, kişiyi erdeme ve ulaşmak istediği diğer şeylere sahip kılacaktır. Ahlaki temellerden yola çıkarak devletle ilgili problemleri ele alan filozof, fertlerin ve yöneticilerin fazilet sahibi olduğu sürece kanunlara ihtiyaç kalmayacağını savunmuştur. Filozofa göre devleti yönetenlerin, fertlere karşı nazik davranmaları ve onları küstürmemeleri gerekmektedir. İnsanların mal-mülk, gelecek vs. kaygılara düşmemelerini sağlamak, devleti yönetenlerin görevi olmalıdır ve bunu başaran hükümdar iyi bir hükümdardır.¹⁰⁸

Lao Zi, ideal devletin bir bilge tarafından yönetilmesi gerektiği hususunda Konfüçyüsçülerle aynı fikirdedir. Ancak bu noktada iki okul arasında fark bulunmaktadır. Konfüçyüsçüler, bir bilge halkı yönetiyorsa halkın ihtiyaçlarını gidermesi gerektiğini ve halka birçok hizmette bulunması gerektiğini savunurlar. Bunun aksine Taocular ise, bilge yönetici iktidara geldiğinde hiçbir şey yapmaması hatta bozması gerektiğini savunmaktadır. Onlara göre ıstırapların kaynağı yapılmamış şeylerde değil yapılmış, hazır şeylerdedir. Lao Zi tarafından ortaya konulan *Dao De Jing* isimli eserde şu satırlara rastlanmaktadır:

Bu dünyada, ne kadar çok sınırlamalar ve yasaklamalar olursa, o kadar çok fakir insan olacaktır. İnsanlar ne kadar keskin silahlara sahip olurlarsa, bu ülke o kadar çok karışacaktır.

¹⁰⁶ Kürşat Yıldırım, *Çin Tarihi: Tarih Öncesinden 21. Yüzyıla*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021, s64.

¹⁰⁷ Kürşat Yıldırım, a.g.e., s. 68

¹⁰⁸ Recai G. Okandan, a.g.e., s. 126.

Ne kadar çok kurnaz esnaf olursa, o kadar hilekâr planlar ortaya çıkacaktır. Ne kadar çok yasa yürürlüğe konulursa, o kadar çok hırsız ve eşkıya olacaktır.¹⁰⁹

Mo Zi

Devletle alakalı düşüncelerinin temelinde Konfüçyüs gibi ahlakı temel alan Mo Zi hakkındaki görüşlerde, Mo Zi'nin Konfüçyüs'ün etkisinde kalmış olduğu ve hatta onun düşüncelerini geliştirerek dile getirdiği yer almaktadır. Filozof, fazilet ve evrensel sevgi çerçevesinde düşünerek devlet oluşumu hakkındaki görüşünü açıklamıştır. Ona göre ilk insanlar çıkar çatışmaları içinde otorite ve düzenden yoksun bir şekilde yaşamışlardır. Anarşinin fayda etmediğini anlayan insanlar aralarında en saygın ve fazilet sahibi kişiyi seçerek şef yapmışlardır. Yardım eden insanlar sayesinde şefin gücü artarak hükümet mekanizması ve otorite meydana gelmiştir.¹¹⁰

Mo Zi'ya göre yönetimle ilgili kaidelerin saptanmasında şu üç ilkeyi esas almak gerekmektedir:

Önce geçmişte yaşamış en bilge kişilerin görüş ve değerlendirmelerini öğren. Ardından, yaşayan insanların gerçek hayat tecrübelerini ve sorunlarını iyice kavramaya çalış. Sonra da vardığın sonuçları bir hukuk kuralı veya hükümet politikası olarak belirle ve bilâhare de bunların halkın ve devletin refah ve mutluluğuna hizmet edip etmediğini daima gözetle.¹¹¹

Mensiyüs (Meng Zi)

Mensiyüs de ahlaki temeller doğrultusunda nispeten demokratik olan bir düşünceyi ortaya koymuştur. Dönemin hükümdarlarının kötü yönetmelerine karşın açık sözlü olan filozof, halkın yönetilmeye ihtiyaç duyduğunu ve devletin gerekli olduğunu dile getirmiştir. Devlet nezdinde halkın önemli bir konumda olduğunu, isteklerinin yerine getirilmesi gerektiğini, daha da önemlisi hükümetin hareketlerinin halkın onayından geçmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Mensiyüs, monarşiye karşı çıkmamakla birlikte despotluğu da kabul etmemiştir. Ona göre sistem kimler için hizmet ediyorsa, onların çıkarlarını savunmalıdır. Bu yüzden Mensiyüs istibdadın kötü sonuçlarına karşı halkı koruma yoluna giderek, yöneticilere karşı şikayetçi bir tutumda bulunmuştur. Ona göre, istibdat uygulayanlar sistemle beraber yok olacaklardır. Hükümet sistemi, insani prensipleri temel almalıdır. İyi ve adil gibi kavramlar sistemde gücünü göstermelidir. Devletin halka karşı adil olması, halkın da devleti sevmesi

¹⁰⁹ Fung Yu-Lan, *Çin Felsefe Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 137.

¹¹⁰ Recai G. Okandan, a.g.e., s. 129.

¹¹¹ İbrahim Erol Kozak, a.g.e., s. 573.

gerekmektedir. Yöneticilerin görevlerini en iyi şekilde yapmalı, yapmayanların cezalandırılması gerekmektedir.¹¹²

Mensiyüs'e göre medeni olmanın temeli, insanlara eğitimin zorunlu bir şekilde verilmesidir. Ona göre insanları hayvanlardan üstün kılan şey, eğitimidir. "İyi kanunlar" bile "iyi eğitilmiş" toplumun yerini tutmaz. Özellikle devlet kadrosundaki yöneticilerin iyi eğitilmiş ve yetiştirilmiş insanlardan oluşması gerekmektedir.¹¹³

Konfüçyüsçülük, Çin'de 2000 yıl hâkim olmuş ve toplum tipini şekillendirmiştir. Toplumun en küçük hücresi olan aile, tüm kurumlarda varlığını göstermiş ve kurumlar, aile reisinin otoritesine göre şekillenmiştir. Çin'de hüküm süren hanedanlıklara bakıldığında bu aile modelinin işlediği görülmektedir. Zira hanedanlıkların yönetimi, esasında aile yönetiminin genişletilmiş versiyonudur. Hükümranlığa gelen aile, geniş bir yetkiye sahiptir. Kişinin ailedeki statüsü ve davranış şekli, otorite ile olan ilişkisini belirlemektedir. Ailedeki hiyerarşiye olan bağlılık, olası isyanı önler. Otorite, aykırı hareket sezdiğinde ceza belirlemeden önce, sorunu örf ve adetlerine göre çözmeye çalışmaktadır. Çin, bu şekilde sert hukuk kuralları olmaksızın, Konfüçyüsçülük temelindeki ahlak kurallarına dayanarak adaleti sağlamıştır.¹¹⁴

Bundan farklı olarak Doğu Zhou Hanedanlığının, Savaşan Devletler Dönemi'nde farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Yasamacılar okulu tarafından, yönetenlerin ahlak ve faziletlerinin esas alınmasındansa, kanun tarafından yönetilme fikri ortaya atılmıştır. Dönemin filozoflarından Han Feizi'nin açıkladığı şekliyle; tüm memurlar kanunları bilmeli, halk ise bu kanunlara şartsız uymalıdır. Yasamacılar okulu, bu açıdan Batıdaki hukuk anlayışına yakın fikirler ortaya koymaktadır. Fakat bu düşünce okulunun ileri sürdüğü fikirler, toplum tarafından benimsenememiş ve dolayısıyla geçici olmuştur. Han Hanedanlığı döneminde tekrar itibar kazanan Konfüçyüsçü düşüncenin hâkim olmasıyla birlikte, mevcut kurallar ve hükümdarların kanun anlayışı, geri plana itilmiştir. Çin'de Moğol istilası döneminde Konfüçyüsçüler, toplumun onuncu sınıfında yer alan dilenciler ve uygunsuz işlerle uğraşan kişilerle aynı yere konularak aşağılanmak istenmiştir. Böyle olmasına

¹¹² Recai G. Okandan, a.g.e., s. 130-131.

¹¹³ İbrahim Erol Kozak, a.g.e., s. 575.

¹¹⁴ René David, a.g.e., s. 478.

rağmen Çinliler, Konfüçyüsçü düşünceye değer vermişler ve adaleti kanun dışında aramaya devam etmişlerdir. Toplumdaki düzeni sağlamada kanun hep ikinci sırada yer almıştır.¹¹⁵

Roma hukukuna benzer bir gelişim gösteremeyen Çin hukuku hakkında farklı görüşler mevcuttur. Çok sayıda filozof çıkarıp, felsefi düşünceye katkı sağlayan Çin toplumunda hukukun gelişmemesi, üzerinde durulmaya değer bir meseledir. Parkinson bu konu üzerine “*Politik istikrara, sosyal ve kültürel dengeye ve sürekliliğe verilen önceliğe dayalı bir yapılanmanın bedelinin, Kadim Mısır’da olduğu gibi, Çin’de de zihni ve entelektüel durgunluk olarak ödendiği*” düşüncesini ileri sürerken, Spoit ise hukuk antropolojisi üzerine yazdığı eserinde:

Kendisine inananların, kendisine sadık olanların ve dolayısıyla sözlerine sadık olanların verdiği söze kefil olan, tanrısal bir yasa koyucuya inançtan doğdukları için, yasa ve sözleşme kavramlarını “Kitap Uygarlıkları”nın dışındaki uygarlıklarda, mesela Çin ve Japonya’da bulamayacağız.¹¹⁶

İfadelerini kullanmıştır.

İlk kez Han Hanedanlığı döneminde ortaya çıkan Çin kanunları, yalnızca idari ve cezai hükümleri içermektedir. Örf ve adetlerin ihlal edilmesi halinde ceza uygulanması için medeni hukuktan bahsedilmektedir. Özel hukuk alanında yönetimin adaletini isteyen bir kişi, muhatabını belli bir suçla itham etmelidir. Kamuoyu böyle bir durumda bile, adalet isteyen kişiye olumlu bakmaz. Eğer haksızlık edildiğini ispat edemezse, ağır bir şekilde cezalandırılır.

Günümüze ulaşan en eski Çin yazılı kanunu, Tang Hanedanlığı dönemine aittir. Bundan önce yapılan yasaların planları da bu kanunda yerini almıştır. Ancak ne yazık ki planları bulunan bu yasaların kendileri bulunamamıştır. Tang Hanedanlığına yani M.S. 7. yüzyıla ait olan kanun, iki bölüme ayrılmıştır: Birinci bölüm ceza hukuku ile ilgiliyken, ikinci bölümde ise idari düzenle alakalı hükümler vardır. 1646 yılında yayımlanan kanunun:

İlk bölümü 457 adet temel hüküm içeriyordu. Bunlar 1.800 tamamlayıcı ya daha uygulama niteliğindeki hüküm ile değiştirilmiş ya da tamamlanmıştı. Kurallar her biri imparatorluk idari teşkilatını oluşturan 6 bölümü karşılamak üzere 6 grupta toplanmışlardır. Kanunların

¹¹⁵ René David, a.g.e., s. 478-479.

¹¹⁶ İbrahim Erol Kozak, a.g.e., s. 583-584.

tamamlanmış yayınlarında şerhler, bir yorum ve kanunun anlamını renklendiren örnekler vardır.¹¹⁷

2.3. Modernleşme ve Çin

Modernizm, Batı dışındaki ‘geri kalmış’ toplumların, Batı toplumları gibi olması için, Batının içinden geçtiği modernleşme evreleri sonucu ortaya çıkmış kavramdır. Modern toplumlar insani gelişmişlik düzeyi yüksek, kentleşmiş, sanayileşmiş ve bilim alanında ilerlemiş toplumlardır. Çin’de modernleşmenin ilk ayak sesleri Afyon Savaşı döneminde duyulmaya başlamıştır. Çin’de 19. yüzyılın ortalarından 1911 yılına kadar - yani imparatorluğun son dönemine kadar- olan süreçte modernleşme, Batıyı rol model olarak birtakım girişimlerde bulunulması ve önemli ölçüde başarı gösteren Japonya’nın taklit edilmesi ile sürdürülmüştür. İç ve dış sorunlar (Çin-Japon Savaşı) ve köhneleşmiş imparatorluk düzeninin gerçek anlamda modernize edilememesi neticesinde, 1911 devrimiyle Çin’de modernleşmenin yeni sayfası açılmıştır. 1949’a kadar süren bu dönem, Sun Yat-sen önderliğinde Çin Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla başlamıştır. Çan Kay Şek önderliğinde devam ettirilen ve öncelikle ordudan başlayan modernleşme hareketi, toplumsal ve siyasi boyut kazanarak gelişim göstermiştir. Komünistlerle olan iç savaş ve Çin-Japon savaşının uzun yıllar sürmesi, modernleşme girişimlerinin kesintiye uğramasına neden olmuştur. Yönetimin değişmesiyle birlikte 1949 yılında Mao önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuş ve sosyalist düşünce bu yeni devletin ideolojik temelini oluşturmuştur. Mao, 1949’dan 1978’e kadar olan dönemde dış dünyaya kapıları kapatıp, içerde Kültür Devrimi gibi birtakım toplumsal reformlar gerçekleştirmiştir. 1978 sonrasında Deng, açık kapı politikasıyla ekonomik kalkınma temelinde dış dünya ile ilişkileri yoğunlaştırmış, ülkeyi Mao’nun bıraktığı enkazın altından “Çin Tarzı Sosyalizm” adını verdiği reformist hareketleriyle ayağa kaldırmıştır. Batılı ülkelerce ekonomik kalkınmanın siyasal rejimi değiştirebileceği öngörüsü gerçeğe yansımaya da Xi’nin iktidara gelmesine kadar olan dönemde toplumsal yapının Batılılaşma ekseninde seyir gösterdiği gözlemlenmektedir.

Avrupa’da Çin’den gelen çay, ipek ve porselen gibi ürünler ilgiyle karşılanıyor ve bu ürünler çok iyi fiyatlarda satılmaktaydı. Uzak Doğu’da ticari faaliyetlerde bulunan İngiltere, ihracat fazlası vermeyen bu ticaretten olumsuz etkilenmekteydi. Bu durum

¹¹⁷ René David, a.g.e., s. 479.

karşısında İngiltere, çareyi afyon satmakta bulmuştur. Çinlilerin zaafı nedeniyle afyon çok hızlı yayılmış ve afyona düşkünlük artmıştı. Diğer yandan İngilizler artık kâr elde etmeye başlamış ve Çin'i açık pazar haline getirmiştir.¹¹⁸ Bunun farkına varan imparator, önce afyon kullanan insanları cezalandırmış fakat bunun bir çözüm olmadığını fark edip İngiltere'den afyon ticareti yapmamasını istemiştir. Bu istek üzerine İngiliz ticaret temsilcisi Charles Elliot elindeki tüm afyon stokunu Çin'e teslim etmiş ve Çin'in bunlara el koyması nedeniyle tazminat ödemesi talep etmiştir. Bu talebin Çin tarafından reddedilmesinin ardından Hindistan hükümeti, İngiltere adına Çin'e savaş açmış ve Çin, modern teçhizatlar ile donatılmış İngiliz ordusu tarafından mağlup edilmiştir. Diğer yandan Çin'de savaş sonrasında okunacak zafer beyannamesi için bir yarışma düzenlenmiştir. Bu yarışma, geleneksel yönetim şeklinin çöküşüne sebep olan bu savaş sonucunda 2000 yıllık yönetim felsefesinin, Batı karşısındaki zayıflığını gösteren en önemli karelerden biridir.¹¹⁹

Birinci Afyon Savaşı'nı bitirmek için İngiltere ile Qing İmparatorluğu Nanjing Antlaşması'nı imzalamıştır. Çin'i yarı sömürge haline getiren bu antlaşmaya göre, beş liman Çinlilerin elinden alınmış ve Hong Kong'un egemenliği de Çin'den alınarak İngiltere'ye verilmiştir. Beş liman Çin hukukuna değil, kendi hukukuna sahip bölge dışılık özelliğe sahip oldu. Özellikle İngiltere olmak üzere Batı, bu limanların ticari faaliyetlerinde aktif boy göstermeye başlamıştır.¹²⁰

Yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunlar insanların yaşamını etkilemiş ve köylüler ayaklanma başlatmıştır. Hong Xiuquan adındaki bir güneyli, dört kez imparatorluk sınavına girmiş olmasına rağmen sınavı kazanamamıştır. Bu sırada Hristiyanlığa ait kitapları okumuş ve hatta incili tercüme etmeye başlamıştır. Hong, Konfüçyüsçü monarşinin yerine, eşitliği temel alan bir devlet fikrini savunmuştur. Oldukça taraftar toplayan Hong Xiuquan, 1851 yılında Guangxi'de köylü ayaklanması başlatarak Taiping Krallığı'nı kurduğunu ilan etmiştir. Orduyu çok hızlı bir şekilde

¹¹⁸ Ahmet Mumcu, "Çin Meselse", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1, 1961, (ss. 259-332), s. 276.

¹¹⁹ Levent Dölek, "Tarihsel Gelişimi İçerisinde Çin'in Sosyo-Ekonomik Yapısının İncelenmesi", (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007, s. 23-24.

¹²⁰ Michael G. Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, (Çev. Bahattin Seçilmişoğlu), Adres Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2013, s. 511.

güçlendiren Hong, krallığının sınırlarını genişletmeye başlamıştır. Devletin icraatlarından elde edilen ganimetlerin eşit şekilde bölüştürülmesi, köleliğin kaldırılması ve adaletsizliğe karşı gelinmesi insanların bu krallığa saygısını arttırmıştır. İngiltere ve Fransa gibi iki büyük ülke de bu krallığa destek vermiştir. 1856 yılında iktidar kavgası çıkınca fırsattan yararlanan Qing ordusu, Taiping Krallığı'na saldırmıştır. Bu sırada Nanjing antlaşmasının kapsamını genişletmeyi amaçlayan Batılı devletler ise Qing'e karşı saldırı başlatmıştır.¹²¹

1856-1860 yılları arasında İkinci Afyon Savaşı meydana gelmiştir. Bu sefer İngiliz ve Fransız donanmaları Pekin'e girmiştir. Bu savaş sonucunda Çin dokuz liman vermeyi kabul etmiştir. Pekin'de bulunan yazlık saray yakılmış, Pekin yağmalanmıştır. İngilizler, Fransızlar, Almanlar, Ruslar ve Japonlar etki alanlarına göre Çin'in kıyılarını ve limanlarını bölüşmüşlerdir. Batılı güçler Shanghai'ı modern bir ticaret merkezine dönüştürmeye başlamıştır. Shanghai, günümüzde de ticari açıdan dünyanın en önemli şehirlerinden biridir.¹²²

Afyon Savaşları ve Taiping İsyanı, değişimin gerekli olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir. Çünkü bu değişim (modernleşme) artık zorunlu hale gelmiştir. Fakat geleneklere olan bağlılık, değişim girişimlerinin deneme safhasından öteye geçmesine imkân tanımamıştır.¹²³

Batılıların ticareti kontrol etmesi ve isteklerinin gün geçtikçe artması, imparatorluğu savunma düşüncesini güçlendirmeye başlamıştır. Devlet ordusunun, Afyon Savaşları, Taiping İsyanı ve diğer köylü isyanları karşısında askeri üstünlüğü sağlama konusunda yetersiz kalması, orduda reform yapmanın gerekli olduğunu göstermiştir. Kendini Güçlendirme Hareketi adı altında yürütülen reformlarda Batı teknolojisini kullanma ihtiyacı duyulmuştur. Muhafazakâr seçkinlerin Batı teknolojisinin kullanılmasının devletin yapısına ve topluma zarar verebileceğini düşünmesi, bir kimlik krizini ortaya çıkarmıştır. Yine de Wei Yuan tarafından ortaya

¹²¹ Kürşat Yıldırım, a.g.e., s. 249-250.

¹²² Michael G. Roskin, a.g.e., s. 512.

¹²³ Doğukan Altıparmak, "Çin Tarihi Bağlamında Modernleşme, Milliyetçilik ve Sosyalizm Tartışmaları", *Sosyologer*, 30 Haziran 2021, https://www.sosyologer.com/cin-tarihi-baglaminda-modernlesme-milliyetcilik-ve-sosyalizm-tartismalari/#1839-1978_Arasi_Donem, (Erişim Tarihi: 16.08.2023).

konan *Denizci Ülkelerin Resimli Kayıtları* isimli eserde, Batı kaynaklı kitapların çevirisi ve eski materyallerden yararlanılarak coğrafi bilgilere genişçe yer verilmiştir. Wei Yuan kitabın yazılış nedeni olarak “*Bu kitap neden yazıldı? Barbarlara saldırırken barbarları kullanmak için... ve barbarları kontrol altında tutmak üzere üstün tekniklerini öğrenmek için yazıldı.*” ifadelerini kullanmıştır. Kitap sadece Çin’in bulunduğu olumsuz durumun göz önünde bulundurulması ile yazılmıştır. Akademik olarak ya da başka bir amaçla yazılmamıştır. Wei Yuan, Batılıları iyi anlamının zaruri olduğunu, avantajlarının ve dezavantajlarının bilinmesi gerektiğini öne sürerek modern cephanelik ve tersaneler kurulması teklifinde bulunmuştur.¹²⁴

İmparatorluğun önde gelen bürokratlarından Zeng Guofan ve Li Hongzhang ülkenin geçmişteki askeri başarısızlıklarından ders alarak orduda yenilik hareketinin başlamasını desteklemişlerdir. Bunun üzerine 1865 yılında saraya dilekçe yazarak Jiangnan Tophanesinin kurulması için izin almışlardır. Shanghai’de bulunan bu tophane, Çin’deki modern silahların, gemilerin ve topların yapıldığı ilk yerdir. Batının teknolojilerini almayı kolaylaştırmak için bir tercüme merkezi açılmıştır. Daha sonra Nanjing Tophanesi, Fuzhou Tersanesi ve Tianjin’e makine fabrikası kurulmuştur. Ayrıca askeri ve siyasi bilimlerin öğrenilmesi için ABD’ye öğrenci gönderilmiştir. Geleneksel fikir ve düşüncelere bağlı yaşamı sürdürmeye devam eden imparatorlukta bu Kendini Güçlendirme Hareketi, Zeng, Li ve Afyon savaşlarında önemli görevlerde bulunan Zuo Zongtang gibi deneyim sahibi askerlerin çabaları neticesinde yürütülmekteydi. Li Hongzhang, 1872’de kurulan buharlı gemi şirketinin, savaş gemileri üretiminin ve 1876’da Çinli öğrencilerin Avrupa’ya gönderilmesinin önünü açan kişidir. Ayrıca 1878’de Kaiping madencilik şirketi, 1880’de Tianjin denizcilik akademisi, 1885’te askeri akademinin kurulmasına, 1882’de Port Arthur Tersanesinin ve liman tesislerinin inşa edilmesine ve 1888’de Beiyang Filosunun oluşumuna katkıda bulunmuştur.¹²⁵

Qing’in son döneminde Çin, Kendini Güçlendirme Hareketi kapsamında her ne kadar askeri savunma bakımından orduyu güçlendirme girişimlerinde bulunmuş olsa da 1894-1895 tarihinde gerçekleşen Çin-Japon savaşında Çin’in, Meiji Restorasyonu’nu

¹²⁴ Michael Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 122.

¹²⁵ Michael Dillon, a.g.e., s. 123.

gerçekleştiren Japonya karşısında mağlup olması, Çin'deki reformların Japon reformuna göre geride kaldığını göstermektedir. Bu savaş sonrasında Qing Hanedanlığı ve geleneksel Çin medeniyetinin meşruluğu kaybedilmiş, her türlü çabalara rağmen 1911 devrimi sonucu imparatorluk dönemine son verilmiştir.

İmparatorluk dönemindeki son modernleşme girişimi Yüz Gün Reformu olmuştur. 1898 yılı 11 Haziran'dan 22 Eylül'e kadar süren bu reform, İmparator Guangxu önderliğinde yenilikçiler tarafından başlatılmıştır. Önceki imparator Tongzhi'nın annesi Cixi, tutucu devlet adamlarıyla birlikte imparatoru tahttan indirmiş ve reformuna son vermiştir. İstibdadın ve merkeziyetçiliğin son derece gelişmiş olduğu ve uzun süre devam ettiği kadim bir toplum olan Çin'de, barışçıl reformların başarısı çok enderdir. Çin tarihi, silahlı mücadelenin Çin'in sorunlarını çözenin en iyi yolu olduğunu kanıtlamıştır. Nitekim Çin toplumu reform ve devrim olmak üzere iki toplumsal değişim yönteminden birini seçerek 1911 yılında Xinhai Devrimini gerçekleştirmiştir. Bu devrimle beraber Çin tarihi cumhuriyet dönemine geçmiştir.¹²⁶

1911 Devrimi, birçok olaylar örgüsü sonucu Wuchang Ayaklanması ile yeni boyut kazanmıştır. İmparatorluğun son yıllarında Sun Yat-sen'in de içinde bulunduğu devrimciler, birçok devrimci örgütler kurmuşlardır. Cixi ve Guangxu'nun aynı yıl içinde ölmesiyle 3 yaşındaki Puyi tahta oturtulmuştur. Devrimciler imparatorluğun yönetimdeki zayıflığından faydalanarak, ayaklanmayı diğer şehirlerde de başlatmışlardır. Böylelikle Hunan Eyaleti, Yunnan eyaleti, Jiujiang şehri gibi pek çok yer devrimcilerin eline geçmiştir. Bu ayaklanmalar kanlı mücadeleler sonucu gerçekleşmekteydi. Bu dönemde tüm Çin, devrim hareketleriyle karşı karşıya kalmıştır. Han milliyetçisi gruplar, Mançuların yerini Han Çinlilerinin almasını istemekteydi. Devrim, ortak bir fikir etrafında yapılmamaktaydı.¹²⁷

Devrimci güçler Çin'in yarısından fazlasını ele geçirdikten sonra merkezi bir hükümet kurmanın gerekli olduğuna inanmışlardır. Devrimcilerin temsilcileri bir araya gelerek Nanjing Geçici Hükümeti'ni kurmaya karar vermiştir. İngiltere'nin araya

¹²⁶ 李喜所(Li Xisuo), 关于戊戌变法失败原因的历史反思(Yüz Gün Reformu'nun Başarısızlık Nedenleri Üzerine Tarihsel Düşünceler), *南开大学历史系史学月刊(Nankai Üniversitesi Tarih Bölümü dergisi)*, No: 4, 1998, (pp. 11-13), p. 13.

¹²⁷ Ayberk Göktürk, "1911 Çin Devrimi: 2000 Yıllık İmparatorluk Döneminin Çöküşü", *Ungo*, 18 Ağustos 2022, <https://ungo.com.tr/2022/08/1911-cin-devrimi/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2023).

girmesiyle Pekin ve Nanjing temsilcileri, İngilizlerin söz sahibi olduğu Shanghai'a gelerek anlaşmaya varmıştır. Pekin'den gelen Yuan Shikai, Nanjing Geçici Hükümeti'nin başına geçmesi durumunda imparatorluğu sona erdirebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Nanjing Hükümeti'nin başkanlığını yürüten Sun Yat-sen teklifi kabul etmiş ve başkanlıktan vazgeçerek yerini Yuan Shikai'e bırakmıştır. Yuan Shikai başkan olmadan önce imparatorluğu sona erdirmekte direnmeye devam edince devrimci güçler Pekin'e karşı yürümüştür. Bu sırada paniğe kapılan Yuan Shikai, imparatorluktaki yöneticileri ikna ederek Puyi'yi tahttan indirmiştir. Yuan Shikai'in başkan olmasına itirazcı olan gruplar Sun Yat-sen'in Guomintang Parisi'ne (Çin Milliyetçi Partisi) katıldılar. O dönemde meclisteki çoğunluk bu partiye aittir.¹²⁸

1911 Devriminin tek amacı Mançuları devirmek ve Han milletinin hakimiyete geçmesini sağlamak olmuştur. Anti-emperyalizm daha Çin'de kendini göstermemiştir. Nanjing hükümetinin başına geçen Yuan Shikai, kendi gücünü sağlamlaştırmak için kabineye yakınlarını atamış, meclisin ve yasanın sınırlandırmalarını hiçe saymıştır. Nihayet 1915 yılına geldiğinde parlamentoyu feshetmiştir. İmparatorluk geleneğinden gelen Yuan Shikai, kendini imparatorluk konumuna yükseltmeye çalışırken muhaliflerin güçlü karşılıklarıyla yüz yüze kalmış ve 1916 yılında ölmüştür. Bunu izleyen 1928 yılına kadar olan dönem savaş beylerinin kargaşalarıyla geçmiştir.¹²⁹

1911-1949 arası dönem, Çin Milliyetçi Partisi yönetimindeki Çin Cumhuriyeti'nin ülkede tam hakimiyet kurma girişimlerinin neticesinde iç savaşların yaşandığı bir dönemdir. Japonya'nın Çin'e saldırdığı yıllarda birleşik cephe kurulmuş ve ülkeyi savunma savaşları yaşanmıştır. Çatışmaların hız kesmeden devam ettiği bu dönemde toplumsal yapının şekillenmesine, entelektüel kesimin oluşmasına ve siyasi ideolojilerin çatışmasına zemin hazırlayan 4 Mayıs Hareketi gerçekleşmiştir. Bu hareketin gerçekleşmesiyle birlikte bu dönem yeni bir düzlem kazanmıştır. 4 Mayıs 1919 yılında binlerce öğrenci Pekin'de gösteri yapmıştır. Versay Antlaşması kapsamında Almanya'nın Shandong'daki toprakları Japonya'ya bırakmasıyla, emperyalizme ve buna tepkisiz kalan yönetime karşı protestolar gerçekleştirilmiştir. Milliyetçiliğin arttığı

¹²⁸ 郭廷以(Guo Tingyi), *近代中国史纲*(Modern Çin Tarihinin Ana Hatları), 上海人民出版社(Shanghai Halk Yayınevi), 上海(Shanghai), 2012, p. 282-287.

¹²⁹ John K. Fairbank, *Çağdaş Çin'in Temelleri (1840-1950)*, Doğan Yayınevi, Ankara, 1969, s. 192.

bu dönemde 4 Mayıs Hareketi siyasal ve kültürel boyut kazanarak toplumsal tabanın değişime gitmesini sağlamıştır. Bu hareket daha sonraki yıllarda Çin’de etkili olacak olan aydınları, liderleri yetiştirmiştir. Bu hareket, Çin Milliyetçi Partisi’nin güçlenmesinde ve Çin Komünist Partisi’nin (ÇKP) kurulmasında etkili rol oynamıştır.¹³⁰

1949-1978 yılları ÇKP’nin iktidara gelmesiyle Mao Zedong birtakım hareketler gerçekleştirmiştir. Toprak Reformu (1950-1952), Büyük İleri Atılım (1957-1960) ve Kültür Devrimi (1966-1976) gibi büyük çaptaki reformlar ile beraber Yüz Çiçek Kampanyası (1956), Sağcı Karşıtı Kampanyalar (1957-1970) gibi küçük hareketler de gerçekleştirilmiştir.¹³¹ Bu hareketlerin temeli ÇKP’nin yoksul ve geri kalmış olan ülkeyi, zengin, gelişmiş ve sosyalist yapma çabasından kaynaklanmaktadır. Eski geleneklerine sınıksız sarılarak direnmeyi değişime seçmiş olan toplum, yeni sisteme ayak uydurmaktansa sistemi eski işleyişine çekmektedir. İktidar sevdalısı kişiler Mao’un değinilen bu hareketlerine kuvvetle destek verdiler. İktidardan nasiplenmiş yetkililerin çoğunluğu, kendilerini suçlamayarak ve doğru bildikleri sloganları atmayarak bu hareketlerin bir parçasıymış gibi görünmeye devam etmişlerdir. Elinde yetki bulunduran bazı kişiler Mao’un reformlarını devrim değil, yıkım olarak görmekteydiler.¹³²

Bu dönemde Mao, otoritesini sağlamlaştırmak amacıyla ÇKP’ye muhalif olma potansiyeli taşıyan kişileri, “Sovyet revizyonizmine ve ABD emperyalizmine karşı durma” sloganları atarak tasfiye etme girişimlerinde bulunmuştur. Kültür Devrimi (1966-1976) adını taşıyan bu hareket, Mao’ya inanan ve ÇKP’nin savunucuları olan Kızıl Muhafızlar eliyle gerçekleştirilmiştir. Kızıl Muhafızlar, sınıf mücadelesi yürüterek entelektüelleri, kapitalistleri ve hatta geçmişi karanlık olan komünistleri dahi halk önünde azarlama ve döverek öldürme yoluna gitmişlerdir. Ayrıca kitapları toplamışlar, mal varlıklarına el koymuşlar ve mücadele ettikleri sınıftaki kişilerin evlerini yağmalayıp yakmışlardır. Devrim sırasında eğitim ve ekonomi duraklamış, ülke adeta

¹³⁰ June Teufel Dreyer, *China's Political System: Modernization And Tradition*, Paragon House, London, 1993, p. 72.

¹³¹ Tony Saich, *Governance and Politics of China*, Palgrave Macmillan, New York, 2015, p. 33-34.

¹³² Michael G. Roskin, a.g.e., s. 555-556.

kaos içine düşmüştür. Milyonlarca insanın öldüğü bu devrim, ÇKP'nin olası tehdit olarak gördüğü rakiplerini yok etmek için kullandığı bir hareket olmuştur.¹³³

Mao döneminde dış dünyaya kapalı, devletçi ekonomi politikaları uygulanırken, Deng Xiaoping ile birlikte dış yatırıma açık ve liberalize edilmeye çalışılan ekonomi politikaları uygulandığı görülmektedir. 1978 sonrası Deng dönemi, Sovyet modeli sosyalizm ve Marksist ekonomi temellerinden farklılık göstermektedir. Bu dönem, özel mülkiyete izin verilmesi gibi kapitalist sistemlerde varlığını sürdüren politikaların Çin'de ortaya çıktığı bir dönemdir. Siyasi olarak Batı modernleşmesi, burjuva sınıfının ön plana çıkarak demokrasiyi güçlendirmesiyle devam ederken; Çin'de merkezi yönetimin gücü elinde tutmaya devam ettiği ve tek partili düzen anlayışının sürdürüldüğü görülmektedir. Ekonomik girişimlerinin sonucunda başarılı büyüme sergileyen, siyasi olarak otokratik yönetimin devam ettiği bu sistem, halkın isteklerini karşılamakta toplumsal düzlemde zorluklar ile karşılaşmıştır. Batı modernleşmesi bireysel özgürlüğü temel alırken, Çin'de ortak refah esas alınmıştır. 1978 sonrası modernleşme sürecinde insan hakları ve inanç özgürlüğü gibi hususlarda Batı ülkeleri vatandaşlarının sahip olduğu hakların Çin'de ne derecede yerini bulduğu tartışılması gereken konulardandır.¹³⁴

Mao Zedong'a ve devrimlerine yönelik eleştiriler ve Mao'dan sonra gelen Deng Xiaoping ile destekçilerinin kişilik kültürünü ortadan kaldırma girişimleri, Mao'un adının artık etkili bir şekilde kullanılmayacağı anlamına gelmiştir. Yeni ekip kısa süre içinde parlak ekonomik gelecek vaat etmiş, ÇKP'nin meşruluğunu ortak refahı kalkındırma ile sağlamlaştırmayı hedeflemiştir.¹³⁵ 1978 yılında ÇKP'nin 11. Merkez Komitesi 3. Genel Kurul Toplantısı gerçekleştirilerek, ÇKP'nin izlediği politikalarda olağanüstü dönüşümlerin yaşanacağı tarihi reform ve açılma kararı alınmıştır. Bu toplantıdan sonra Çin, neo-liberalizm temelindeki ekonomik politikalarını benimsemiştir. Çin'in ekonomide gerçekleştirdiği reformlar; yoksul, köylü ve geri kalmış toplumun

¹³³ Ferhat Kurban Tanrıdağı, *Yeni Çin: Anti-Emperyalist Devrimden Doğan Emperyalist Güç*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2022, s. 110-112.

¹³⁴ Ragıp Kutay Karaca, "Çin Tarzı Modernleşme", *Dünya*, 07 Nisan 2023, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/cin-tarzi-modernlesme/690719>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

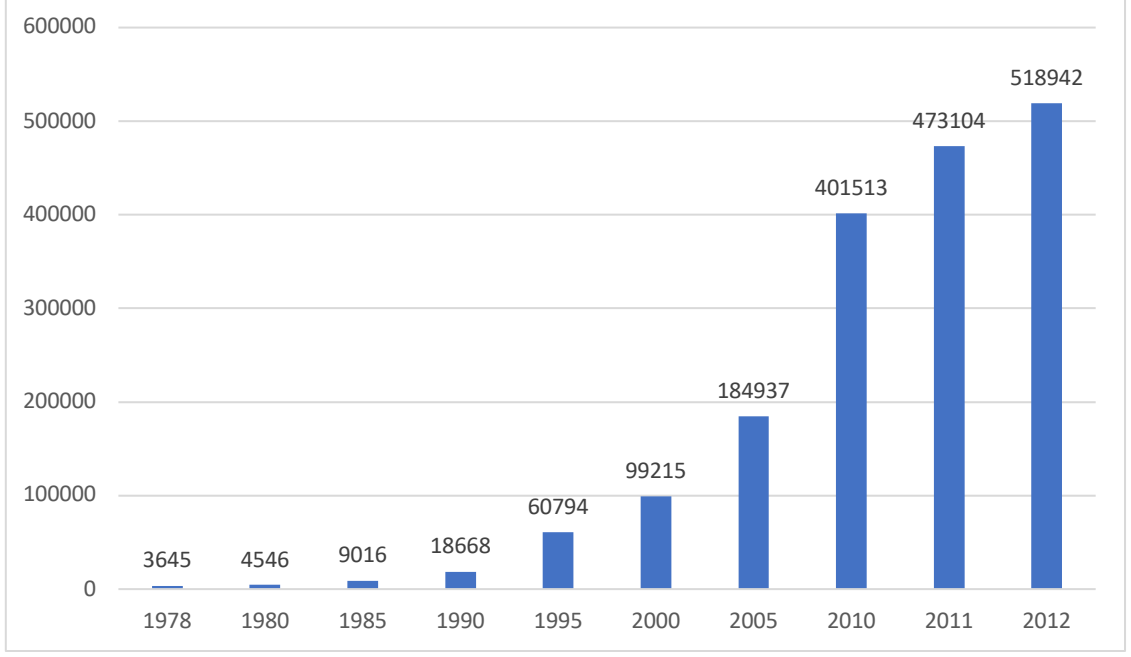
¹³⁵ Tony Saich, *Ibid*, p. 45.

değişmesine yol açmış, aynı zamanda Çin ekonomisini durgun sosyalist ekonomiden sürekli büyüme sergileyen dünyanın en büyük ekonomilerinden biri haline getirmiştir.¹³⁶

Çin, reform ve dışa açılım kararının alınmasından sonra hızla büyüyen ekonomisi sayesinde uluslararası rekabet gücünü de arttırmıştır. Günümüze kadar ekonomi yıllık %9,8 ortalama hızıyla büyümüş, dünya ekonomisinin büyüme hızı olan %2,8'i oldukça geride bırakmıştır. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi (Şekil 1) Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) 1978'de 364,5 milyar yuan iken, hızla artmış ve 2012'de 51894,2 milyar yuana ulaşmıştır. 1978'den 1986'da 1 trilyon yuana yükselmesi sekiz yıl, 1991'de 2 trilyon yuana yükselmesi beş yıl sürmüştür. Takip eden 10 yıl boyunca yılda ortalama yaklaşık 1 trilyon yuan artmıştır. 2002'den 2006'ya kadar ortalama yıllık artış 2 trilyon yuan olmuştur. 2006'da 20 trilyon yuanı aşmıştır. 2012'de 52 trilyon yuana ulaşmadan önce her iki yılda bir 10 trilyon yuan artarak 2012 yılında 52 trilyon yuana ulaşmıştır.¹³⁷

¹³⁶ Ahmet Tunç; Bilal Kızıl, “Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dönüşümü ve Yerel Yönetimler”, Birey ve Toplum, Cilt: 8, Sayı: 16, 2018, (ss. 51-72), s. 57.

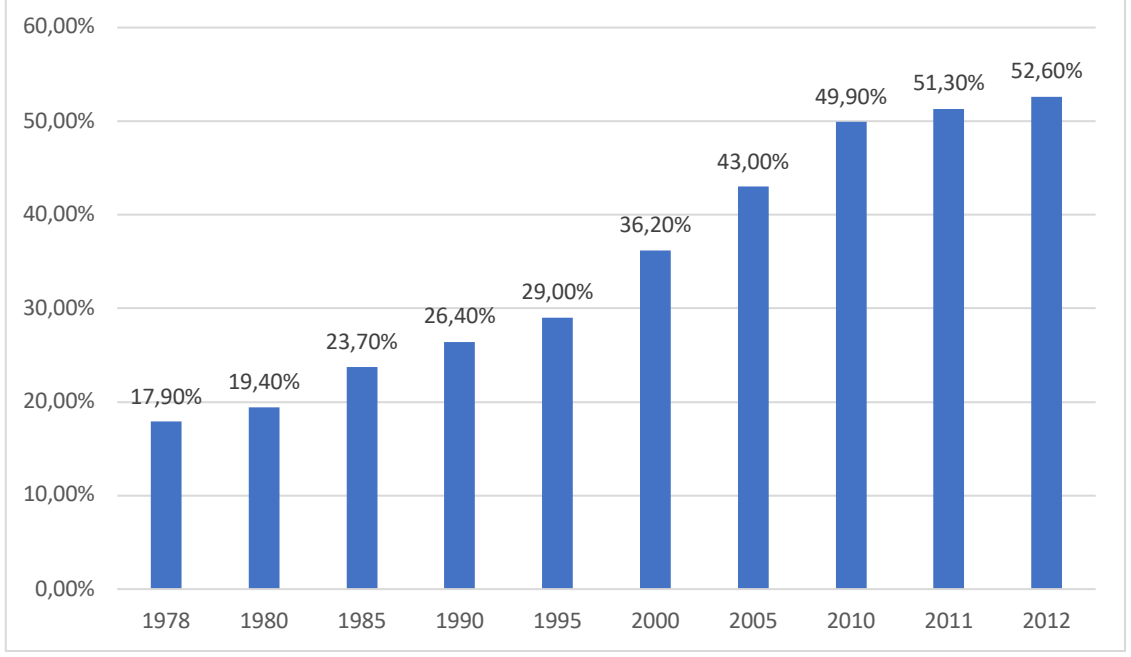
¹³⁷ “统计局：1978年以来我国经济社会发展的巨大变化”(İstatistik Bürosu: 1978'den Bu Yana Çin'in Ekonomik Ve Sosyal Gelişiminde Büyük Değişiklikler), 中央政府门户网站(ÇHC Merkezi Hükümet Sitesi), 06.11.2013, https://www.gov.cn/jrzg/2013-11/06/content_2522445.htm, (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

Şekil 1: 1978'den 2012'ye gayri safi yurtiçi hasıla

1978 yılında toplam ekonomik hacmiyle dünyada 10. sıradayken, 2010 yılında Japonya'yı geçerek dünya ikincisi olmuştur. Ekonomideki büyüme hızı kentleşme oranını da arttırmıştır. Şekil 2'de de görüldüğü üzere, kentleşme düzeyi 1978'de yüzde 17,9'dan 2012'de yüzde 52,6'ya yükselmiş ve yıllık ortalama yüzde 1,0 puanlık bir artışla toplam 34,7 puanlık bir artış göstermiştir. Toplam kentsel nüfus yılda ortalama 15,86 milyon artarken, toplam kırsal nüfus yılda ortalama 4,35 milyon azalmıştır. Kentleşme düzeyindeki artış, kentsel ve kırsal ekonomilerin eşgüdümlü gelişimini teşvik etmiş, yerleşiklerin tüketim yapısının yükseltilmesini kolaylaştırmış ve iç talebin artırılması için en büyük potansiyel olan sürekli yeni ekonomik büyüme noktalarını ortaya çıkarmıştır. Kentleşme ve sanayileşme süreci hızlandıkça, şehir ve kasabaların istihdam sağlama kapasitesi de artmıştır. Ülke genelinde kentsel istihdamın payı 1978'de yüzde 23,7 iken 2012'de yüzde 48,4'e yükselmiş, kırsal istihdamın payı ise yüzde 76,3'ten yüzde 51,6'ya düşmüştür.¹³⁸

¹³⁸ “统计局：1978 年以来我国经济社会发展的巨大变化”(İstatistik Bürosu: 1978'den Bu Yana Çin'in Ekonomik Ve Sosyal Gelişiminde Büyük Değişiklikler), 中央政府门户网站(ÇHC Merkezi Hükümet Sitesi), 06.11.2013, https://www.gov.cn/jrzg/2013-11/06/content_2522445.htm, (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

Şekil 2: 1978'den 2012'ye kentsel nüfusun toplam nüfusa oranı

Sonuç olarak, 1978 yılından günümüze kadar olan süreçte Çin, kapsamlı bir modernleşme hamlesi gerçekleştirmiştir. Bu dönemde, Deng Xiaoping'in önderliğinde başlayan reform ve açıklık politikalarıyla ekonomik liberalizasyon önem kazanmış, özel sektör ve yabancı yatırım teşvik edilmiştir. Bu sayede, tarım temelli ekonomiden sanayi ve teknoloji odaklı bir yapıya geçiş sağlanmış, özellikle kıyı bölgelerinde büyük ekonomik gelişme görülmüştür. Bilim, teknoloji ve eğitim alanlarına yapılan yatırımlarla Ar-Ge kapasitesi artırılmış, yüksek öğrenimde uluslararası düzeyde rekabetçi üniversiteler kurulmuştur. Ancak modernleşme sürecinde siyasi otoriterlik devam etmiş, insan hakları ve özgürlüklerde sınırlamalar gözlenmiştir. Çin modernleşmesi ekonomik ve teknolojik alanda büyük ilerlemeler kaydetmiş olsa da siyasi ve toplumsal alanlarda belirgin zorluklarla da karşılaşmıştır.

2.4. 19. Yüzyıl-20. Yüzyılın Başlarında Çin'de Hukuksal Dönüşüm

19. yüzyılın ortalarında Batı ülkeleri, ticaret ve ekonomik çıkarlar elde etmek amacıyla Çin'e baskı yapmaya başlamıştır. Bu baskılar savaş çıkmasına neden olmuştur. Afyon Savaşıyla devam eden süreçte Çin, 1842 yılında İngiltere ile Nanjing Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşma, Çin'i yabancı ülkelere karşı korumasız ve daha açık hale getirmiştir. Batı ile temasların başladığı bu dönemde Çin'in kadim hukuk sistemi ister istemez Batı hukuk sisteminden etkilenmeye başlamıştır.

Çin'in geleneksel hukuk sistemi bu tarihlere kadar Batı hukukundaki hukukun üstünlüğü, eşitlik ve insan hakları kavramlarını içermemiştir. Batı ile etkileşim, Çin'in hukuktaki reform ihtiyaçlarını gözler önüne sermiş bu sürecin daha hızlı işlenmesini tetiklemiştir.

Mançular Ming hanedanlığını devirip Qing'i kurmadan önce Ming'in kanunlarını neredeyse birebir uygulamışlardır. İmparatorluğu ele geçirdiklerinde Büyük Qing Kanunları ve Tüzükleri yürürlüğe girmiştir. 1740'ta yürürlüğe giren kanun 1883'te, 1049'dan 1892'ye ulaşmıştır. Tüzükler genellikle imparatorun kararnameleri olmuştur. Geleneksel Çin hukukunda ceza hukuku, idare hukuku ve medeni hukuk gibi kavramlar olmadığı için, özel hukuk ve kamu hukuku gibi bir ayırım da söz konusu değildir. Büyük Qing Kanunları ve Tüzükleri yedi bölümden oluşmaktadır:

1. İsim ve Ölçülere İlişkin Düzenlemeler
2. Görevlilere İlişkin Düzenlemeler
3. Aileye İlişkin Düzenlemeler
4. Törenlere İlişkin Düzenlemeler
5. Askerlik Düzenlemeleri
6. Suçlara İlişkin Düzenlemeler
7. Çalışma Düzenlemeleri¹³⁹

Tüzük sayısının fazla olmasından tahmin edilebilir ki yasalar oldukça detaylı belirlenmiştir. Örneğin Suçlara İlişkin Düzenlemeler 11 kısma ayrılmıştır ve bu kısımlar aşağıdaki gibidir:

1. Çalmak
2. İnsan Hayatı
3. Saldırı
4. İstismar
5. Davalar
6. Haksız kazançlar

¹³⁹ Jarosław Zawadzki, "Outline of the Qing Law", *Roczniki Humanistyczne*, Vol: 62, No: 9, 2014, (pp. 147-170), p. 154.

7. Dolandırıcılık
8. Cinsel kötü davranışlar
9. Çeşitli suçlar
10. Gözaltı
11. Cezalandırma¹⁴⁰

Cezalar da ayrıntılı ve net cümlelerle belirlenmiştir. Örneğin; sihir ve büyücülükle ilgili kitaplar üretmek ve dağıtmak ölümle ya da sürekli cezayla sonuçlanmaktadır. Bu tür kitaplara sadece sahip olmak; büyük bir bambu şeritle 100 defa vurma ve üç yıl hapis anlamına gelmektedir. Bu cezalar ve tüzükler imparatorun emriyle çıkan kararlar da eklenerek çoğaltılmıştır. Hiçbir zaman başvurulacak temel bir kanun, anayasa ya da diğer hukuksal metinler ortaya çıkmamıştır. Merkezi yönetimin nasıl işleyeceği ile ilgili yasalar yok denecek azdır. Genellikle ritüeller ve hükümetteki hiyerarşiye göre işlem yapılmaktadır. Yereldeki görev dağılımları ise hâkimin kararları ile uygulanmaktadır.¹⁴¹

Çin Batılı güçlerle temasa geçmemiş olsa, Çin hukuk sisteminin yetersiz olduğunu ve çöküşe doğru gittiğini düşünmek için hiçbir neden olmayacaktır. Sistem sağlamdır ve kendi iç zayıflığı nedeniyle çökmek üzere değildir. Çünkü Konfüçyüs geleneğinden gelen bu toplum müfrit örnekleri saymadığımızda itaat kültürüyle beslenmiş bir toplumdur.

19. yüzyılın sonlarında imparatorluk, Japon savaşı, müttefik kuvvetlerin Çin'i işgali ve çeşitli isyanlar ile karşı karşıya kalmıştır. Saray, yönetimi devam ettirebilmek için yasalarda reform hareketi başlatmıştır. 1902 yılında Qing mahkemesi kanun değiştirme girişimleri sonucu:

“Şubat 1908’de formüle edilen “Birlik Miting Kanunu”; Nisan 1908 “Kanun İhlali Kanunu”. Buna ek olarak, Şubat 1909 yılında, sivil ve eğitimden sorumlu olan “Qing Mahkemesi Merkezi Hükümeti”, “Geçici Nüfus Kanunu” ve “Nüfus İdari Kanunu”, “Nüfus Soruşturma İdari Kanunu”, “Okul Yönetiminin Genel Kuralları” gibi¹⁴²

¹⁴⁰ Jarosław Zawadzki, Ibid, p. 154.

¹⁴¹ Jarosław Zawadzki, Ibid, p. 166.

¹⁴² Ayşe İsmail; Armando Aliu, “Geçmişten Günümüze Çin Halk Cumhuriyeti İdare Hukukunun Kısa Gelişimi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 32, 2017, (ss. 179-197), s. 184.

Kanunları çıkarmıştır.

1911 Devrimi'nin sonucunda imparatorluğa son verilerek Çin Cumhuriyeti kurulmuştur. Yeni cumhuriyet, Batıya açılma arzusu içinde olmuştur. Kanunlar yönetimde daha belirgin biçimde kendini göstermeye başlamıştır. 1916'da Yuan Shikai'in ölmesiyle 1928'e kadar iç kargaşa yaşanmıştır. 1928'de Çan Kay Şek'in Pekin'i almasıyla çatışmalar sona ermiş, Çan Kay Şek'in başında bulunduğu Çin Milliyetçi Partisi mutlak üstünlüğü sağlamıştır. Bundan sonra idarede birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Önce 1929'de medeni hukuk ve ticaret hukukunu kapsayan Medeni Kanun, 1930'da Tarım Kanunu ve 1932'de Medeni Usul Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunlar Tayvan'da hâlâ kullanılmaktadır.¹⁴³

1936 yılında toplanan mecliste anayasa taslağı sunulmuştur. Bu taslağın kabulü için, -1937 yılında başlayıp sekiz yıl devam eden Japon savaşı dolayısıyla- meclis 1946 yılında ancak toplanabilmiştir. Meclisin 25 Aralık 1946'da kabul ettiği anayasa, hükümet tarafından 1 Ocak 1947'de yayınlanmış ve aynı yılın 25 Aralık günü itibariyle yürürlüğe girmiştir. Anayasa, Çin'in Sun Yat-sen'in ortaya koyduğu "Halkın Üç İlkesi" (Milliyetçilik, Demokrasi, Halkın Refahı) üzerine kurulmuş demokratik cumhuriyet olduğunu ifade etmektedir. Anayasa, toplam 175 maddeden oluşmaktadır. Anayasaya göre yürütme, yasama, yargı, tetkik ve kontrol organları mevcuttur. Bu organların görevleri madde 53'ten madde 106'ya kadar olan 5 bölüm altında belirlenmiştir. Anayasa bu beş organın ismini taşıyan 5 bölüm dışında, Genel Hükümler; Halkın Vazife ve Görevleri; Millet Meclisi; Cumhurbaşkanı; Merkezi Hükümetin ve Mahalli Hükümetin Yetkileri; Mahalli Hükümetler; Seçim, Azil, Kanun Teklifi ve Referandum; Temel Milli Siyasetler; Milli İktisat; Sosyal Güvenlik; Eğitim ve Kültür; Sınır Mıntıkları; Anayasanın Yürürlüğe Girmesi ve Değiştirilmesi başlığını taşıyan bölümler ve son olarak Dibace yani Önsözden oluşmaktadır.¹⁴⁴ Bu demokratik anayasa Japon savaşından çıkan ülkenin, komünistler ve milliyetçiler arasındaki iç savaş döneminde yürürlüğe girmiştir. Çin anakarasında son yıllarını geçirmekte olan milliyetçiler, yasanın yürürlüğe girmesinden iki yıl sonra komünistlere yenilerek Tayvan adasına kaçmışlardır.

¹⁴³ René David, a.g.e., s. 480.

¹⁴⁴ İlhan Lütem, *Yeni Anayasalar(Cilt: 2)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1953, s. 377-378.

1949 yılında komünist Çin kurulunca yürürlükteki tüm yasaların geçerliliği ortadan kalkmıştır.

Geleneksel örf ve âdet kurallarına saygılı olan Çin toplumu adalet sağlayıcı kuralların, geleneksel kavram üzerinden değil kanun ve yasalar tarafından sağlandığı yeni bir döneme ayak uydurmakta zorluk çekmişlerdir. Batı'nın bin yıllardır geliştirerek uyguladığı Roma hukuku kısa süre içinde halkın zihniyetini değiştirmeye yetmemiştir. İnsanlar haklarını mahkemede aramaktansa, hakkaniyet duygusunu ön plana çıkarmaya devam etmişlerdir. Mahkemelerden çıkan hükümlerin, yıllardır süregelen geleneklerine ters düştüğü düşündükleri zaman bu hükümleri reddetmektedirler. Bu reddedişin temelinde toplum baskısı ve insanların yeni kuralları bilmemeleri yer almaktadır. Yargıçlar da aynı toplumdan geldiği için zaman zaman Konfüçyüs ilkelerine göre dava görmüşlerdir. Yasa koyucular ise kanunlara göre davaların biriktiğinin ve çözülemediğinin farkına varmışlardır. Bu dönemde bazı aydınlar tarafından Konfüçyüsçülüğe dönme fikirleri de ortaya çıkmıştır.

Mao Zedong önderliğindeki Çin Komünist Partisi galibiyetiyle 1 Ekim 1949 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Yeni kurulan devlet, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ndeki gibi Marksizm-Leninizm ideolojisi yolunda ilerlemeyi seçmiştir. Fakat yeni kurulmuş bir devlet olarak Çin Halk Cumhuriyeti, SSCB ve diğer halk demokrasilerinden farklı koşullardadır. Yüzyıllardır kanun veya yasaların toplum nezdinde birinci dereceden uyulması gereken kural olarak görülen diğer devletlerin aksine Çin, kanun ve yasaları lanetler derecesine varan bir topluma sahiptir. Komünist Parti'nin benimsediği yeni ideolojinin merkeze konulması ve bu ideoloji doğrultusunda uygulama girişimlerinde bulunulması, Konfüçyüsçü düşünceye çok fazla önem veren toplum açısından sancılı bir süreç olacağı açıktır.¹⁴⁵

1949 yılından itibaren SSCB örnek alınarak bir yapılanma gerçekleştirilmiştir. İlk olarak tüm yargı organlarını yönetmekle vazifelendirilen Yüksek Halk Mahkemesi kurulmuştur. Kanunla yönetilmenin simgesi olarak Savcılık kurulmuştur. Bunu izleyen yıllarda 1950 yılında Evlilik Kanunu, Toprak Reformu Kanunu, Sendikalar Kanunu yayımlanırken, 1951'de ise Adli Teşkilatın Kurulmasına Yönelik Geçici Tüzük; Karşı

¹⁴⁵ René David, a.g.e., s. 481.

Devrimcilerin Cezalandırılmaları İçin Kanun¹⁴⁶ gibi esas kanunlar yayınlanmıştır. ÇKP'nin güvenilebileceği hukukçu sayısının çok az olması nedeniyle yüksek mahkemeler, halk mahkemeleri ile birlikte görev yapmış; halk mahkemelerin rollerini ise güvenliği sağlayan polisler üstlenmiştir. Kanunların yeterliliği sağlanamadığı için “kanunilik ilkesi” başarılı bir şekilde yerine getirilememiş, savcılar görevlerini yapmakta güçlük çekmiştir. 1952-1953 yılları arasında yargıçların tasfiyesi gerçekleştirilmiştir. Eski rejimden kalan savcılarının bulunması, hukukun siyasetten ayrılmaması, kanun önünde herkesin eşit olma ilkesi, kanunların geriye yürümezliği ilkesi, yargıçların tam bağımsızlığı gibi konular bu tasfiyelerin sebebi olmuştur.

¹⁴⁶ René David, a.g.e., s. 482.

3. GÜNÜMÜZ ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE HUKUK VE TOPLUM

3.1. Çin'de Sosyalist Sistemin Oluşumu ve Temel Özellikleri

Çin'in 20. yüzyıl modern tarihi; Çin'de sosyalist sistemin kurulması ve bununla birlikte tüm alanlarda çeşitli dönüşümlerin meydana geldiği karmaşık olaylar zincirinden oluşmaktadır. Çin'deki sosyalist sistemin temeli Marksist-Leninist ideolojiye dayanmaktadır.¹⁴⁷ Bu ideoloji, kapitalizmi yıkıp yerine işçi sınıfının önderliğindeki proletarya diktatörlüğünün kurulmasını amaçlamaktadır. Karl Marx'a göre mevcut diktatörlük, azınlıkların üstünlük sağladığı burjuva diktatörlüğüdür. Bunun yerine toplumun çoğunluğunu oluşturan alt sosyal sınıfın mensup olduğu proletaryanın diktatörlüğü kurulmalıdır. En genel ifadeyle sosyalizm, üretim araçlarındaki özel mülkiyet haklarının kaldırılmasını amaçlayan politik ekonomi teorisidir.¹⁴⁸ Çin'de bu değerler çerçevesinde 1921 yılında, -ilerleyen yıllarda iktidara gelmeyi başarmış olan- Çin Komünist Partisi (ÇKP) kurulmuştur.

Çin'de sosyalist hareketin öncüsü olan ÇKP, var olan diğer gruplar ile iç savaşlar yaşamıştır. Ancak bu çetin mücadeleler sonucunda 1949 yılında tek başına iktidara gelmeyi başarmış ve nihayetinde Çin Halk Cumhuriyeti, sosyalist bir devlet olarak kurulmuştur. ÇHC'nin kurulmasıyla birlikte yeni sistemin bir gereği olarak özel mülkiyet hakları kısıtlanmıştır. Sosyalist sistemin pekiştirilmesi ve ileri taşınması hedeflenerek birçok reform gerçekleştirilmiştir.

Toprak Reformu ve kolektivizasyon, ÇHC'nin ilk girişimlerinden biri olmuştur. Bu reform kapsamında büyük toprak sahiplerinin elinden alınan topraklar köylülere pay edilmiştir. Çiftçilerin sahip olduğu toprakları birleştirerek büyük bir çiftlik oluşturdukları ve bu büyük çiftlikte hep birlikte çalışarak, elde edilen kârdan paylarını aldıkları bir kolektivizasyon sistemi uygulanmaya başlamıştır. ÇKP, toprağı kolektif mülkiyete geçirmeyi üç kademe ile gerçekleştirmiştir. İlk olarak, 1950 yılında yürürlüğe konulan "Tarım Reformu" ile mülkiyetin sahipleri değiştirilmiştir. 1950-1952 yılları

¹⁴⁷ Stuart R. Schram, *Çin'de Sürekli Devrim*, (Çev. E. Ateş), Yol Yayınları, İstanbul, 1977, s. 22.

¹⁴⁸ Atilla Yayla, "Sosyalizm ve Sosyalistler Üzerine Düşünceler", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 88, 2017, (ss. 69-85), s. 73-74.

içinde yapılan bu reformda, 700 milyon mu (1 mu = 1/15 hektar) toprak, toprak sahibi olmayan 300 milyon çiftçiye dağıtılmıştır. Ancak yeni toprak sahibi olan çiftçilerin mülk sahibi olduğu süre çok uzun sürmemiş ve 1953 yılında kolektif mülkiyete geçme uygulamaları başlamıştır. İkinci kademedede, çiftçiler bir araya gelerek kooperatifler oluşturmuştur. Bu kademedede mülkiyet hakkı korunmaktadır. Grup halinde çalışan ve emek veren işçiler, elde ettiği kârları verdiği emek ve sahip olduğu toprağa göre almaktadır. Son kademedede ise, özel mülkiyetin kaldırılmasıyla birlikte tüm emek verenler, emeklerinin karşılığını aldıkları kooperatiflere bağlı çalışan bireyler haline gelmiştir. Sonuç olarak, toplu çalışma prensibine dayandırılan Toprak Reformu ve kolektivizasyon, sosyalist sistemi oluşturmanın temelini atmış bulunmaktadır.¹⁴⁹

1958-1961 yılları arasında sanayileşmeyi hızlandırmak ve tarım üretimini artırmak hedefiyle “Büyük İleri Atılım Politikası” uygulamaya konmuştur. Bu politika; Mao yönetimindeki Çin’in, Sovyet modelinden farklı bir sosyalizm vizyonunu ilk kez geliştirdiği dönem olarak görülmektedir. Bu yıllarda tarımda kullanılan işgücü kaynağı, sanayiye de aktarılmaya çalışılmıştır. Büyük İleri Atılım politikası çerçevesinde;

1. Kırsal kesimde “Komün”ler kurulmuştur. Komünler, kooperatiflerden daha büyük ölçekli olmakla birlikte inşaat projeleri için emeği harekete geçirmek, sosyal hizmet sağlamak ve kırsaldaki küçük ölçekli sanayileri geliştirmek amacıyla kullanılmıştır.
2. Maddi teşvik ve parasal ödüllere son verilmiştir. Devlet endüstrisinde ikramiyeler kaldırılmış ve kırsal kesimdeki serbest piyasalar kapatılmıştır.
3. Ekonomik karar alma merkezi yerele indirgenmiş, merkezin karar alma yetkisi azaltılmıştır.
4. Basit teknolojilerin ileri sanayi teknolojisiyle birleştirileceği “iki ayak üzerinde yürüyen” bir teknoloji politikası oluşturulmuştur.¹⁵⁰

Tarımda çalışan işçiler komünlere yerleştirildikten sonra, kadınlar da komün mutfaklarına yerleştirilmiştir. Hükümet, komünlerden üretim kapasitesinden oldukça fazla üretim yapmaları istemiştir. Ancak çiftçilikten gelen köylülerin, bu üretim hedefine

¹⁴⁹ Seriyeye Sezen, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Toprak Yönetimi”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 66, Sayı: 1, 2011, (ss. 95-116), s. 99.

¹⁵⁰ Barry Naughton, *The Chinese economy: transitions and growth*, The MIT Press, London, 2006, p. 69-70.

ulaşmaları neredeyse imkansıza yakın olmuştur. Böylelikle Tarım Reformu ile elde edilen tarımdaki verimlilik sona ermiş ve sanayide hedeflenen üretim gerçekleşememiştir. Uygulamadaki hatalar, tarımdaki verimsizlik ve Büyük İleri Atılım'ın gerçeklikten uzak olması gibi nedenlerden dolayı büyük bir kıtlık yaşanmıştır.¹⁵¹ Bu büyük kıtlık nedeniyle Çin'de 1961 yılı sonuna kadar tahmini olarak 25-30 milyondan fazla ölüm meydana gelmiştir.¹⁵²

İlerleyen yıllarda Mao Zedong nderliğinde Kültür Devrimi (1966-1976) yaşanmıştır. Kültür devriminin hedefi; halkın içindeki burjuva unsurlarının temizlenmesi ve sosyalist devrim ruhunun devam ettirilmesi olmuştur. Kaosun hüküm sürdüğü bu on yıl siyasi istikrarsızlık ve toplumsal kargaşayla geçmiştir. Çin yönetiminin amacı Kültür Devrimi sayesinde milyonlarca kylğe yazıp okuma yeteneği kazandırarak sosyalist sistemin başarılı olmasını sağlamaktı. Kuşkusuz her bir reformda olduğu gibi bu reformun da başarılı olma ihtimali toplumun siyasi kültür düzeyine bağlı olmuştur.¹⁵³ Süreç Mao'nun destekçilerinden olan askeri kıyafetler giyen kızıl muhafızların sokağa inmesiyle başlamıştır. Kızıl muhafızlar, insanları kapitalist ve revizyonist olduklarını ileri sürerek karşı saldırıya geçmişlerdir. Zengin, aydın ve toplumun önde gelen tüm insanları kızıl muhafızların hedefinde olmuştur. Devrimin ilk yıllarında niversiteler ve diğer okullar kapatılmıştır. 1949 yılından öncesine ait kitaplar toplatılıp yakılmıştır. Kızıl Kitap olarak bilinen "Başkan Mao'dan Seçmeler" milyonlarca adet basılmış ve en yaygın kitap haline gelmiştir. Feodal kalıntılar olarak tanımladıkları ibadet yerlerini ve mezarları tahrip etmişlerdir. Őehirde yaşayan kızıl muhafızların hedefindeki insanlar köylere sürgün edilmiştir. Üniversite ve diğer okullar 1970'teki yeniden yapılanma hareketiyle kademeli olarak açılmıştır. 1970'e kadar olan bu dönem ordunun kızıl muhafızlara müdahale etmesiyle sona erimiştir.¹⁵⁴

¹⁵¹ Kathleen Sears, *Herkes İçin Sosyalizm*, (ev. Arzu Büşra Kumbaroğlu), Say Yayınları, İstanbul, 2020, s. 146.

¹⁵² Barry Naughton, *Ibid*, p. 72.

¹⁵³ Çin'de Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Süreçlerinde Siyasal Kültürle İlişkisi Konusunda bkz: Büşra Erbil, Brezilya Federal Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti Hükümetlerinin İstikrar Politikalarının Siyasal Kültür zerinden Karşılaştırılması, (Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Karabük, 2022.

¹⁵⁴ Kürşat Yıldırım, a.g.e., s. 295.

1970'ten sonra yeniden inşa süreci başlamış ve parti organları yeniden canlanmıştır. Devrimci komiteler, bir süre daha halk kongrelerinin yerine geçen hükümet organları olarak işlev görmüşlerdir. Dış politikada normale dönme emareleri görünmüş ve diplomatlar devrim öncesinde olduğu gibi diğer ülkelere gönderilmeye başlanmıştır.¹⁵⁵

Bu dönemde Çin'in Sovyetler Birliği ile ilişkileri kesilmiştir. Soğuk Savaş'ın kızıştığı bu sırada resmi ilişkilerin henüz kurulmamasına rağmen ABD Başkanı Nixon, bu fırsatı değerlendirerek Çin'e ziyaret düzenlemiştir. İlerleyen yıllarda ÇHC'nin uluslararası örgütlerce tanınması ve kabul edilmesiyle birlikte bu ilişkiler daha da güçlenmiştir. İçeride ise Kültür Devrimi'nin icracılarından Mao'nun eşi Jiang Qing ve Zhang Chunqiao, Yao Wenyuan, Wang Hongwen oldukça güçlenmişlerdir. Kültür Devrimi bu "Dörtlü Çete"nin kendi inisiyatifleri ve Mao'nun emirleriyle yapıldığına inanılmaktadır. Mao'nun 1976 yılında ölmesiyle "Dörtlü Çete" tutuklanıp yargılanmıştır.¹⁵⁶ Mao'nun dışarıya kapalı olarak düzenlenen toplu seferberlik hareketleriyle yaptığı devrimler, Mao'dan sonraki dönemlerde açıkça eleştirilmiştir. 1978 yılında iktidara gelen Deng, Mao'nun yürüdüğü yolun tam tersi bir yol izlemiştir.

Mao'nun ölümünün ardından, Deng Xiaoping liderliğinde ekonomik reformlar uygulamaya konmuştur. Bu reformlar, özel sektörün gelişmesine izin vermekle birlikte piyasa ekonomisinin diğer öğelerini de içermektedir. Bu reformlar ilk olarak, tarım alanında özelleştirmelerle uygulanmaya başlamıştır. Daha sonra ise; ülkenin yabancı yatırımlara açılması, dış ticaretin serbestleştirilmesi, ülke içindeki girişimlerin desteklenmesi ve serbest hareket etmeye izin verilmesi gibi politikalar yürürlüğe konmuştur. Mao döneminde kurulan komünler, bu dönemde hızla büyüyerek ekonominin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu dönemde reformlar sadece ekonomik alanda olmamıştır. Mao dönemindeki gibi ülke kaderinin tek kişiye bağlı olmasını kırmak için siyaset alanında da birtakım değişimlere gidilmiştir. Bu değişimler kapsamında başkan ve diğer yöneticilerin görev sürelerinin belirlenmesi kararların tek bir şahıs merkezli değil ortak akıl tarafından verilmesi; kongrelerin önemini artırılması

¹⁵⁵ June Teufel Dreyer, Ibid, p. 136.

¹⁵⁶ Kürşat Yıldırım, a.g.e., s. 296.

ve kırsaldaki yöneticilerin halk tarafından seçilmesini sağlayarak temsili demokrasinin güçlendirilmesi gibi adımlar atılmıştır.¹⁵⁷

Deng önderliğinde gerçekleştirilen ekonomik alandaki dönüşüm süreci, Çin'i "Sosyalist Piyasa Ekonomisi" olarak adlandırılan yeni bir modelin doğmasına sebep olmuştur. Bu modelde sosyalist ülkelerin uyguladıkları planlı ekonominin yanı sıra serbest piyasa ekonomisinin unsurları da bulunmaktadır. Küresel ekonomiye entegre olma yolunu açan "Dışa Açılma Politikası", Sosyalist Piyasa Ekonomisinin gücüne güç katarak daha da canlanmasını sağlamıştır. Bu politika sayesinde ülkeye yabancı sermaye girmiş ve dış ticarete artış gözlemlenmiştir.¹⁵⁸ Bir önceki bölümde de belirttiğimiz gibi bu politikaların etkisiyle ülke yıllık %10'a yakın bir büyüme oranını yakalamıştır.

Mao'dan sonra Çin'de ekonomik ve politik anlamda çok fazla değişim olmasına rağmen, yoksulluk sorunu çözülememiştir. Dünyadaki en çok nüfusa sahip olma özelliğini barındıran bir ülke için, kısa süre içinde yoksulluktan kurtulmak imkansızdır. Gelir dağılımındaki eşitsizlikle baş edilememesi ve reformların yarattığı eşitsizliğin farklı türlerinin ortaya çıkması yoksulluğu çözmeyi daha da zorlaştırmıştır. Nitekim reformların birincil hedefi refahı arttırmak değil çok hızlı bir şekilde ekonomik büyümeyi sağlamak olmuştur. Artan eşitsizlikler, Çin'de uygulanan reformların zengin ve fakir arasındaki uçurumu kapatma beklentilerini karşılamadığını göstermektedir. Aksine, bu reformlar Çin'de çok zenginlerin ve çok yoksulların oluşmasına neden olmuştur. Reform hareketlerinin sonucunda, önceki dönemde var olan görece eşitlikçi toplumsal yapı, yerini yeni bir sınıfsal yapıya bırakmıştır. İşçi sınıfı, Mao döneminde sahip oldukları bazı hakları kaybederken, diğer yanda parti üyeleri ve bürokratlar ekonominin ikili yapısından yararlanarak yeni bir kapitalist sınıf oluşturmuşlardır. Özetle Çin'deki neoliberal ekonomi politikaları, ekonomik büyümeyi teşvik ederken yoksulluk sorunlarını da derinleştirmiştir. Bu nedenle Çin'de yoksulluğun azaltılması ve gelir eşitsizliğinin ele alınması, hükümet ve toplum için önemli bir zorluk olarak görünmektedir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Fatih Oktay, *a.g.e.*, s. 59-60.

¹⁵⁸ Yun-Wing Sung, *The China-Hong Kong Connection: The Key to China's Open Door Policy*, Cambridge University Press, New York, 1992, p. 1.

¹⁵⁹ Meryem Nergis ATAÇAY, "Çin Mucizesi'nin Bir Çıkmazı: Bölgesel Eşitsizlikler", *Politik Ekonomik Kuram*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2019, (ss. 151-176), s. 156-157.

1988 yılı Eylül ayında hükümet enflasyonla mücadele etmek için kemer sıkma yoluna gidilmiştir. 1989 yılında ise Tiananmen Meydanı protestoları gerçekleşmiştir. Reformlara ara verilen 1988-1992 yılları arasındaki döneme Tiananmen Ara Dönemi adı verilmektedir.¹⁶⁰ 21 Nisan 1989 tarihinde binlerce öğrenci ÇKP eski genel sekreteri Hu Yaobang'ın ertesi gün gerçekleşecek olan cenaze töreni için Pekin'deki Tiananmen meydanında toplanmışlardır. Hu Yaobang, liberal düşünceleri ile yeni neslin sempati ile baktığı kişilerden biridir. Aynı dönemde SSCB'de Mihail Gorbaçov tarafından "glasnost" adı verilen siyasal liberalizasyon politikalarının yankıları Çin'e ulaşmış ve aydın kesimlerce tartışılmaya başlanmıştır. Deng'in yürüttüğü serbest piyasa ekonomisini Çin'e getiren ekonomik politikalar, aydınlara siyasi demokrasinin gelebileceği umudunu vermiştir. Bu faktörlerin bir araya gelmesi sonucunda binlerce öğrenci Tiananmen meydanına toplanarak gösteri yapmış ve taleplerini yetkililere sunmuştur. Ancak yetkililer siyasi değişime açık olmadıklarını bildirerek, rejimi eleştirmelerinin önüne geçmek maksadıyla gösterileri sona erdirme kararı almıştır. 4 Haziran 1989'da Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun Pekin'e girmesiyle protestolar sert bir şekilde bastırılmıştır.¹⁶¹

1993'ten 2013'e kadar Jiang Zemin ve Hu Jintao her biri on yıl olmak üzere kendi kadrolarıyla Çin'i yönetmişlerdir. Bu süreçte, ekonomik reformların temel alınmasının yanı sıra aynı zamanda Ar-Ge'ye yatırımın artırılması ve yoksullukla mücadele hedef alınmıştır. Hong Kong ve Macao'nun geri alınması, 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne katılma ve güçlü diplomatik bağların kurulması gibi girişimlerden söz edilebilir. Ekonomi politikaların sadece büyümeyi değil aynı zamanda halkın refahını da arttırması gerektiğini belirten Hu Jintao, 2020 yılında "Rahata Ulaşmış" toplum hedefini gerçekleştirmek için yoksulluğa son verme ve gelir dağılım politikalarını dile getirmiştir. Eğitim, sağlık, sosyal yardım ve barınma gibi toplumsal hizmetlerin Çin köylülerine ulaştırılması bu politikaların uygulanacağı alan olarak seçilmiştir.¹⁶²

Çin'de Mao Zedong liderliğinde kurulan ve 1949'dan günümüze kadar gelen sosyalist sistemin temel reformları şunlardır: Büyük İleri Atılım ve Kültür Devrimi gibi

¹⁶⁰ Ronald Coase; Ning Wang, *Çin Nasıl Kapitalist Oldu?*, (Çev. İlkay Yılmaz), BigBang Yayınları, Ankara, 2015, s. 203.

¹⁶¹ Michael G. Roskin, a.g.e., s. 566.

¹⁶² Michael Dillon, a.g.e., s. 444.

toplumsal dönüşümlerle toplumun kolektivizasyonu, tarım ve sanayinin devlet kontrolü altına alınması, merkezi planlamaya dayalı ekonomik modelin benimsenmesi, komünizm ideolojisinin vurgulanması ve parti liderliğidir. Ancak 1980'lerden itibaren ekonomik reformlarla piyasa ekonomisine geçiş başlamış, özel sektörün büyüme oranı artmıştır. Bu dönemde Çin, sosyalist ideoloji ile piyasa ekonomisinin birleştiği bir sistemi benimsemiş ve dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelmiştir.

3.2. Sosyalist Anayasa ve Temel Özellikleri

Hukuk ve devletin nasıl bir şekilde meydana geldiği Stoyanovitch'e göre önemsizdir. Örf-adet ile, kanunlar ile, mahkeme kararı ile veya daha farklı yöntemler ile ortaya çıkmış olmasının hukuk kurallarının doğasına herhangi bir tesiri bulunmamaktadır. Hukuk kurallarının tek gerçekliği bu kurallara bağlı kalınmasını garanti altına alan hâkim bir kolektif kuvvetin bulunmasıdır. Diğer bir deyişle, hukuk kuralları için önemli olan nokta, egemen toplumsal sınıfın bulunmasıdır. Bu düşünce nezdinde hukuksal kurallar hâkim toplumsal güç tarafından onaylandığı ve bu kurallara uyulmadığı takdirde bir yaptırımının bulunduğu müddetçe; bahsi geçen kuralların nasıl, ne zaman, kimler tarafından oluşturulduğunun herhangi bir önemi bulunmamaktadır.¹⁶³

Hukuk, insanlık tarihine Roma döneminden kalan büyük bir mirastır. Modern kapitalist toplumlar gibi, Roma toplumunun da kapitalist olduğu varsayımı yaygındır. Max Weber, modern kapitalist toplumun inşa edilmesinde Roma hukukunun belirleyici bir konuma sahip olduğunu ileri sürmektedir. Kapitalist topluma Roma'dan miras kalan hukuk şekli, tarihsel süreç içerisinde belirli uyarlamalar ile sosyalist toplum yapılarına da taşınmıştır.¹⁶⁴ Elemer Polay'ın belirttiğine göre; kapitalist toplumlarda gelişen özel hukukun temelleri Roma hukukuna dayanmaktadır. Sosyalist toplumlarda ise, Roma hukuku araştırmalarının yapılması uzun zaman tartışılmış ve netice itibarıyla kapitalist toplumlar kadar uyarlanamayıp, sadece borçlar hukukuna dair bazı kuralların alınmasıyla yetinilmiştir. Bunun altında yatan temel sebep ise, Roma hukukunun

¹⁶³ Onur Karahanoğulları, "Marksizm ve Hukuk Yazın İncelemesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 3, 2003, (ss.197-232), s.203.

¹⁶⁴ Şeyma Sağdıç, "Roma'dan Sosyalist Topluma: Hukuki Biçimler Miras Kalır Mı?", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2019, (ss. 41-67), s. 42-43.

kurallar bakımından sosyalizmin doğasına uygun özelliklere sahip olmamasıdır.¹⁶⁵ Hukuk biçimleri, toplumdan topluma aktarılırken o toplumun yapısına, ideolojisine vs. uyarlanacağından dolayı orijinal formunu ve içeriğini koruyamayabilir. Buradan yola çıkarak sosyalist toplumların, hukuk biçimlerini devralırken kısmi bozuklukların oluşmasını, değiştirilmesini ve yeni anlamlar yüklenmesini doğal karşılamak yerinde olacaktır.¹⁶⁶

Toplumun benimsemiş olduğu ideoloji, o topluma ait olan hukuk biçiminin de ideolojisidir. Bu noktada hukukun tarafsız olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Konuyla ilgili Akbaş, Alan Hunt'a atıfta bulunarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Hukuk, toplum hakkında karmaşık bir tutumlar, değerler ve kuramlar seti taşıdığı ve yaydığı için ideolojiktir. Onun ideolojik içeriği, egemen ideolojinin bir parçasını oluşturur; zira bu tutum ve değerler, mevcut toplumsal düzeni dayatır ve meşrulaştırır.¹⁶⁷

Hukuk, toplumsal ilişkileri düzenleyen ve mevcut siyasal sistem tarafından yasalaştırılan bir kurallar sistemi olarak ele alındığında ideoloji ile ilişkili olduğu aşikardır. Esasında ideoloji, hukuk ve siyaset birbiri ile bağlantılı kavramlardır. İdeolojilerin politik spektrum (siyasi yelpaze) içerisinde dağılmasına benzer şekilde hukuki sistemler de dağılmaktadır. Bu nedenle ideolojilerden bahsedildiği gibi hukuk sistemlerinden de liberal, faşist, sosyalist vb. şekilde söz etmek mümkündür. Ancak Marx ve Engels'in yazılarında genellikle hukukun ideoloji ile olan ilişkisine dair eleştirel yaklaşımlar ile karşılaşmaktadır.¹⁶⁸

Onur Karahanoğulları, Marx ve Engels'in hukuk ile olan ilişkisini şu şekilde açıklamaktadır:

Marx ve Engels'in çalışmalarından yola çıkılarak bir hukuk felsefesinin kurulamazlığının yanı sıra, Marx ve Engels'in, hukuk genel teorisine, yani hukukun temel kavram, kural, ilke ve kategorilerine ilişkin de bütünsel bir çalışması bulunmamaktadır. Üretim ilişkilerinin birincil hukuksal yansımaları olan mülkiyet ve sözleşme kurumları, bu anlamda ayrıcalıklı konulardır. Hukukçulara salt hukuki kavramlar olarak görünen mülkiyet ve sözleşmenin üretim ilişkileriyle bağlantısına ilişkin birçok saptama Marx ve Engels'in yazılarında bulunmaktadır. [...] Özetle, Marx ve Engels'in çalışmalarında, bir hukuk felsefesi inşa etme çabası olmadığı gibi, hukukun sistemli ve bütünsel bir çözümlemesi bulunmamaktadır. Ayrıca, kapitalizmi aşma sürecinde veya aşmış olan bir toplumsal yapıda nasıl bir hukuk

¹⁶⁵ Elemer Polay, "Sosyalist Ülkelerde Roma Hukuku", (Çev. Belgin Erdoğan), *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 7, 1971, (ss. 229-243), s. 231.

¹⁶⁶ Şeyma Sağdıç, a.g.m., s.62.

¹⁶⁷ Kasım Akbaş, "İdeoloji Olarak Hukuk", *Hukuk Kuramı*, Cilt: 5, Sayı: 3, 2018, (ss. 50-71), s.58.

¹⁶⁸ Christine Sypnowich, "Law and Ideology", (Ed. Edward N. Zalta), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/law-ideology/> (Erişim Tarihi: 14.05.2023)

oluşacağına veya oluşup oluşmayacağına ilişkin de yeterli açıklık yoktur. Hukuk söz konusu olduğunda Marksizm'in temel uğraşı hukuksal dünya anlayışının eleştirisidir.¹⁶⁹

Marksist düşünceye göre hukukun kaynağı tarih dışı doğal kriterlerde ve akılda olmadığından dolayı buralarda aranmamalıdır. Bu bağlamda Marksist görüş, doğal hukukçu görüşlerden ve rasyonalizmden ayrı bir konumda bulunmaktadır. Sosyalist hareket ve işçi sınıfını merkeze alan bir kuram¹⁷⁰ olan Marksist teoriye göre, kapitalist sistemler zaman içinde yerini sosyalizme bırakacaktır. Bu noktada sosyalizmi açıklamak gerekmektedir.

Sosyalist düşünce Thomas More'un Ütopyası'na dek götürülebilse de sosyalizmin siyasi bir inanç olarak şekillenmesi 19. yüzyılın başlarında henüz gerçekleşmiş değildir. Sosyalizmin ilk şekli incelendiğinde köktenci, ütopycı ve devrimci karakter taşımaya eğilimli olduğu gözlemlenmektedir. Sosyalizmin Karl Marx'ın da temsilciliğini yaptığı en önemli amacı, ekonomiyi kaldırmak ve ortak mülkiyet prensibi üzerinde sosyalist toplumu inşa etmektir.¹⁷¹

19. yüzyılın ortalarından itibaren çalışma şartları ile ücretlerin iyileştirilmiş ve sendikalar ile sosyalist siyasi partiler büyümüştür. Bu gelişmeler neticesinde, işçi sınıfının kapitalist toplum ile bütünleşmesini yansıtan reformist bir sosyalist gelenek ortaya çıkmıştır. Reformist sosyalist gelenek, parlamenter yolu benimsemiş ve sosyalizme geçişin barışçıl, yasal, aşamalı bir şekilde mümkün olabileceğini savunmuştur. Hümanist gelenek ve revizyonist Marksizm, reformist sosyalist geleneğin iki kaynağını oluşturmaktadır.¹⁷²

Sanayi kapitalizmine tepki olarak ortaya çıkan sosyalizm, Atilla Yayla'nın ifadesine göre; aslında bir politik ekonomi kuramıdır. Sosyalizm, özel mülkiyetin kaldırılmasını savunmaktadır. Üretim araçlarındaki özel mülkiyetin kaldırılması onları toplumsallaştırmaktadır. Sosyalizm, kapitalizmin zıddını ifade eder. Ancak aynı

¹⁶⁹ Onur Karahanoğulları, "Marksizm ve Hukuk", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 57, Sayı: 2, 2002, (ss. 61-92), s.62-63.

¹⁷⁰ Ceren Kalfa Ataay, *Türkiye'de Sosyalist Düşünce ve Hareketlerin İşçi Sınıfı İle İlişkisi (1968-71) Fabrika İşgal Eylemleri*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Ankara, 2008, s.6.

¹⁷¹ Alesker Aleskerov, *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişimleri*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Ankara, 2007, s.178.

¹⁷² Andrew Heywood, a.g.e., s.66.

zamanda Kapitalist sistemlerin demokrasi yanlısı olmasının aksine, sosyalizm diktatörlüğü getirmekte ve gerektirmektedir.¹⁷³

Kavram olarak sosyalizm, 1827 yılında ilk kez Robert Owen tarafından liberal çizgideki kapitalist bireyci anlayışa karşı çıkmak amacıyla kullanılmıştır. 1848 yılına kadar sosyalizm bireycilik karşıtı anlamıyla kullanılmıştır. Ancak bu tarihten itibaren insan haklarının ekonomik ve sosyal anlayış çerçevesinde incelenmesine dayanan yeni bir toplum düzenini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Modern sosyalizmin kurucuları olarak bilinen Marx ve Engels, sosyalizmi kapitalizmin yadsınması olarak nitelendirmektedir.¹⁷⁴

Sosyalizm, liberal piyasa toplumunu yerme biçimi olarak ortaya çıkmış ve kapitalizme alternatif bir ekonomi modeli getirmiştir. 19. yüzyılda Avrupa’da meydana gelen sosyal değişimler, emekçilerin emeklerinin karşılığını alabilmesi ve haklarının korunması için mücadele etmeyi hedefleyen sosyalist düşüncenin doğuşunu tetiklemiştir. Sosyalizmin benimsemiş olduğu ana prensip, üretimin devlet tekelinde toplanmasıyla birlikte devletin de ekonomik role sahip olmasıdır. Sosyalizmin Thomas More’un Ütopya’sına değin götürülebileceğini az önce dile getirmiştik. Bu sosyalizm ütöpik sosyalizmdir. Bir ideoloji olarak doğuşu 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Karl Marx ve Engels kurucusu oldukları bu sosyalizme bilimsel sosyalizm ismi vererek, onu ütöpik sosyalizmden ayırmıştır.¹⁷⁵

Stalin’in belirttiğine göre sosyalizmin üç temel eğilimi bulunmaktadır. Bunları reformizm, anarşizm ve Marksizm olarak sıralamış ve açıklamalarını ise şu şekilde yapmıştır:

Reformizm (Bernstein ve ötekiler), sosyalizmi uzak bir erek olarak görür, bundan öte bir şey değil ve gerçekte sosyalist devrimi reddeder ve sosyalizmi barışçı araçlarla kurmayı amaçlar. Reformizm, sınıf mücadelesini değil, sınıf iş birliğini savunur. Bu reformizm, günden güne çürümekte, günden güne sosyalizme benzer yanlarının tümünü yitirmektedir. [...] Marksizm ve anarşizme gelince, iş bambaşkadır: her ikisi de bugün, sosyalist eğilimler olarak kabul

¹⁷³ Atilla Yayla, a.g.m., s.73-74.

¹⁷⁴ Kemal Yakut, “Kapitalizm, Sosyalizm ve Milliyetçiliğin Ortaya Çıkması”, İçinde: *Çağdaş Dünya Tarihi*, (Ed. İhsan Güneş; Cahit Bilim) Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1078, Eskişehir, 1999, s. 96.

¹⁷⁵ Ali Fuat Gökçe; Ahmet Tunç; Yüksel Koçak, “Sosyalizmden Kapitalizme, Geçiş Ekonomilerinin Hukuki Normlarında Neo-Liberal İzler: Azerbaycan”, *I. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret Ve Lojistik Kongresi*, Kars, 1-3 Ekim 2015, (ss.235-258), s.239-240.

edilmektedir, her ikisi de birbirlerine karşı şiddetli bir mücadele vermektedirler, her ikisi de kendilerini, proletaryaya gerçek sosyalist öğretiler olarak sunmaya çalışmaktadırlar.¹⁷⁶

Sosyalizmi kapitalist liberal sistemin bir uzantısı olarak görenler de bulunmakla birlikte, çok kuvvetli yönüyle liberalizmin ilkelerini reddetmektedir. İkisinin çatıştığı noktaya örnek olarak:

Liberalizm eşit vatandaşlığı insan özgürlüğünün temeli ve garantisi olarak gördü, yani insan özgürlüğü siyasi olanın dışındaki alanlarda eşitsizdi. Sosyalizm, tersine, siyasi eşitliğin kuruluşunu, insan yaşamı toplamını eşit insanlar cemaatiyle bütünleştirmenin ilk adımı ve aracı olarak düşündü.¹⁷⁷

Bauman'a göre liberal düşüncede cemaat bireyin özgürlüğünün önündeki engellerden biriyken, sosyalizmde cemaat ise yeniden inşa edilmesi gereken bir bütünleşme tipidir. Marx'ın düşüncesinde hukuk, tamamen geçicidir ve kaderinde mutlak yıkılış vardır. Hukukun amacı, sınıf mücadelesinde ezilen sınıfın düşmanlarını yenmektir. Bu tarihsel görev yerine getirildiği zaman hukuk, kendi kendine yok olacak olan bir kurumdur.¹⁷⁸

Andrew Heywood sosyalizmin unsurlarını topluluk, kardeşlik, sosyal eşitlik, ihtiyaç, sosyal sınıf ve ortak mülkiyet olarak sıralamaktadır. Sosyalistler, bireysel davranışları toplumsal etkenlerle açıklamaktadır. Bireyin sahip olduğu kimlik; kurduğu sosyal ilişkiler, ait olduğu toplumsal grup ve yapı doğrultusunda şekillenmektedir. Bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinde yoldaşlık ve kardeşlik bağları ön plana çıkmaktadır. Bu görüş, sosyalistleri rekabete değil iş birliğine ve toplumsallığa teşvik etmektedir. Sosyalist düşüncenin merkezi değeri eşitliktir. Ancak bu eşitlik anlayışı fırsat eşitliğinden çok gelir eşitliği olarak görülmektedir. Ayrıca hukuksal ve siyasal hakların uygulanması açısından da eşitlik önemli bir konumda yer almaktadır. Sosyalizmin ihtiyaç unsuru noktasında Marx'ın dağıtım ilkesi ile karşılaşılmaktadır. Bu ilke kapsamında temel ihtiyaçların karşılanması "herkesten yeteneğine göre ve herkesin ihtiyacına göre" şeklinde gerçekleştirilmelidir. Sosyalist düşünceye göre sınıflar, toplumsal bölünmeyi gerçekleştiren en ciddi faktördür. Sosyalizm sürekli ezilen işçi sınıfının haklarını savunmaktadır. Bu noktada sosyalizm hem ekonomik hem de toplumsal eşitliği savunmakta bu alanlarda var olan eşitsizliklerin bütünüyle kaldırılması

¹⁷⁶ Josef Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?*, (Çev. Muzaffer E. Kabagil), Sol Yayınları, 1976, s.10.

¹⁷⁷ Zygmunt Bauman, *Sosyalizm Aktif Ütopya*, (Çev. Ahmet Araşan), Heretik Yayınları, Ankara, 2016, s. 52.

¹⁷⁸ Henri Levy-Bruhl, *Hukuk Sosyolojisi*, (Çev. Hüsnü Dilli), İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 18-19.

gerektiğini öne sürmektedir. Ortak mülkiyet unsurunu, kimileri sosyalizmin amacı olarak nitelendirirken, kimileri ise geniş çapta eşitlik oluşturulmasındaki araç olarak değerlendirmektedir. Sosyalist düşünce kapsamında özel mülkiyet, bireyi bencillığe ve açgözlülüğe itmektir.¹⁷⁹

Marx, tarihsel süreç içerisindeki iktisadi gelişmeyi primitif komünizm, kölelik, feodalizm, kapitalizm ve sosyalizm olarak beş aşamaya dayandırmaktadır. Son aşama olan sosyalizme gelene dek var olan tüm aşamalarda devrim kaçınılmazdır. Toplum içindeki bu çatışmalar yalnızca farklı üretim biçimine dayanan ve yeni bir toplum sistemi olan sosyalizm ile son bulacaktır.¹⁸⁰ Marx'ın sosyalizmi devrimcidir ve bu nedenle devrim yapılmadan sosyalizm yürürlüğe konulamamaktadır.¹⁸¹ Bu noktada Mao'nun sosyalizme yapmış olduğu en büyük katkının Çinli köylülerin Çin'deki devrimde temel güç olarak görmesidir. Mao önderliği yaptığı ÇKP'nin taşralara yönelmesini dile getirirken aslında Çinli köylülerin “devrimin öncü birlikleri” olacağını öngörmüştür. Çünkü ona göre proletaryacılık yalnızca ekonomik bir nitelik taşımamakla birlikte aynı zamanda bir düşünce biçimidir.¹⁸²

Liberal ideolojiye göre anayasa zaten özünde yani kendiliğinden liberal bir anayasadır ve liberal olmayan anayasalar kabul edilemezdir. Liberal düşüncenin maddeye bürünmüş hali olan anayasa gerçek bir anayasadır. Liberal anayasa, anayasacılığın en yüce ölküsüdür. Bundan kaynaklanması muhtemeldir ki; genellikle liberalizm hareketleri ile anayasacılık hareketleri zaman bakımından ve sebep- sonuç ilişkisi bağlamında belli bir düzlemde mütemediyen kesişmektedir.¹⁸³

Sosyalist anayasacılığın doğum yeri Sovyetler Birliği'dir. Sovyetler Birliği'nde 1918, 1924, 1936 ve 1977 yıllarında olmak üzere toplam dört tane anayasa yapılmıştır. Sosyalist görüşün anayasalar hakkındaki düşüncelerini anlamak için bakılacak en doğru adres Lenin'in tespitidir: “*Hukuk ile hakikat birbirinden uzaklaştığında, anayasa,*

¹⁷⁹ Andrew Heywood, a.g.e., s.66-68.

¹⁸⁰ Kathleen Sears, a.g.e., s.48.

¹⁸¹ Faruk Turinay, “Farklı Siyasi Fikir Akımlarının Anayasa ile İlişkilendirilmesi Üzerine Bir İnceleme”, *Umut Vakfı*, (ss.1-9), s.3, https://www.umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_12%20Ekim-V-1.pdf (Erişim Tarihi: 14.05.2023).

¹⁸² Kathleen Sears, a.g.e., s.136.

¹⁸³ Faruk Turinay, a.g.m., s.2.

uydurma ve hayalidir; ne zaman ki onlar birbirine denk düşer, işte o zaman anayasa gerçektir.” Lenin’in bu ifadeleri anayasanın bir araç olarak görüldüğünü göstermekteyken, Stalin ise Sovyetler Birliği anayasasının yegâne demokratik anayasa olduğunu ileri sürmektedir.¹⁸⁴

Anayasalar ait oldukları toplumlar hakkında geniş bilgiler içermektedir. Bu bilgiler içerisinde en açık ve belirgin olan nokta ise; anayasa metinlerinde bulunan “anayasal uyruklar” konusu altında ülke vatandaşlarının kimler olduğunu tarif eden ifadelerin bulunmasıdır.¹⁸⁵

Ekonomik alanda yapılan düzenlemeler ile doğru orantılı olarak Yeni Ekonomi Politikası (NEP) meydana gelmiştir. NEP döneminde “sosyalist hukukun, kanunların ve yasallık ilkesinin burjuva toplumunun hukuki yapılarından farklı olduğu” üzerinde durulmuştur. Sosyalist disiplinin temelinde bulunan sınıfsız toplum anlayışı bahsi geçen farklılığın kaynağını teşkil etmektedir. Sınıflı toplumların, sosyalist ideoloji tarafından aşılması umut edilmekle birlikte aynı zamanda kapitalist gruplara verilen ödümlerin de hukuki bir temele oturtulması beklenmektedir.¹⁸⁶

Sosyalist hukuk sistemlerinde, anayasa yargısının kurumsallaşması yani anayasacılığın gelişmesi henüz son yıllarda gözlemlenmektedir. Bu kurumsallaşma çerçevesinde, sosyalist sistem içinde yeni yönelimlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

3.3. Anayasal Dönüşüm Süreçleri

29 Eylül 1949 tarihinde Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı’nın Birinci Genel Kurul Toplantısı, Merkezi Halk Hükümeti Komitesini seçmiştir. Merkezi Halk Hükümeti Komitesi, 1 Ekim 1949’da Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşunu ilan etmiş ve geçici bir anayasa işlevi gören “Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı Ortak Programı”nı kabul etmiştir. 1949 yılında ilan edilen “Çin Halk Siyasi Danışma

¹⁸⁴ Faruk Turinay, a.g.m., s.3.

¹⁸⁵ Berra Besler, “Açılış Konuşması”, (Ed. Ozan Ergül), *Anayasa Yapımı ve Anayasal Değişim Türkiye’de Anayasal Değişim Beklentileri Uluslararası Sempozyum*, Türkiye Barolar Birliği, 2010, s. 27.

¹⁸⁶ Ateş Uslu, “Sovyet Hukuk Doktrininde uluslararası Hukuk Teorileri”, *Praksis*, Sayı:11, (ss. 145-168), s. 147-148.

Konferansı Ortak Programı”, gerçek anlamda bir anayasa olmasa da geçici bir anayasa işlevi görmüş ve anayasa yapımının temelini atmıştır.¹⁸⁷

20 Eylül 1954 tarihinde ÇHC’nin Birinci Ulusal Halk Kongresi’nin (UHK) ilk oturumunda 4 bölümden oluşan 106 maddelik ilk anayasa kabul edilmiştir. 1954 Anayasası daha detaylı bir anayasadır. ÇHC’nin ilk anayasasıdır ve ÇHC’nin kuruluşunun arifesinde Merkezi Halk Hükümeti Komitesi tarafından formüle edilen ve geçici bir anayasa işlevi gören Ortak Program’da yapılan değişiklikler temelinde formüle edilmiştir. 1954 Anayasası, Çin’in kademeli olarak sosyalist bir topluma geçişini garanti altına alan sosyalist tipte bir anayasadır. Çin halkının devrimlerle geçecek olan ilk yıllarında ÇKP’nin öncü rolünü ve Çin toplumundaki tüm demokratik sınıfların, demokratik partilerin ve halk örgütlerinin geniş halk demokratik birleşik cephesinde ÇKP’nin öncü konumunu netleştirmektedir. Sosyalist toplumun oluşmasına hız kazandıran anayasa, sosyalizmin inşasında geniş halk kitlelerinin coşkusu hareketi geçirmiş ve sosyalist girişimlerin güçlü gelişimine ivme kazandırmıştır. Ayrıca Çin’in sosyalist demokrasiye doğru ilerlemesi ve hukuk sisteminin inşası için bir başlangıç olmuştur.¹⁸⁸

ÇHC’nin 30 madden oluşan ikinci anayasası, 17 Ocak 1975 tarihinde Dördüncü UHK’nin ilk oturumunda kabul edilmiş olan 1975 Anayasası olarak bilinmektedir. Bu anayasa Kültür Devrimi döneminde yapıldığından dolayı, üzerinde bu dönemin etkilerini taşımaktadır.

Kültür Devrimi sona erdikten sonra, ÇHC’nin üçüncü anayasası 5 Mart 1978 tarihinde Beşinci UHK’nin ilk oturumunda kabul edilmiştir. 1978 anayasası 4 bölüm ve 60 maddeden oluşmaktadır. İçerik olarak 1954 Anayasasının bazı temel ilkelerini miras almıştır. Sosyalist demokrasinin ileriye taşınması ile bilim ve eğitimin güçlü bir şekilde geliştirilmesi ihtiyacını vurgulamıştır. 1978 anayasasında devlet kurumlarına ilişkin

¹⁸⁷ “中华人民共和国宪法史”(Çin Halk Cumhuriyeti Anayasasının Tarihçesi), “文山州人民政府办公室”(Wenshan Eyaleti Halk Hükümet Ofisi), 17.12.2021, <http://ynqb.gov.cn/info/5533/289915.htm>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

¹⁸⁸ “百年中国共产党与中国宪法的发展历程”(Çin Komünist Partisi’nin Yüz Yılı ve Çin Anayasası’nın Gelişimi), 全国人民代表大会 (Ulusal Halk Kongresi Sitesi), 07.12.2021, <http://www.npc.gov.cn/npc/c30834/202112/438cc0fa387145319cfd9180dda9a3f2.shtml>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

hükümler 1975 Anayasası'na göre daha kapsamlı ve spesifik olup savcılık organları yeniden yapılandırılmıştır. Vatandaşların temel hak ve ödevlerine çok sayıda ekleme yapılmış, 1975 Anayasası'nda ilgili maddelerin sayısı 4 iken 16'ya çıkarılmıştır. Vatandaşların şikâyet ve itirazda bulunma hakkı düzenlenmiştir.¹⁸⁹

Günümüzde hâlâ kullanılmakta olan ÇHC'nin dördüncü anayasası, 4 Aralık 1982 tarihinde Beşinci UHK'nin beşinci oturumunda kabul edilmiştir. Bu anayasa, 12 Nisan 1988 tarihinde Yedinci UHK'nin birinci oturumunda kabul edilen ÇHC Anayasası Değişiklikleri; 29 Mart 1993 tarihinde Sekizinci UHK'nin birinci oturumunda kabul edilen ÇHC Anayasası Değişiklikleri; 15 Mart 1999 tarihinde Dokuzuncu UHK'nin ikinci oturumunda kabul edilen ÇHC Anayasası Değişiklikleri; 14 Mart 2004 tarihinde Onuncu UHK'nin ikinci oturumunda kabul edilen ÇHC Anayasası Değişikliği ve 11 Mart 2018 tarihinde On üçüncü UHK'nin birinci oturumunda kabul edilen değişiklikler ile sürekli değişerek geçerliliğini korumuştur.¹⁹⁰

1982 yılında kabul edilen anayasada günümüze gelene kadar 5 kez değişikliğe gidilmiştir. Ekonomik girişimlere izin verilmesi, özel sektörün tanınması ve gelişimine izin verilmesi, toprağın kullanım hakkının devredilmesine olanak tanınması, sosyalist piyasa ekonomisine geçiş, kamusal olmayan ekonominin teşvik edilmesi, kanunlara uygun olarak elde edilen özel mülklerin dokunulmazlığı ve ekonomik kalkınma düzeyiyle uyumlu bir sosyal güvenlik sisteminin kurulması, anayasada yapılan değişikliklerin başlıca konularıdır.¹⁹¹

¹⁸⁹ “中华人民共和国宪法制定和发展完善历程”(Çin Halk Cumhuriyeti Anayasasının Oluşum ve Gelişim Tarihi), *全国人民代表大会 (Ulusal Halk Kongresi Sitesi)*, 24.08.2021, <http://www.npc.gov.cn/npc/dzlfxzgcl70nlfic/202108/8495c61fa0dc4cc8b69079fef7fa8af8.shtml>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

¹⁹⁰ “中华人民共和国宪法史”(Çin Halk Cumhuriyeti Anayasasının Tarihçesi), “*文山州人民政府办公室*”(Wenshan Eyaleti Halk Hükümet Ofisi), 17.12.2021, <http://ynqb.gov.cn/info/5533/289915.htm>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

¹⁹¹ Seriyeye Sezen, “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 40, Sayı: 1, 2007, (ss. 27-56), s. 33-35.

3.4. 2018 Anayasası ve Temel Özellikleri

3.4.1. Anayasanın İşleyişi

Çin anayasal sistemi son olarak 2018 yılında düzenlenmiş ve bu düzenleme ile anayasa 143 madde olarak kabul edilmiştir. Bu hükümler 4 bölüm altında düzenlenmiştir. Bazı bölümler kısımlara ayrılmış olup maddeler kenar başlıkları altında düzenlenmiştir. Anayasanın Önsöz kısmında Çin'in dünya tarihinin en eski devletlerinden biri olduğu, çeşitli ırkların halkların müşterek yarattığı, aydınlık ve parlak kültür ile onurlu devrim geleneğine sahip olduğu vurgulanmıştır. Önsöz kısmında, 1949'da Mao'nun liderliğinde uzun süre devam eden mücadele sonucunda Çin'in kurulmasından, Çin halkının devlet gücünü ele geçirmesi ve devletin asıl sahibi olmasından bahsedilmektedir. Ayrıca bu kısımda sosyalist mülkiyetin oluşumu, sömürgeci sınıfın yok edildiği, köylü işçiyi temel alan halk egemenliğinin tesis edildiği, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun emperyalizme ve hegemonik güçlere karşı mücadeleyi kazandığı, Çin komünist partisi liderliğinde Marksizm-Leninizm önderliğinden Maoizm yönlendirmeleri altında halk egemenliğinin sürdürüleceği ve yüksek medeniyet ve demokratik sosyalist devrimi gerçekleştireceği vurgulanmaktadır.

Anayasanın birinci bölümü genel hükümleri içermekte olup yönetim şekli, hükümet rejimi, devlet organlarının kurulma şekli, ırk politikası, anayasal hukukun geçerliliği, ekonomik sistem ve gelir dağıtım sistemi, devlet işletmeleri ekonomisi; kolektif ekonomi, doğal kaynakların kullanımı ve aidiyeti, toprak sistemi, ortak mülkiyet, özel mülkiyet, üretim, birikim ve tüketim, planlı ekonomi vs. maddeler halinde toplamda 32 madde olarak düzenlenmiştir.

İkinci bölüm vatandaşın temel hak ve mükellefiyetinden bahsetmekte olup 33-56. maddeleri kapsamaktadır.

Anayasanın en kapsamlı bölümü üçüncü bölümdür. Bu bölümde devlet organlarının yapısı ve işleyişine ilişkin hükümler yer almaktadır.

Anayasanın üçüncü bölümü devlet organları adı altında düzenlenmiş olup 8 kısımdan oluşmaktadır:

1. Kısım- Ulusal Halk Kongresi (57-78. maddeler)
2. Kısım- Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı (79-84. maddeler)
3. Kısım- Devlet Konseyi (85-92. maddeler)

4. Kısım- Merkezi Askeri Komite (93-94. maddeler)
5. Kısım- Çeşitli Kademelerdeki Yerel Halk Kongreleri ve Çeşitli Kademelerdeki Yerel Halk Hükümetleri (95-111. maddeler)
6. Kısım- Azınlıkların Kendini Yönettiği Otonom Organlar (112-122. maddeler)
7. Kısım- Denetleme Komisyonları (123-127. maddeler)
8. Kısım- Halk Mahkemeleri ve Halk Savcılığı (128-140. maddeler)

Dördüncü bölüm Ulusal bayrak, simge, marş ve başkentten bahsetmektedir. 141-143. maddeler bu bölüm altındadır.

Anayasanın yapısı ve sistematığı bakımından değerlendirildiğinde, bu metin ayrıntılı maddeler halinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu anayasa kazuistik bir anayasadır. Anayasa aynı zamanda sert bir anayasa niteliğindedir. Her bir halde anayasadaki değişiklik komünist partinin, yani devlete egemen olan gücün iradesi kapsamındadır.

İdeolojik ve siyasi rejim doğrultusunda değerlendirilmek gerekirse, Çin anayasası totaliter bir sistemin yani sosyalizmin anayasasıdır. Anayasada yer alan insan hak ve özgürlükleri sözde demokratik, özde totaliter bir niteliğe sahiptir. Günümüzde Çin siyasi sistemine yöneltilen en büyük eleştirilerin temelinde de insan hakları ihlalleri yer almaktadır.

3.4.2. Devletin Yapısı

Çin Halk Cumhuriyeti anayasasının ilk üç maddesi şu şekildedir:

Madde 1: Çin Halk Cumhuriyeti işçi ve köylü sınıflarının birliğine dayanan ve işçi sınıfının öncülük ettiği demokratik halk egemenliği ile yönetilen sosyalist bir devlettir.

Sosyalist sistem, Çin Halk Cumhuriyeti'nin temel düzenidir. Çin Komünist Partisi'nin liderliği, Çin'e özgü sosyalizmin belirleyici özelliğidir. Herhangi bir kurumun veya bireyin sosyalist sisteme zarar vermesi yasaktır.

Madde 2: Çin Halk Cumhuriyeti'nde egemenlik tamamen halka aittir.

Halkın devlet yetkisini kullanmasına aracılık eden organlar, Ulusal Halk Kongresi ve her derecedeki yerel halk kongreleridir.

Halk, kanun hükümlerine göre, çeşitli araçlarla ve çeşitli yollarla devlet işlerini, ekonomik ve kültürel girişimleri ve sosyal işleri düzenler.

Madde 3: Çin Halk Cumhuriyeti'nin devlet kurumları demokratik merkezîyetçilik ilkesini uygular.

Ulusal Halk Kongresi ve her derecedeki yerel halk kongreleri, demokratik seçim ile oluşturulur, halka karşı sorumludur ve halkın gözetimine tabidir.

Devletin tüm idari, denetim, yargı ve savcılık organları halk kongreleri tarafından oluşturulur, halk kongrelerine karşı sorumludur ve halk kongrelerinin gözetimine tabidir.

Merkezi ve yerel devlet kurumları arasındaki görev ve yetkilerin ayrımında, merkezi makamların birleşik liderliği altında yerel makamların girişim ve teşvikine imkân tanıma ilkesine saygı gösterilir.¹⁹²

Bu maddelerde açıkça belirtildiği gibi, ÇHC'nin benimsediği sistem sosyalist sistemdir. Çin'e özgü sosyalizmin ortaya çıkmasındaki faktör ise, Çin Komünist Partisi'nin sistemin en kilit konumunda bulunmasıdır. Sistemdeki ÇKP'nin konumunu belirleyen birinci maddeden sonra, ikinci maddede egemenliğin tamamıyla halka ait olduğunu belirterek partiden sonra halkın geldiğini açıkça söylemektedir. Halkın belirleyici olduğu organ ise Ulusal Halk Kongresi ve yerel halk kongreleri olarak belirlenmiştir. Anayasanın üçüncü maddesinde UHK ve yerel halk kongrelerinin demokratik seçim ile meydana geldiği belirlenmektedir. Demokratik merkezîyetçilik ilkesi devlet kurumlarının temel ilkesidir. 2/3'sinden daha fazlasını ÇKP'lilerin oluşturduğu UHK; idari, denetim, yargı ve savcılık organlarını meydana getirir, gözetler ve onlardan sorumludur.

ÇHC Anayasasının Üçüncü Bölümünün 1. Kısmı Ulusal Halk Kongresi başlığı taşımaktadır. İlgili başlığın maddelerine göre; UHK, en yüksek yetkiye sahip devlet organıdır. Daimî organı ise UHK Daimî Komitesidir. UHK ve UHK Daimî Komitesi devletin yasama yetkisini elinde bulundurmaktadır. UHK her yıl bir kez toplanmakta, her UHK beş yıl görev yapmaktadır. UHK'nin başlıca yetkileri şunlardır: Anayasayı değiştirmek, diğer kanunları kabul etmek ve uygulanmasını sağlamak, devlet başkanını ve yardımcısını seçmek, Yüce Halk Mahkemesi Başkanını ve Yüce Halk Savcılığı Başsavcısını seçmek, savaş ve barışın ilan edilmesine karar vermek vs.¹⁹³

ÇHC'nde yürütme organı devlet başkanı, devlet konseyi ve hükümettir. En yüksek idari otorite devlet başkanına aittir. Devlet konseyi, en yüksek yürütme organıdır. Konsey; başbakan, başbakan yardımcıları, bakanlar, komisyon başkanları Sayıştay başkanı ve genel sekreterden oluşmaktadır.

¹⁹² *Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası*, (Çev. Halil Çeçen) Legal Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 7-8.

¹⁹³ *Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası*, a.g.e., s. 33.

Son anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanı görev süresini iki dönem ile sınırlayan maddede değişikliğe gidilmiştir. 2004 Anayasasının 79. maddesinde “...Çin Halk Cumhuriyeti devleti cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcılarının her bir dönem görev süresi, Ulusal Halk Temsilciler Kongresinin her bir dönem görev süresiyle aynıdır, üst üste görev alma ve görevlendirilme süresi iki dönemi geçemez”¹⁹⁴ denilerek cumhurbaşkanı ve yardımcılarının maksimum görev süresini 10 yıl ile sınırlarken, 2018 Anayasa değişikliği ile ilgili madde “...Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı ve Başkan Yardımcısı, Ulusal Halk Kongresi ile aynı süre boyunca görev yapar.” olarak değiştirilmiştir. Böylece 1982 Anayasasına eklenen bu sınırlama kaldırılarak, günümüzde cumhurbaşkanlık görevini yapmakta olan Xi Jinping süresiz görevde kalma yetkisini verilmiştir.¹⁹⁵

Anayasanın 128. maddesinde ÇHC'nin yargı organı halk mahkemeleri olarak beyan edilmiştir. Halk Mahkemeleri, Yüksek Halk Mahkemesi (YHM), Yerel Halk Mahkemeleri, Askeri Mahkemeler ve Özel Mahkemelerden oluşmaktadır. En yüksek yargı organı, Yüksek halk mahkemesidir. UHK'ne karşı diğer mahkemelerden sorumludur. YHM başkanının görev süresi UHK ile aynıdır. Yasaların denetiminden sorumlu olan Yüksek Halk savcılığı, anayasaya göre diğer yargı organı olarak kabul edilmektedir. Yüksek Halk savcılığı başkanının görev süresi de UHK süresi ile aynıdır.

Çin, bir parti devletidir. ÇKP Genel Sekreteri aynı zamanda ÇHC Devlet Başkanındır. ÇKP dışında 8 parti bulunuyor olsa da bu partiler son derece etkisiz ve ÇKP'nin önderliğini desteklemektedirler. Siyasal yaşamda diğer partilerin hareket alanı bulursa da rejimle ilgili karar ve yetki söz konusu olduğunda tek söz sahibi ÇKP'dir. ÇKP'nin kararları ve devletin kararları arasında fark yoktur.¹⁹⁶ Sistem üzerindeki tek egemen güç partidir. Devlet kurumları ve diğer tüm yapılanmaları denetleme gücüne sahiptir. Partinin benimsediği ideoloji toplum tarafından da benimsenmelidir. Aksi takdirde yaptırımlar uygulanmaktadır. ÇKP'nin organları ülkenin tüm kurum ve

¹⁹⁴ *Çin Halk Cumhuriyeti Devleti Hukuk Derlemeleri*, (Der. İbrahim Kıyma, İsmail Kıyma), Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 21.

¹⁹⁵ “Çin Devlet Başkanı Şi'nin süresiz görevde kalmasının önü açıldı”, Anadolu Ajansı, 11 Mart 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-devlet-baskani-sinin-suresiz-gorevde-kalmasinin-onu-acildi/1085546>, (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

¹⁹⁶ Umur Turgut Yıldırım, “Çin Halk Cumhuriyeti ve Küba Cumhuriyeti'nin Karşılaştırılması: Değişen Düzendeki Anayasal Siyasal Sistem ve Ekonomi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2022, (ss.469-482) s. 476.

kuruluşlarına yerleştirilmiştir. Okullardan hastanelere, silahlı kuvvetlerden yerel yönetimlere her yerde ÇKP temsilcilikleriyle karşılaşmak mümkündür.¹⁹⁷

3.4.3. Temel Hak ve Özgürlükler

ÇHC Anayasasının İkinci Bölümü “vatandaşların temel hak ve mükellefiyetleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm 33-56. Maddeye kadar olan kısmı kapsar. İlk maddede tüm vatandaşların kanun önünde eşit olduğunu, anayasa ve kanunlarda öngörülen haklara sahip olduğu, ödevleri ise yerine getirmekle yükümlü olduğunu, en önemlisi ise devletin insan haklarını koruduğunu dile getirmektedir.¹⁹⁸ Uluslararası kamuoyunun Çin’i en çok eleştirdiği konulardan biri insan hakları ihlalleridir. 1 Eylül 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’nin açıkladığı rapor, Çin yönetimi tarafından gerçekleştirilen ve “ciddi insan hakları ihlali” olarak kabul edilen uygulamaların “insanlık suçu potansiyeline sahip olabileceğini” ifade edilmiştir.¹⁹⁹

Anayasanın ilgili maddelerine göre vatandaşlar aşağıdaki haklara sahiptir.

Siyasal haklar ve özgürlükler: Vatandaşlar; devlet yönetimine katılma, seçme ve seçilme, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, toplanma ve gösteri yapma özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü gibi siyasi haklara ve özgürlüklere sahiptir.

Sosyal haklar ve özgürlükler: Vatandaşlar; eğitim, sağlık, çalışma, emeklilik, barınma, sosyal yardım ve kültürel faaliyetlere katılma gibi sosyal haklara ve özgürlüklere sahiptir.

Kişisel haklar ve özgürlükler: Vatandaşlar; yaşam hakkı, kişisel özgürlük ve güvenlik hakkı, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı hakkı, özel hayatın gizliliği hakkı gibi kişisel haklara ve özgürlüklere sahiptir.

Çin Anayasasında düzenlenen temel hak ve özgürlükler, Çin Halk Cumhuriyeti’nin yasaları ve diğer mevzuatlarla ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

¹⁹⁷ Gülisareayi Tuoheti, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Yerel Yönetimler”, *Yerel Politikalar*, Cilt: 6, 2014, (ss. 65-76), s. 66.

¹⁹⁸ *Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası*, a.g.e., s. 22.

¹⁹⁹ “BM’den ‘Uygurlar raporu’: Çin’in uygulamaları insan hakları ihlali, insanlık suçu olabilir”, Euronews, 1 Eylül 2022, <https://tr.euronews.com/2022/09/01/bmden-uygurlar-raporu-cinin-uygulamaları-insan-hakları-ihlali-insanlık-sucu-olabilir>, (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

Yasalarda mevcut olan ama gerçekte kısıtlamalarla karşılaşan hak ve özgürlükler bulunmaktadır. Bunlardan biri de ifade özgürlüğüdür. ÇKP'nin hakimiyetine tavsiye niteliğinde olsa bile herhangi bir söylemde bulunmak hapis cezasıyla cezalandırılabilir. ²⁰⁰

3.5. Çin Hukuk Sisteminin Genel Çerçevesi

Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğunda önceden benimsenmiş olan rejimlerden gelen ve devam ettirilebilecek bir hukuk sisteminin varlığından söz etmek pek de mümkün değildir. Böyle bir hukuk sisteminin var olsaydı bile Çin sosyalist sisteminin oluşumu sırasında yeniden oluşturulmaya tabi tutulacağı şüphe götürmez bir gerçektir. Çin'e özgü sosyalist hukuk sisteminin oluşmaya başlaması Deng'in reformları ve dışa açılımın başladığı yıllara denk gelmektedir. 1982 anayasasının yapıyla başlayan bu süreçte, hukuka dayalı yönetim istikrarlı bir şekilde geliştirilmiş, yargı sistemi sürekli olarak iyileştirilmiş ve tüm toplumda hukukun üstünlüğü kavramı önemli ölçüde geliştirilmiştir. ²⁰¹

Çin Anayasası, hukuk sistemi içinde en yüksek hukuki geçerliliğe sahiptir. Tüm kanunların, idari düzenlemelerin ve yerel düzenlemelerin yapımı anayasaya dayanmalı ve anayasa ile çelişmemelidir.

Anayasa, devletin yasama yetkisinin Ulusal Halk Kongresi ve Ulusal Halk Kongresi Daimî Komitesi tarafından kullanılmasını öngörmektedir. UHK ve UHK Daimî Komitesi, kanunla düzenlenmesi gereken tüm sosyal ilişkiler hakkında kanun çıkarma yetkisine sahiptir. UHK ve UHK Daimî Komitesi tarafından çıkarılan kanunlar hukuk sisteminin temel dayanağı niteliğindedir. Çin'e özgü hukuk sistemi üç düzeye ayrılmıştır: Yasalar, idari düzenlemeler ve yerel düzenlemeler. Yedi hukuk dalından oluşmaktadır: 1) Anayasa ve Anayasayla İlgili Hukuk, 2) Medeni ve Ticaret Hukuku, 3)

²⁰⁰ Özcan Kılıç, "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Basın Özgürlüğü", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2014, (ss.10-16), s. 16.

²⁰¹ "中国的法律体系"(Çin'in hukuk sistemi), *中华人民共和国商务部*(Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı), 9.2022, <https://fdi.mofcom.gov.cn/come-newzonghe.html?parentId=124&name=%E4%B8%AD%E5%9B%BD%E6%B3%95%E5%BE%8B%E4%BD%93%E7%B3%BB%E4%BB%8B%E7%BB%8D&comeID=3>, (19.08.2023).

İdare Hukuku, 4) Ekonomi Hukuku, 5) Sosyal Hukuk, 6) Ceza Hukuku, 7) Usul Hukuku ve Usul Dışı Hukuk.²⁰²

Anayasadan sonra gelen bu yedi hukuk dalının her birinin altında ayrı ayrı hukuklar barınmaktadır. Anayasa ve Anayasayla İlgili Hukuk'un altında; Mevzuat Hukuku, Seçim Hukuku, Örgütler Hukuku gibi 51 alt kanun düzenlenmiştir. Medeni ve Ticaret Hukuku'nun içerisinde ise Sözleşme hukuku, Medeni Hukuku, Eşya Hukuku, Haksız Fiiller Hukuku, Evlilik Hukuku, Veraset Hukuku, Şirketler Hukuku, Senet Hukuku, Deniz Ticaret Hukuku, Ticaret Hukuku ve Sigorta Hukuku gibi 24 kanun düzenlenmiştir. İdare Hukuku ise: Kültür Varlıklarını Koruma Hukuku, Askerlik Hukuku, Gümrük Hukuku, Eğitim Hukuku ve Spor Hukuku gibi 96 adet hukuk dalını içermektedir. Bu şekilde Ekonomi Hukuku 83, Sosyal Hukuk 28, Ceza Hukuku 4 ve Usul ve Usul Dışı Hukuk 11 alt kanunu kendi bünyesinde barındırmaktadır. 1 Eylül 2023'teki 14. Ulusal Halk Kongresi Daimî Komitesi'nin hukuk departmanı tarafından sınıflandırılan beşinci toplantının sona erdiği tarih itibariyle Çin'de anayasa ile birlikte 198 kanun yürürlükte bulunmaktadır.²⁰³

Devlet yönetiminde hukukun üstünlüğünün sağlanması, Devlet yönetiminin modernizasyonunun bir parçasıdır. Çin'in gelişimi yeni bir reform aşamasına girdikçe, yasama çalışmasının giderek daha önemli hale geldiği görülmektedir. Reform ve dışa açılmanın ilk günlerinde, “bir yandan reformun, diğer yandan hukukun üstünlüğünün takip edilmesi” önerildiğinde, yasamanın reform için bir güvence olarak işlevine vurgu yapılmış ve yasama çalışmaları esas olarak reform sürecinin ihtiyaçlarına göre uyarlanmıştır.²⁰⁴

Son 40 yılda sürekli reformlar gerçekleşmesine rağmen bu reformlar iktisadi alanları temel almakta siyasi rejime sirayet etmemektedir. Partinin liderliği, konumu ve

²⁰² “中国法律体系是一个有机统一整体”(Çin'in Hukuk Sistemi Organik ve Birleşik Bir Bütündür), *全国人民代表大会 (Ulusal Halk Kongresi Sitesi)*, 15.07.2008, http://www.npc.gov.cn/c2/c189/c221/201905/t20190522_106223.html, (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

²⁰³ “现行有效法律目录 (298 件)” (Yürürlükteki yasaların kataloğu (298)), *全国人民代表大会 (Ulusal Halk Kongresi Sitesi)*, 05.09.2023, http://www.npc.gov.cn/c2/c30834/202309/t20230905_431560.html, (Erişim Tarihi: 10.09.2023).

²⁰⁴ 付子堂 (Fu Zitang), *立法与改革: 以法律修改为重心的考察* (Mevzuat ve Reform: Kanun Revizyonuna Odaklı Bir İnceleme), *法学研究 (Hukuk Çalışmaları)*, No: 6, 2014, (pp. 47-62), p. 61.

yetkileri daha da sağlamlaşmıştır. Bu nedenle Çin'in hukuk sistemi, karmaşık ve otoriter bir yapıya sahiptir. Temel olarak Komünist Parti'nin kontrolü altındadır. Çin'de yargı bağımsız değildir ve siyasi etkilere açıktır. İnsan hakları ihlalleri sık görölür ve yargı kararları parti politikalarına uymaktadır. Çin, geleneksel hukukla modern öğeleri birleştirmiştir, ancak temelde parti otoritesine dayanmaktadır.

SONUÇ

Her devletin hukuk sistemi doğal olarak sosyo-politik dönüşümler ve siyasi değişimlerle karakterize edilir. Eski devlet geleneklerine sahip Çin'de bahsi geçen dönüşümleri daha iyi anlamak için konuya ilişkin kavram ve kuramları genel çerçevede ele almak çalışmanın ana sorunsalını daha açık şekilde çözmek bakımından önem arz etmiştir. Bu bağlamda tez çalışmasının birinci bölümünde konunun kavramsal ve kuramsal alt yapısı çalışmanın başarılı şekilde sürdürülmesine zemin hazırlamıştır.

Kavram itibariyle toplum, ortak bir kültürü paylaşan ve belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini bileşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir gruptur. Sosyal bir olgu olmanın yanı sıra toplum, aynı zamanda sosyo-kültürel bir olaydır. Zira toplumu teşkil eden bireyler sürekli birbiriyle etkileşim halinde olup belli kişi ve gruplardan meydana gelmektedir. Bu etkileşim sonucunda toplum ilişkilerinin düzenlenmesi zarureti ortaya çıkmaktadır. Böyle bir düzenlemenin olmadığı bir ortam doğal olarak kaos ve kargaşa sürecine girecektir. Bu durumda toplumsal düzeni sağlayan ve devam ettiren kurumlar önem kazanmaktadır. Dolayısıyla kurumların varlığı toplumsal düzeni ayakta tutmak için gereken önemli olgulardır. Toplumsal düzen sadece siyasi ve yönetsel kurumlarla sağlanmaz; burada çevre, nüfus, aile, din, ekonomi, siyaset ve hukuk gibi unsurlar önem taşımaktadır. Sosyal toplumu ayakta tutan bir başka özellik, bu toplumun ortak değerler üzerine kurulu olmasıdır. Toplumlarda yaşanan değişim ve etkileşimlerin dağıtıcı değil sürdürülebilir bir nitelikte olması yukarıda bahsi geçen kurumların işleyişi ile doğrudan ilintilidir. Dolayısıyla dinamik bir toplum, değişim ve dönüşümlere rağmen varlığını sürdürebilir bir şekilde devam ettirdiği sürece başarı sağlayacaktır. Kuşkusuz bu yapı uzun süre devam eden tarihi süreç içerisinde gelişerek olgunlaşmıştır. Bu yüzden toplumu yöneten ve sosyal istikrarı sağlayan yönetsel yapılar değişik örgütlenme biçimleri şeklinde ortaya çıkarak gelişmiştir. Günümüzde tarih ve siyaset bilimi bu yapıları klan, kabile, topluluk, site-toplum, devlet ve modern devlet şeklinde takdim etmektedir. Yeni çağda ve günümüzde devletlerin örgütlenme biçimleri çok fazla çeşitlenmekte ve onlara siyasi ve yönetsel çeşitlilik kazandırmaktadır. Toplumsal dönüşümün değişim süreçlerine baktığımızda modernleşme, liberalleşme ve sekülerleşme gibi kavramların önem kazandığını görmekteyiz. Bu konuda siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi alanında farklı kuramlar geliştirilmiştir. Örneğin ilkel, geleneksel, modern toplumların yanı sıra sınıfsız kabile,

sınıflı geleneksel ve modern sınıflı toplumlar, ayrıca ilkel, geleneksel ve modern toplumlar şeklinde çeşitli sınıflandırmaların yapıldığını görmekteyiz. En genel anlamda geleneksel toplum ilkel karakterli olup bu tür toplumlarda yaşam için temel gereksinimlerin yeterli olacağı kabul görülmüştür. Geleneksel toplumlarda devletler, ticari yöntemler veya askeri fetihler sonucunda ortaya çıkar. Bu tür devletlerde yönetimin elindeki güç sınırsızdır. Halkları ve topluluklara göre farklılıklar içermesine rağmen genel itibari ile bu toplumların özellikleri birbiriyle örtüşmektedir. Modern toplum ise 16. yüzyıldan itibaren aydınlanma düşünürlerinin etkisiyle şekillenmiş olup Fransız Devrimi sayesinde politikleşerek Sanayi İnkılabı sonucunda kurumsallaşmıştır. Bahsi geçen devrimsel olaylar geleneksel toplum yapısını zayıflatarak, modern toplum yapısına geçişi sağlamıştır. Modern toplumlar, aynı zamanda düşünsel evrim süreçlerinin yaşandığı toplumlardır. Bu toplumlarda liberalizm, milliyetçilik, emperyalizm gibi akımlar baş gösterirken sanayi, kentleşme, demokrasi vs. gibi unsurlar da bir gereklilik haline gelmektedir. Bu akımlar ve unsurlar ekonomik yapıları ciddi şekilde etkilemekte olup çeşitlenmesine yol açmaktadır. Günümüzde siyaset biliminde toplumsal kuramların bir boyutunu da post modern toplum teşkil etmektedir. Post-modernizm topluma dair öngörülen tüm düzenlemeleri reddederek yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Yukarıda vurguladığımız gibi toplumların gelişmesinde toplumsal değişim son derece önemli bir süreçtir. Değişim, en basit anlamıyla bir yapıda meydana gelen değişiklik olarak algılanmanın yanı sıra sosyolojik anlamda, toplumsal yaşamda belli bir zaman diliminde olayların etkisiyle bir durumdan başka bir duruma geçişi ifade eder. Toplumsal değişimi karakterize eden önemli kavramlardan ve olaylardan biri de modernleşmedir. Modernleşme algısı Batı eksenli olup Batı kurum, değer ve davranışların üzerinden değerlendirmektedir. Zaten modernleşmenin kelime anlamı toplumsal unsur ve değerlerin eski olanın terk edilip yeni olana intikal etmesidir. Dolayısıyla modernleşme ilerlemeyi temel alan toplumsal değişim süreci olarak algılanmaktadır. Toplumsal gelişim süreçlerinin çözümlenmesinin liberalleşme üzerinden okunması da büyük önem arz etmektedir. Zira liberalleşme belli bir toplum ve devletin siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda liberal politikaları benimsemesiyle karakterize edilir. Liberalleşme; özgürlük, akıl, eşitlik, rıza ve anayasacılık gibi kavramlar ile toplumsal ve siyasal yapının karakteristik olarak çözümlenmesine yardımcı olmaktadır. Bir toplumun veya devletin karakteristik niteliğinin açığa kavuşturulmasında önem arz eden bir başka kavram ise sekülerleşmedir. Sekülerleşme,

kilise otoritesine karşı mücadele sonucunda ortaya çıkmış olup kendini sanat, felsefe ve bilim alanlarında da göstermiştir. Dünyevi olanla uhrevi olanın ayrıştırılması siyasal ve toplumsal dönüşümlere yön verme ve nitelik kazandırma bakımından son derece önemli olmuştur. Zira dini düşünce ve yapıların siyasi ve toplumsal yapılar üzerindeki baskısını azaltmak sekülerleşme sayesinde mümkün olmuştur.

Tez çalışmasının birinci bölümünde ele alınan ve buraya kadar bahsi geçilen kavram ve kuramlar Çin'in bir toplum ve devlet olarak gelenekselden moderniteye dönüşüm sürecini yorumlamak açısından önem arz etmiştir. Dünya uygarlığının eski merkezlerinden biri olarak bilinen Çin coğrafyasında, beşerî yerleşim ve toplumsal oluşumun tarihi yaklaşık on bin yıl öncesine dayanmaktadır. Bu yüzden Çin yönetim kurumlarının ve hukuk sisteminin şekillenmesi bakımından genel hukuk tarihinde ilk sıralarda yer almaktadır. Pek çok devlet oluşumlarından farklı olarak Çin hukukunun şekillenmesi yazılı kanunlarla gelişmiştir. Şunu da vurgulamak gerekir ki günümüz Çin coğrafyasında yer alan yapılanmalar yalnız Çinlilere özgün değildir. Burada Türk ve Moğolların da etkin bir konuma sahip oldukları tarihi belgelerle doğrulanmaktadır. Çin devlet geleneğinin sürekliliğinde, hanedanlıkların yönetsel gücü etkin olmuştur. Çin'in ilk devlet yapıları olarak ortaya çıkan Xia, Shang ve Zhou hanedanlıkları Sarı Irmak havzasında varlıklarını sürdürmüştür. Qi, Chu, Yen, Han, Jiao, Wei, Qin devletleri arasında yaşanan savaşlar Qin imparatorluğunun kurulması ile sonuçlanmıştır. Çin isminin de Qin'den geldiği bilinmektedir. Qin Shihuang'ın izlediği siyaset, devleti ayakta tutmak ve yerel iktidar odaklarını merkeze bağlamak bakımından başarılı olsa da hükümdarın ölümünden sonra ülkede yaşanan ayaklanmalar yeni bir hanedanlığın -Han hanedanlığı- ortaya çıkışına yol açmıştır. 400 yıl devam edecek olan bu hanedanlık Çin'in bir devlet olarak merkezileşmesi bakımından önemlidir. Görüldüğü üzere bu ve benzeri süreçler Çin devlet geleneğinde sürekliliği, karakteristik bir özellik olarak sunmaktadır. Bu süreçlerin devamı Üç Krallık dönemi, Jin, Sui, Tang, Song, Yuan, Ming ve Qing hanedanlıkları şeklinde devam etmiştir. Görüldüğü üzere, hanedanlık geleneği Çin devlet tarihinin 20. yüzyıla kadar devam eden devlet geleneğinin geleneksel yapısını teşkil etmektedir. Bu yönetim yapısı çok geç tarihte, 1912'de sona ermiştir. Eski ve geleneksel toplumlarda olduğu gibi Çin'de de yönetim anlayışı coğrafi ve astronomik olayların yorumlanması, bu bağlamda gelişen inanç sistemi üzerinden yürümüştür. Bu sistemi şekillendiren unsurlar birey, halk ve yönetim ilişkisi ve düzeni açısından belirleyici olmuştur. Uzun süre devam eden yönetim kuralları, hukuk uygulamaları ve

devlet düşüncesinin evrilmesi bakımından Zhou hanedanlığı önemli bir dönemdir. Zira bu dönemde yaşamış olan ünlü filozoflar başarılı bir yönetimin hangi yöntemleri kullanacağı ve nasıl siyaset yürüteceği konusunda çeşitli görüşler sergilemişlerdir. Bu süreç Çin felsefe geleneğinin doğuşu ve gelişimini karakterize etmektedir. Kuşkusuz bu filozoflar içerisinde çağdaş Çin siyasetini bile etkileyen Konfüçyüs felsefesi büyük önem taşımaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki tarihin tüm dönemlerinde siyasetin Konfüçyüs düşüncesine bakış açısı aynı olmamıştır. Örneğin, Qin Shihuang döneminde Konfüçyüs düşünce baskı altına alınarak yasaklanırken, Gaozu döneminde yeniden ihya olmuş, imparator Wen döneminde ise bu düşünce dışındakilerin çalışılması durdurulmuştur. Çin yönetim felsefesinin bir diğer önemli mümessili Lao zi'dir. Onun düşünce sisteminin merkezinde faziletli yönetim önemli bir değer teşkil etmektedir. Konfüçyüs gibi ahlakı temel alan bir diğer düşünür ise Mo zi olmuştur. Yönetimde ahlaki temelleri öne çıkaran düşünürlerden bir diğeri Meng zi'dir. Ona göre toplumun iyi eğitilmiş olması, iyi kanunlardan bile etkilidir. Yukarıda sıralanan düşünce ekollerine baktığımızda Konfüçyüsçülüğün Çin yönetim tarihinin 2000 yıllık bir dönemine hâkim olarak toplum tipini şekillendirdiği görülmektedir. Bu düşünce günümüzde Çin yönetimi tarafından yüceltilen ve tebliğ edilen felsefi bir olgudur. Konfüçyüsçülük çağdaş Çin siyasetinde dışa yönelik bir yumuşak güç aracı olarak da kullanılmaktadır.

Günümüzde Çin devletinin bir dünya devleti olarak şekillenmesine yol açan olaylar 19. yüzyılın ortalarından itibaren gelişmeye başlamıştır. Zira bu tarihte Qing hanedanlık geleneğinin son dönemi yaşanmaktadır. Çağın gerisinde kalan bu yönetim yapısının gerçek anlamda modernize edilmemesi, içeride ve dışarıda büyük sorunların habercisi olmuştur. 1911 devriminin yaşanması ve hanedanlığın son bulması Çin Cumhuriyeti'nin kurulmasını beraberinde getirmiştir. Modernleşmenin ilk somut emareleri Çan Kay Şek önderliğinde ordudan başlatılırken toplumsal ve siyasi boyut kazanarak gelişmeye başlamıştır. Yine bu dönemde yaşanan iç ve dış sorunlar (iç savaş ve Çin-Japon savaşının uzun süre devam etmesi) modernize sürecini kesintiye uğratmıştır. 1949'da Mao önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve sosyalist düşüncenin benimsenmesi, Çin'in siyasi hayatı ve ayrıca uluslararası sistemde konumlanması bakımından önemli kırılma noktası olmuştur. Kendine özgü bir sosyalist rejim inşa eden bu yönetimin izlediği politikalar uyum içerisinde değil, teorik ve uygulama açısından birbiriyle çatışan süreçler şeklinde gelişmiştir. Bu yüzden "Çin tarzı sosyalizm" kavramının tek boyutlu olmadığı, dönemlere ve yönetimlere göre farklılık

arz ederek geliştigini söylemek isabetli olacaktır. Batılılaşma ve klasik sosyalizm, kapalı rejim ve açık kapı gibi birbiriyle uyuşmayan olguların ortaya çıkışı söz konusu uyuşmazlıklara bariz örnek teşkil etmektedir. Modernleşme zorluğu yaşayan yoksul ve geri kalmış bir ülkeyi, zengin ve gelişmiş bir sosyalist devlet yapma çabası realite ve hayal arasında çelişki ve çatışmaları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda yürütülen reformlar beklenen sonuçları vermeyince kritik durumlardan çıkmak için yeni iktidarlar yeni arayışlar içine girmişlerdir. 1978 sonrası Deng dönemi bu arayışları ile karakterize edilen yoğun bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Olaya modernleşme bakımından bakarsak insan hakları ve bireysel özgürlük bağlamında Batılı bir yaklaşımın söz konusu olmamasına rağmen, 1978 sonrası dönem ekonomik girişimler ve başarılı büyüme açısından kayda değer süreç olarak karakterize edilebilir.

Günümüzde Çin dünya ekonomik sisteminin son derece önemli bir aktörü olarak boy göstermektedir. Böyle bir başarının sağlanması bir veya birkaç faktörle açıklanmayacak kadar saiklere dayalıdır. Burada sadece hukuk sistemi değil, Çin'in toplumsal yapısının karakteristik özellikleri de kayda değer öneme sahiptir. Geleneksel örf ve âdet kurallarına bağlılığı ile bilinen Çin toplumu, kuşkusuz modernleşme sürecinin getirdiği hukuk kurallarını benimseme bakımından zorlanmaktadır. Buna rağmen devletin elinde bulunan güç yasaların uygulanması bakımından yeteri kadar güçlü olduğunu göstermiş ve göstermektedir. Küçük partilerin hiçbir anlam ifade etmediği ve komünist partinin tekelinde bulunan siyasal yapı, 1949 sonrası dönüşüme uğrayan sosyalist ideoloji ve bu bağlamda Çin sosyalizminin özgünlüğü, uluslararası sistemi herhangi bir askeri unsurla değil ekonomi ve finans gücüyle etkileyen iktisadi sistem, ekonomide liberal hak ve özgürlükte uygulanması bakımından dışa kapalılık ve pek çok etmen Çin siyasal sisteminin ana belirleyicileri olarak sıralanabilir. Bundan sonraki süreçte Çin'in çok kutuplu dünya sisteminde ne kadar başarı sağlayacağı siyasi ve ekonomik yaşamı düzenleyen kurallarla belirlenmeyecek olup kurallarla değil büyük rakibi olan ABD'nin izleyeceği politikalarla da ilintili olacaktır. Uluslararası alanda siyasi olayların inanılmaz yoğun şekilde ve beklenmedik değişkenlikler gösterdiği dönemde, bu sürecin nereye ve nasıl evrileceğini tahmin etmek son derece zordur.

KAYNAKÇA

- Akbaş Kasım, “İdeoloji Olarak Hukuk”, *Hukuk Kuramı*, Cilt: 5, Sayı: 3, 2018, (ss. 50-71).
- Akdoğan Ali, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat (Rize İl Merkezi Örneği)*, (Doktora Tezi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBÜ, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 1999.
- Aktaş Murat, “Toplumsal Dönüşüm ve Bilgi Toplumu”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, Cilt: 35, Sayı: 6, 2020, (ss. 1605-1621).
- Aleskerov Alesker, *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Ankara, 2007.
- Altıparmak Doğukan, “Çin Tarihi Bağlamında Modernleşme, Milliyetçilik ve Sosyalizm Tartışmaları”, *Sosyologer*, 30 Haziran 2021, https://www.sosyologer.com/cin-tarihi-baglaminda-modernlesme-milliyetcilik-ve-sosyalizm-tartismalari/#1839-1978_Arasi_Donem, (Erişim Tarihi: 16.08.2023).
- Appelbaum Richard P., *Toplumsal Değişim Kuramları*, (Çev. Türker Alkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1970.
- Arslan Fecri, *Wallerstein’in Modern Dünya Sistemi Modeli Açısından Modernleşme Kuramı*, (Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2011.
- Arslanoğlu İbrahim, *Genel Sosyoloji*, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2015.
- Aşkaroğlu Vedit, “Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Sayı: 35, 2017, (ss. 72-77).
- Ataay Ceren Kalfa, *Türkiye’de Sosyalist Düşünce ve Hareketlerin İşçi Sınıfı ile İlişkisi (1968-71) Fabrika İşgal Eylemleri*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Ankara, 2008.
- Ataçay Meryem Nergis, “Çin Mucizesi’nin Bir Çıkmazı: Bölgesel Eşitsizlikler”, *Politik Ekonomik Kuram*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2019, (ss. 151-176).
- Bauer Susan Wise, *Dünya Tarihi: İlk Çağ*, (Çev. Mihriban Doğan), 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2015.

- Bauman Zygmunt, *Sosyalizm Aktif Ütopya*, (Çev. Ahmet Araşan), Heretik Yayınları, Ankara, 2016.
- Bayer Ali, *Sekülerleşme ve Din*, İksad Yayınevi, Ankara, 2022.
- Bekin Ahmet Rıza, “Han Sülâlesi Devrinde Çin'in Durumu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 1977, (ss. 47-57).
- Berkes Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Yay. Haz. Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Berman Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Besler Berra, “Açılış Konuşması”, (Ed. Ozan Ergül), *Anayasa Yapımı ve Anayasal Değişim Türkiye'de Anayasal Değişim Beklentileri Uluslararası Sempozyum*, Türkiye Barolar Birliği, 2010.
- Bloch Marc, *Feodal Toplum*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Savaş Yayınları, Ankara, 1983.
- “BM'den ‘Uygurlar raporu’: Çin'in uygulamaları insan hakları ihlali, insanlık suçu olabilir”, Euronews, 1 Eylül 2022, <https://tr.euronews.com/2022/09/01/bmden-uygurlar-raporu-cinin-uygulamaları-insan-hakları-ihlali-insanlık-sucu-olabilir>, (Erişim Tarihi: 19.08.2023).
- Burchill Scott vd., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Küre Yayınları, İstanbul, 2019.
- Bülbül Nurullah, *Modernleşmenin Önemi ve Gelişmesi*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996.
- Cevizci Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma, İstanbul, 1999.
- Ceylan Şule Şahin, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, SBÜ, Hukuk Anabilim Dalı, 2007.
- Coase Ronald; Ning Wang, *Çin Nasıl Kapitalist Oldu?*, (Çev. İlkay Yılmaz), BigBang Yayınları, Ankara, 2015.
- Çağlar Nedret, “Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, 2008, (ss. 369-386).
- Çakan Varis, “Ülke Tanıtımı: Geçmişten Günümüze Çin”, *Asya Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2017, (ss. 111-130).
- Çelik Celaleddin, “Sekülerleşmenin Kuramsal Sosyolojik Serüveni”, *İslami Araştırmalar*, Cilt: 28, Sayı: 3, 2017.

- Çetin Halis, “Liberalizmin Tarihsel Kökenleri”, C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2002, (ss.79-96).
- “Çin Devlet Başkanı Şi’nin süresiz görevde kalmasının önü açıldı”, Anadolu Ajansı, 11 Mart 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-devlet-baskani-sinin-suresiz-gorevde-kalmasinin-onu-acildi/1085546>, (Erişim Tarihi: 19.08.2023).
- Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası*, (Çev. Halil Çeçen) Legal Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- Çin Halk Cumhuriyeti Devleti Hukuk Derlemeleri*, (Der. İbrahim Kıyma, İsmail Kıyma), Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- David René, *Çağdaş Büyük Hukuk Sistemleri*, (Çev. Argun Kötelı), Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1985.
- Dillon Michael, *Modernleşen Çin’in Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Dölek Levent, “Tarihsel Gelişimi İçerisinde Çin’in Sosyo-Ekonomik Yapısının İncelenmesi”, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007.
- Dreyer June Teufel, *China’s Political System: Modernization And Tradition*, Paragon House, London, 1993.
- Düzgün Şaban Ali, “Değişim Kavramı ve Toplumsal Değişimin Şartları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 38, Sayı: 1, 1998.
- Eberhard Wolfram, *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1947.
- Eisenstadt S. N., “Toplumsal Değişme ve Gelişme”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (Çev. Birsen Örs), Sayı: 14, 1996.
- Ekinci İsmail, “Sekülerleşme ve Din”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2018.
- Erbil Büşra, *Brezilya Federal Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti Hükümetlerinin İstikrar Politikalarının Siyasal Kültür Üzerinden Karşılaştırılması*, (Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Karabük, 2022.
- Ercan Fuat, *Kırsal Yapıda Toplumsal Değişme*, Yar Yayınları, İstanbul, 1993.
- Ercan Fuat, *Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006.
- Eren Sıla Sabancılar, *Türkiye’de 1980 Sonrası Yaşanan Liberalleşme Sürecinin Siyasal ve Sosyal Etkileri*, (İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi), Malatya, 2017.

- Erözden Ozan, “Sosyalist Hukuk Sistemlerinde Yargı Yoluyla Anayasaya Uygunluk Denetimine İki Örnek: Sovyetler Birliği ve Polonya”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt: 10 Sayı: 1-2, 1990, (ss. 87-96).
- Fairbank John K., *Çağdaş Çin'in Temelleri (1840-1950)*, Doğan Yayınevi, Ankara, 1969.
- Giddens Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, (Çev. Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.
- Giddens Anthony, *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Gökçe Ali Fuat; Ahmet Tunç; Yüksel Koçak, “Sosyalizmden Kapitalizme, Geçiş Ekonomilerinin Hukuki Normlarında Neo-Liberal İzler: Azerbaycan”, *I. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret Ve Lojistik Kongresi*, Kars, 1-3 Ekim 2015, (ss.235-258).
- Göktürk Ayberk, “1911 Çin Devrimi: 2000 Yıllık İmparatorluk Döneminin Çöküşü”, *Ungo*, 18 Ağustos 2022, <https://ungo.com.tr/2022/08/1911-cin-devrimi/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2023).
- Gözen Ramazan, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2019.
- Günay Umay Türkeş, *Türklerin Tarihi: Geçmişten Geleceğe*, 4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012.
- Gündüz Samettin, “Eğitim ve Toplumsal Değişme”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 10, 2005.
- Güzel Serkan, “Sosyal Yapı ve Toplumsal Yapı Bileşkesinde Sosyo-Kültürel Yapı Kavramı”, *Sosyoloji Konferansları*, Sayı: 34, 2006, (ss. 83-96).
- Hekimoğlu Birsan (Örs), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018.
- Heywood Andrew, *Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara, 2015.
- İnam Betül; Filiz Giray; Selim Tüzüntürk, “Liberalleşme Sürecinde Özelleştirme, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ticaret Serbestliği: Bazı AB Ülkeleri ile Türkiye Karşılaştırması”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 4, 2016, (ss. 251-270).
- İsmail Ayşe; Armando Aliu, “Geçmişten Günümüze Çin Halk Cumhuriyeti İdare Hukukunun Kısa Gelişimi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 32, 2017, (ss. 179-197).
- Jaivin Linda, *Kısa Çin Tarihi*, Kronik Kitap, İstanbul, 2023.

- Karaca Ragıp Kutay, “Çin Tarzı Modernleşme”, *Dünya*, 07 Nisan 2023, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/cin-tarzi-modernlesme/690719>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).
- Karahanogulları Onur, “Marksizm ve Hukuk Yazın İncelemesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 3, 2003, (ss.197-232).
- Karahanogulları Onur, “Marksizm ve Hukuk”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 57, Sayı: 2, 2002, (ss. 61-92).
- Karlık Abdürreşit Celil, *Çinlilik ve Çin’de Ötekiler*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Basım, 2021.
- Kaya Mahmut, “Klasik Sosyolojik Perspektifte Modernleşme Tartışmaları”, *Birey ve Toplum*, Cilt: 2, Sayı: 4, 2012, (ss. 111-132).
- Kılıç Özcan, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Basın Özgürlüğü”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2014, (ss.10-16).
- Kıray Mübeccel B., *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006.
- Kozak İbrahim Erol, *Genel Hukuk Tarihi: Kadîm Dönemler*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011.
- Köker Levent, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Köksal Tuba, “Modernleşme ve Kimlik”, *Mavi Atlas*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2022, (ss. 605-612).
- Levy-Bruhl Henri, *Hukuk Sosyolojisi*, (Çev. Hüsnü Dilli), İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Locke John, *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*, (Çev. Melih Yürüşen), Liberte Yayınları, Ankara, 2012.
- Lütem İlhan, *Yeni Anayasalar (Cilt: 2)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1953.
- Marshall Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay; Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- McNeill William H., *Dünya Tarihi*, (Çev. Alâeddin Şenel), 6. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- Mehmet Meder, “Bilgi Toplumu ve Toplumsal Değişim”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 9, 2001, (ss. 72-81).

- Metin Celal, “Bir Tarihsel Süreç Olarak Modernleşme”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 25, 2021, (ss. 71-119).
- Metin Celal, *Türk Modernleşmesi ve İran (1890-1936)*, (Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi), Ankara, 2006.
- Modern; Modernleşme, <https://sozluk.gov.tr/>
- Mumcu Ahmet, “Çin Meselse”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1, 1961, (ss. 259-332).
- Naughton Barry, *The Chinese economy: transitions and growth*, The MIT Press, London, 2006.
- Okandan Recai G., *Umumî Âmmе Hukuku (Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1968.
- Oktay Fatih, *Çin: Ekonomi ve Politika*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2020.
- Özdemir Muazzez, “Modernleşme ve Toplum: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma”, İçinde: *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XIII*, (Ed. Erkan Arslan), Eğitim Yayınevi, Samsun, 2023, (ss. 145-168).
- Özkiraz Ahmet, *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*, (Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1993.
- Özmen İbrahim; Abdulkadir Buluş, “Başlangıçtan Devrime Çin’i Anlamak (Mı)?”, *Medeniyet ve Toplum*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2017, (ss. 9-33).
- Polay Elemer, “Sosyalist Ülkelerde Roma Hukuku”, (Çev. Belgin Erdoğan), *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 7, 1971, (ss. 229-243).
- Roskin Michael G., *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, (Çev. Bahattin Seçilmişoğlu), Adres Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2013.
- Sağdıç Şeyma, “Roma’dan Sosyalist Topluma: Hukuki Biçimler Miras Kalır Mı?”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2019, (ss. 41-67).
- Saich Tony, *Governance and Politics of China*, Palgrave Macmillan, New York, 2015.
- Schram Stuart R., *Çin’de Sürekli Devrim*, (Çev. E. Ateş), Yol Yayınları, İstanbul, 1977.
- Sears Kathleen, *Herkes İçin Sosyalizm*, (Çev. Arzu Büşra Kumbaroğlu), Say Yayınları, İstanbul, 2020.

- Selçuk Sami, “Eski Çağlarda Suç Hukuku”, İçinde: *Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan (Cilt-I)*, (Haz. Muharrem Özen), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2015, (ss. 1013-1057).
- Sezen Seriyeye, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 40, Sayı: 1, 2007, (ss. 27-56).
- Sezen Seriyeye, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Toprak Yönetimi”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 66, Sayı: 1, 2011, (ss. 95-116).
- Sinanoğlu A. Faruk, “Toplumsal Yapının Oluşumu: Bilim, Din ve Toplum Arasındaki İlişkiler”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2015, (ss. 213-220).
- Stalin Josef, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?*, (Çev. Muzaffer E. Kabagil), Sol Yayınları, 1976.
- Sung Yun-Wing, *The China-Hong Kong Connection: The Key to China's Open Door Policy*, Cambridge University Press, New York, 1992.
- Sypnowich Christine, “Law and Ideology”, (Ed. Edward N. Zalta), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/law-ideology/> (Erişim Tarihi: 14.05.2023)
- Şallı Ayşe, “Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi”, *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 4, 2017, (ss. 55-82).
- Tanrıdağlı Ferhat Kurban, *Yeni Çin: Anti-Emperyalist Devrimden Doğan Emperyalist Güç*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2022.
- Toplum, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 01.07.2023).
- “Toplumsal Değişme Nedir?”, Sosyoloji, <https://www.sosyoloji.gen.tr/toplumsal-degisme-nedir/>, (Erişim Tarihi: 16.05.2023).
- Tunç Ahmet; Bilal Kızıl, “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Dönüşümü ve Yerel Yönetimler”, *Birey ve Toplum*, Cilt: 8, Sayı: 16, 2018, (ss. 51-72).
- Tuoheti Gülisareayi, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Yerel Yönetimler”, *Yerel Politikalar*, Cilt: 6, 2014, (ss. 65-76).
- Turinay Faruk, “Farklı Siyasi Fikir Akımlarının Anayasa ile İlişkilendirilmesi Üzerine Bir İnceleme”, *Umut Vakfı*, (ss.1-9), s.3, https://www.umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_12%20Ekim-V-1.pdf (Erişim Tarihi: 14.05.2023).
- Uslu Ateş, “Sovyet Hukuk Doktrininde uluslararası Hukuk Teorileri”, *Praksis*, Sayı:11, (ss. 145-168).

- Ülken Hilmi Ziya, *Sosyoloji Sözlüğü*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1969.
- Yahşi Faruk, “Modernleşme Kavramı Çerçevesinde Ernest Gellner’in Milliyetçilik Kuramına Bakış”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt: 6, Sayı: 18, 2017, (ss. 699-710).
- Yakut Kemal, “Kapitalizm, Sosyalizm ve Milliyetçiliğin Ortaya Çıkması”, İçinde: *Çağdaş Dünya Tarihi*, (Ed. İhsan Güneş; Cahit Bilim) Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1078, Eskişehir, 1999.
- Yayla Atilla, “Sosyalizm ve Sosyalistler Üzerine Düşünceler”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 88, 2017, (ss. 69-85).
- Yazıcı Mehmet, “Toplumsal Değişim Durumunun Şiddet Biçimiyle İlişkisi: ABD/Avrupa-Türkiye Karşılaştırması”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 46, 2013, (ss. 350-369).
- Yıldırım Ayşe, “Ziya Gökalp’te Toplumsal Değişme: Kültür-Uyarlık Tezi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, 2013.
- Yıldırım Kürşat, *Çin Tarihi: Tarih Öncesinden 21. Yüzyıla*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021.
- Yıldırım Umut Turgut, “Çin Halk Cumhuriyeti ve Küba Cumhuriyeti’nin Karşılaştırılması: Değişen Düzendeki Anayasal Siyasal Sistem ve Ekonomi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2022, (ss.469-482).
- Yolaç S. Can, *Herkes İçin Çin Tarihi*, 2. Baskı, E Yayınları, İstanbul, 2020.
- Yu-Lan Fung, *Çin Felsefe Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Zawadzki Jarosław, “Outline of the Qing Law”, *Roczniki Humanistyczne*, Vol: 62, No: 9, 2014, (pp. 147-170).
- Zorlu Abdülkadir, “Toplumsal Kuramda Topluluk, Geleneksel Toplum ve Gelenek”, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, 2005.
- “中华人民共和国宪法制定和发展完善历程”(Çin Halk Cumhuriyeti Anayasasının Oluşum ve Gelişim Tarihi), *全国人民代表大会(Ulusal Halk Kongresi Sitesi)*, 24.08.2021, <http://www.npc.gov.cn/npc/dzlfxzgcl70nflc/202108/8495c61fa0dc4cc8b69079fef7fa8af8.shtml>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).
- “中华人民共和国宪法史”(Çin Halk Cumhuriyeti Anayasasının Tarihçesi), “*文山州人民政府办公室*”(Wenshan Eyaleti Halk Hükümet Ofisi), 17.12.2021, <http://ynqb.gov.cn/info/5533/289915.htm>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

- “中华人民共和国宪法史”(Çin Halk Cumhuriyeti Anayasasının Tarihçesi), “*文山州人民政府办公室*”(Wenshan Eyaleti Halk Hükümet Ofisi), 17.12.2021, <http://ynqb.gov.cn/info/5533/289915.htm>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).
- “中国法律体系是一个有机统一整体”(Çin’in Hukuk Sistemi Organik ve Birleşik Bir Bütündür), *全国人民代表大会*(Ulusal Halk Kongresi Sitesi), 15.07.2008, http://www.npc.gov.cn/c2/c189/c221/201905/t20190522_106223.html, (Erişim Tarihi: 19.08.2023).
- “中国的法律体系”(Çin’in hukuk sistemi), *中华人民共和国商务部*(Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı), 9.2022, <https://fdi.mofcom.gov.cn/come-newzonghe.html?parentId=124&name=%E4%B8%AD%E5%9B%BD%E6%B3%95%E5%BE%8B%E4%BD%93%E7%B3%BB%E4%BB%8B%E7%BB%8D&comeID=3>, (19.08.2023).
- 付子堂(Fu Zitang), *立法与改革: 以法律修改为重心的考察*(Mevzuat ve Reform: Kanun Revizyonuna Odaklı Bir İnceleme), *法学研究*(Hukuk Çalışmaları), No: 6, 2014, (pp. 47-62).
- 李喜所(Li Xisuo), *关于戊戌变法失败原因的历史反思*(Yüz Gün Reformu’nun Başarısızlık Nedenleri Üzerine Tarihsel Düşünceler), *南开大学历史系史学月刊*(Nankai Üniversitesi Tarih Bölümü dergisi), No: 4, 1998, (pp. 11-13).
- “现行有效法律目录 (298 件)”(Yürürlükteki yasaların kataloğu (298)), *全国人民代表大会* (Ulusal Halk Kongresi Sitesi), 05.09.2023, http://www.npc.gov.cn/c2/c30834/202309/t20230905_431560.html, (Erişim Tarihi: 10.09.2023).
- “百年中国共产党与中国宪法的发展历程”(Çin Komünist Partisi’nin Yüz Yılı ve Çin Anayasası’nın Gelişimi), *全国人民代表大会*(Ulusal Halk Kongresi Sitesi), 07.12.2021, <http://www.npc.gov.cn/npc/c30834/202112/438cc0fa387145319cfd9180dda9a3f2.shtml>, (Erişim Tarihi: 17.08.2023).
- “统计局: 1978 年以来我国经济社会发展的巨大变化”(İstatistik Bürosu: 1978’den Bu Yana Çin’in Ekonomik Ve Sosyal Gelişiminde Büyük Değişiklikler), *中央政府门户网站* (ÇHC Merkezi Hükümet Sitesi), 06.11.2013,

https://www.gov.cn/jrzg/2013-11/06/content_2522445.htm, (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

“统计局：1978 年以来我国经济社会发展的巨大变化”(İstatistik Bürosu: 1978'den Bu Yana Çin'in Ekonomik Ve Sosyal Gelişiminde Büyük Değişiklikler), 中央政府门户网站 (ÇHC Merkezi Hükümet Sitesi), 06.11.2013, https://www.gov.cn/jrzg/2013-11/06/content_2522445.htm, (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

郭廷以(Guo Tingyi), *近代中国史纲*(*Modern Çin Tarihinin Ana Hatları*), 上海人民出版社(Shanghai Halk Yayınevi), 上海(Shanghai), 2012.

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** 1978'den 2012'ye gayri safi yurtiçi hasıla..... 57
- Şekil 2:** 1978'den 2012'ye kentsel nüfusun toplam nüfusa oranı 58

ÖZGEÇMİŞ

İhsan Haşim KUTLUK, 2019 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi İktisat Bölümünde lisans eğitimini tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimini Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı'nda yapmıştır.